

ДУЖАЯ

№ 6 2025

літературно-мистецький
та публіцистичний жур-
нал. Видає Спілка україн-
ських письменників
Словаччини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok ukrajín-
ských spisovateľov
na Slovensku, Prešov.
IČO: 37874047

Dátum vydania: december 2025

Realizované s finančnou pod-
porou Fondu na podporu kul-
túry národnostných menšín.

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

ГРИГОРІЙ ГУСЕЙНОВ,
АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОГАНІК,
ОЛЕКСАНДРА ІГНАТОВИЧ,
МИРОСЛАВ ІЛЮК.

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
3,98 €.

Адреса редакції:
080 01 Prešov,
Ul. Janka Borodáča č. 5
Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,

Objednávky na predplatné prijíma každá
pošta a doručovateľ Slovenskej pošty.
Objednávky do zahraničia vybavuje
Slovenská pošta, a.s., Stredisko pred-
platného tlače, Ul. Uzbecká 4, P.O. Box
164,82014 Bratislava 214,

e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk

ISSN 0419-8131

ЗМІСТ

Василь Кухта Добірка поезії	2
Ірина Мацко Добірка віршованих творів	13
Євген Маланюк Стилет і Стилос	18
Надія Вархол Начебто	26
В. Домонтович Трипільська трагедія	29
Тетяна Ліхтей Розмова з Михайлом Романом	34
Оксана Пеленська Євген Маланюк про війну, Росію і малоросів	42
Сергій Квіт Обличчя і «прирослі» маски Віктора Петрова: скільки їх було?	45
Наталія Ребрик Єпископ Андрій Бачинський... ..	49
Йосиф Сірка Мова агресора і окупанта	56
Петро Іванишин Таємні виміри польської душі	58
Олег Олешко Польський концтабір Береза-Картузька: До уроків історії	66
Богдан Михайлишин Quo vadis, плането?	73
Оксана Білоус, Василь Лизанчук Російська екзистенційна війна	85
Ірина Гром'як Добірка віршів	88
Наталія Толочко Сучасні діалоги про культурну спадщину Закарпаття і Пряшівщини	94

ПОЕЗІЯ

Василь КУХТА

ФАЗА ПОВНОГО МІСЯЦЯ

Місяць світить, мертвий іде...

Чи не боїшся?..

З гуцульської казки

...А місяць світить... В ореолі смерті
Ідуть банкіри, бонзи, президенти:
Грошем брехливим, «буквою закону»
Півконтинента призвели до скопу.

В конвульсіях розпачливих трясуюся,
Проте гукаю: «Дзуськи, не боюся!»

...А місяць світить. Крізь непевні гони
Йде прокуратор, митар у погонах.
Вони – за себе. Що їм «за» і «проти»:
Останню нитку відберуть в голоти.

Мертвотний зір сховали в циркулярах...
«Я не боюся вас, нічні примари!»

...А місяць світить. По чортівській кладці
Йдуть стукачі, дрібні хриstopродавці.
Очима блудять, плоттю хилитають:
«А чи боїшся?» – скрадливо питають.

Я ними, мов повіями бриджуся:
«Нечисті, згиньте! Й вас я не боюся...»

...А місяць світить. На місток облуди
Ступає друг, ще вчора серцю любий.
У мене він питав поради-броду,
А нині сам забрів у мертву воду.

О, як він скиглив: бути чи не бути?..
«Не бійся, брате! Зупинися, Бруте!..»

...А місяць світить...

МИ

1.

...Недочесані, недопещені,
Чорним крепом сирітства хрещені.

Недоточені, недобачені,
Міддю, їддю, брехнею плачені.

Недоніжені, недокохані,
В заповіднику снів полохані.

Недокошені, недомучені,
Мором, горем, війною кручені.

Недовизрілі, недострочені,
Перелюбством продажним мочені.

Недолучені, недоучені,
Талмудистам чужим доручені.

Недострічані, непомічені,
Хижим атомом перелічені.

2.

...Перетрошені, переборщені,
Перелущені, перемощені.

Перегачені, перештучені,
Пересичені, пересучені.

Перемацані, перебацані...
Хтивим розумом переклацані!

КОНТРАБАНДА СЛОВА

о самотня біла вороно
ти живеш у місті
митників і контрабандистів
щодня крізь чотири кордони
чотири виміри
У фурах ліфчиках
чемоданах баках і ще в дечому
везуть несуть ліс-кругляк
метал цигарки «мальборо»
солярку горілку «кайзер»

безпачпортних дівчат
косооких китайців
і ще... ще дещо

але твоя найризикованіша контрабанда
це слово
тільки слово

щодня з європ у європи
і ще далі
на схід захід північ південь
тече шарудить
змійним хвостом
брудно-зелена ріка
мінйали
ошаліло шепочуть
трансвеститними голосами
розімлілі м'які поліціанти
перелопачують
липку бірюзу процентів
пальцями однієї руки

але твоя найвідсотковіша контрабанда
це слово
тільки слово

о... зет'с гуд... все файно...
всьо харашо...
а ще: іген ... добже ... біне
всі: повії боси
збирачі пляшок податків
президенти олігархи
клієнти генерали
«афганці-бригадири»
з протезованими мізками
ситі благодущні
раді-радісінькі
і ти...
ти мусиш бути щасливим

бо твоя найоптимістичніша контрабанда
це слово
тільки слово

його не висвітлить
радіоактивною руркою рентген
гострими гвіздками пальців
не простукає
зачеплений за живе митник
воно наче наркотик
сховане найретельніше найглибше
у формулі крові
візерунку душі
кольорі очей.
насмішкуватій губі
найзаплутанішій
звивині мозку

так... так... твоя найзахищеніша контрабанда
це слово
тільки слово

їдеш автостопом
на велосипеді
у запльованому вагоні
запалюєш свічки в зіницях невдах
ворушиш попіл людської гідності
на бетонних «зебрах»
шлагбаумах камерах стеження
трощиш наче факір
шкаралущу зневіри
тисячі митників ментів спецнаглядців
беруть під козилок
дивляться на тебе
з ненавистю заздрістю любов'ю

бо твоя найвибухонебезпечніша контрабанда
це слово
тільки слово

ЛАЙЛИВИЙ СОНЕТ

Напружив пам'ять, напорошив слух:
– Ну, як вам, гер, міністр новий? – питаю. –
Міністр... який?... Pardon... не пам'ятаю.
Багато їх... міняєм часто слуг.

Кав'ярня... площа... моря сизий дим...
І патоковий смак чужого краю.

А рідний: держзлодіїв (чино)зграї...
Багато їх... ну, а народ – один.

І знову путь... пости, кидала митні...
Блукальці світу – душі перелітні.
Ну, а вони... неправду, як їх звать?..

В'язі, візантійська: степ, стовпи, білборди...
Круті дядьки, лукаві сині морди,
Батьки народу [job jich peremat']!

МОНОЛОГ САМОТНЬОГО ВОВКА

Всіх приручили, всіх зігнали в лаю,
Кісток ганебних кинули, мов псам.
– Ти з ким, козаче? – скрадливо питають..
Я – вовк самотній... Я – одвіку сам.

Таку високу возвели казарму,
Що стало страшно сивим небесам.
Пішов поет не в риму – у жандарми...
Я – вовк самотній... Я волію сам!

Чужі мені співців дрібних когорти,
Не вірить світ писклявим голосам.
Свою гарячу вигарчу погорду:
Я – вовк самотній... Я – гуляю сам!

Страшні слова «держава», «слава», «воля»
На полі тім, де попів Сіракуз...

Невже й мені така судилась доля –
Самотнім вовком вити на лакуз?!

* * *

Вчать мене любити Україну
Кажуть: «Ти не любиш, сучий син!»
Затіняють усмішку зміїну
Рештками фарбованих сивин.

Вчать мене любити Україну
У кому любов не до снаги
Зодягають пустку і руїну
В золоті пудові ланцюги.

Вчать мене любити Україну
Байстрюки, останні із заброд.

Ті, що звикли підставляти спину
І себе вважати за народ.

Вчать мене любити Україну
Заклинають: в жилах стине кров!..

Безоплатну і неофіційну,
Ви мою не згидите: любов!

МАТЕРІ

Керманичі, вожді не мали й гадки:
Я виріс не з радянської куфайки.
Мені гуцульські феї-нанашки
Тонкі, зі срібла, виткали шовки.
В ясир узявши хмари і отари,
На шмаття рвали їх лихі татари.
Щоб став я чистокровним прусаком,
Здирав шовки ті цісар тесаком.

*Мабуть, тоді поранили плече...
Сто літ минуло, а воно – пече!*

Сто літ, а може, сто віків минуло...
Я був мадяром, чехом і румуном.
Тонка кольчуга берегла від зла –
До серця прикипіли ті срібла!
Тяжкі роки, легкі срібла шовкові...
Гонорної хтів Йовшка Сталін крові:
Норильськ, Печора, Івдел, Соловки, –
Та гріли, що там хутро! – ті шовки...

*А час нестримно, мов ріка тече:
Могло б забутись, а воно – пече!*

У смокінги, шинелі, у жакети
Шовки ховали, мов дрібні монети,
Їх заганяли, мов теля рябе,
В спецфонди, сейфи, «справи» КДБ!
Та можна зняти звіра грубу шкуру –
Душі потрібна інша процедура.
Ох, далебі, ішли не навпрошки
Гуцульські феї, щедрі нанашки...

*Серед олжі, бетону, зла і скла
Горять мої збережені срібла!*

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ПАРИЖ

Миколі Беркелі

...Рахів – гуцульський Париж!

Степан Клочурак.

Газета «Нова Свобода», 1938 р.

О Рахове, ти був колись Парижем...
Нехай гуцульським, але, кажуть, був!
Про тебе вищий світ давно забув –
Ув інший бік модерні гострить лижі!

І досі таємничий і знадливий –
Кров голуба випорскує з аорт ...
Блукають тіні: австріяк, мов хорт,
І тлустий чех, по вінця повен пивом,

Смуглявий утр з імперською манною,
З кокардою на лобі московит,
Із крамом в пелені рудий хасид...
Непорожньо у тебе за спиною!

Жерці торгів, безжурних променадів...
Видіння проганяєш геть чужі:
Легкий до тіла доступ. Та душі
Твої не збороти барикаду!

Корону гір насунувши на очі,
Ти чулим серцем міряєш углиб –
І буркутів бездонних чуєш схлип...
І фраз медових слухати не хочеш!

...Латинська церква. Візантійські храми.
Картоноробня. Комбінат. Завод –
Колоніальних залишки щедрот...
Стоїть народ в задумі на майдані.

І мріє з одержимістю естета,
Впадаючи в благоговійний транс,
Про розбудову гірськолижних трас –
Наповнення місцевого бюджету.

І я стою, тамую насолоду
І вдячність (і тремчу од млосних бриж)
Тому, хто відрядив колись в Париж
Гуцульську вдачу і гуцульську моду.

А ти смієшся дрібно, мов дитина...
І руки відігрівши у золі,
Смішне словечко зрониш: «Гайналі! ...»,
Зневажливо охрестиш ним долину.

Гуцульським носом крутиш на манежі –
Не скоро в горах одізветься гук...
І проростають крізь щербатий брук
Смерек столітніх ейфелеві вежі.

І час несе моє астральне тіло –
Шпарка твоїх обіймів течія...
Дивлюсь з-під хмар: невже *той, сивий*, – я...
І Рахів – одчайдух помолоділий?!

І ти, і я не боїмося впасти...
У нас торги завжди не «на мазі»,
Бо ми з тобою, наче два князі,
Одної крові... однієї касти.

Ген, край душі пасеться сива хата...
Як і торік, мене ти, брате, взриш –
Щасливий, повернуся у Париж...
До гір... до зізд... Тобі колядувати!

ПРАГА, 1997
Подорожній вірш
Іванові Жегуцу

– Бодай оцим перемудруєм Прагу! –
Прорік гуцул, ціфруючи боклагу.
І втямивши, що я в торгах не дужий,
Ціну подвійну заломив байдуже.

Чекай мене, слов'янське Вічне місто, –
Лежиш ти на скількох, забув, горбах?
Мої дари безцінні, благовісні
В бездонних декларовані торбах.

Стрічай мене, забутого, у гості
На Карловім... на калиновім мості.
Ох, тьохнули в цифрованій боклазі
Три солов'ї, пробуджені у Празі.

Твої шпилі купаються у Влтаві,
Твоїх предтеч сіє пантеон:
Карл, Вацлав, Їржі... Нині суцїй Гавел...
Корони непобляклої фантом!

Я не жадаю почестей богемних –
Торби важкі розв'язую смиренно.
Та суперкоролівські в них дари:
Бери, столице втрачена... Бери!

...Вже солов'ї зухвалі тнуть колінця,
А рушники принишкли в квітниках.
Вже чешки пишнотілі (не з провінцій!)
У вишитих фасонять сорочках!

А я все далі дістаю зі споду –
Собі чи іншим у винагороду?
Рука блукає на самому дні:
Та тільки сумно... прикро щось мені!

У ситім магдебурзькім супокої
Дрімотний спомин здмухуєш з чола:
Для українських лицарів-ізгоїв
Ти матір'ю ласкавого була.

У Подебрадах, Ржевниці, Модржанах
Чужій свободі гоїла ти рани.
І слово вільне, вирване із мук,
Леліяли тут Ольжич, Маланюк...

О Праго, все давно постало тліном,
В ковчег вмістилось з чотирьох дощок...
У храм твого безсмертя – Климентинум –
Зайду я причаститись до книжок.

Їм молиться поетка там Маруся:
Серед модерну чеше коси русі.
І не збагнути (час, мов той курай),
Чому вона Няхай, а не Чурай.

...Жаль, нині тут не ми аристократи,
Салони поміняли на бедлам...
Ти українцям, п'яним і горбатим,
Даєш скажену працю – як волам.

Та їхню, все ж, не погамуєш спрагу
Й мету одвічну: «В Прагу... Прагу... Прагу...»
На сотню літ відміряно талант:
Слуга, чужинець, злидар, емігрант!

...І на шляху всесвітнім у хозари
Тобі ще й днесь не складено ціни...
Для тебе неба прихилив Масарик,
Якого татом звали русини.

Слов'янських одцуравшись міжусобиць,
Історії тяжких й сумних подробиць,
Ти й досі чуєш погуки Дніпра...
О Києве, мовчить твоя сестра!

Несе мости, мов лоді, ніжна Влтава,
Щука світами прихистки нові...
Тобі діставсь дарунок Бога – Гавел,
Ми ж маєм те, що маєм... Се ля ві!

...Тримаю у руках дзвінку боклагу –
Ковток свободи вип'ю, вічна Праго.
До хмари дістає твій колізей...
Не здай про мене спомин у музей!

У голосі твоєму дзвонить криця,
В очах читаю істину німу:
Свою спочатку захисти столицю,
А потім вибирайсь у чужину.

* * *

Гримлять вози, од пилу й тлуму сірі,
Спалахують обличчя й сердаки.
Похмурі поганяють машталіри
Крізь пісню. Крізь недолю. Крізь віки.

Звідкіль ви, люди? шепітські? космацькі?
Не спиняться – даремно не проси...
Шаблюки їхні довгі гайдамацькі,
Їх пальці вузлуваті – од коси.

Їх смушки й губи ще не пахнуть тліном,
Ще шляхом не гойдає каламуть.
У їх очах живе ще Україна
Із синім басаманом через грудь...

Ще березень, ще рік тридцять дев'ятий.
Надії ще не спалено мости.
Ще віру у пророка не розп'ято.
Ще в силі преподобний Августин...

Та в Краснім полі вже зросла ненависть,
Вже страхом підпоясаний Сігет.
Вже чорний, ворожбитський свій акафіст
Готовий прочитати кулемет...

Гримлять вози. Нема вівса й розради.
Палаці пропливають і хрести...
В америках яких...
яких канадах
Вам Україну суджено знайти?!

...Поблякли смушки. І погасли файки.
Чийсь голос долинає з верховіть:
У вузликах з червоної китайки
Гуцульської землі не розвезіть...

ГРИМАСА ДОЛІ

Подвійний зміст буття: Едем, гарем...
В міжчассі закипають «за» і «проти»...
Ти міг би стати митарем, сексотом,
Та зверху присудили: віршарем.

Відточений, мов лезо бритви, дар
Печалям світу глави відсікає.
Та не тебе чекає Навсікая,
І жоден цар не сплатить гонорар.

Ти – пташка Божа. Злидень ти. Поет...
Над морем розсіваєш ти щедроти...
Гримаса долі: на хрусткій банкноті –
Сто літ мине – всміхнеться твій портрет.

Ірина МАЦКО

МОЯ УКРАЇНО, СТРАЖДЕННИЙ МІЙ КРАЮ

Моя Україно, стражденний мій краю,
Безмежно навіки Тебе я кохаю.
Як тяжко без тебе – розлука була...
Та в серці моєму ти завжди жила!

Ліси Твої, гори, Дніпро і поля –
Квітуча, прекрасна, Священна Земля.
Народ боронив Тебе з давніх віків,
Співав, сів хліб, жити в мирі хотів.

Та серце щемить, і сумує душа,
Що ворог підступно напав і щодня
Все з люттю руйнує, вбиває життя...
За це – кара Божа, бо Правда – одна!

Всі діти Твої – і Доньки, і Сини
Повстали на захист своєї землі.
Вони ПЕРЕМОЖУТЬ цей морок і зло!
Так буде! Віками завжди так було!

21.9.2025 р.

* * *

Як спиться тобі, жінко, мати?
Якщо можливо тебе так назвати...
Дитину ти ж бо породила,
На смерть її й благословила
Народ Вкраїни убивати!
Яка ж ти після цього мати?!

А мо' дитя ти й не любила,
Не пестила і не раділа?
Росло воно, як бур'ян в полі,
Щасливої не мало долі...
Дитина то є дар від Бога!
А ти не мати, ти – убога...

18.5.2025

ЩО ТАКЕ ДІМ?

Що таке дім?
Зоря й небеса.
Що таке дім?
Природи краса.
Що таке дім?
Музика серця
Лине лиш там,
Де є наш дім.

Рідний наш дім,
Ми до тебе йдемо.
Дім нас стрічає,
Дарує тепло.
Там найдорожча
Матуся чекає,
Щиру любов
В своїм серденьку має.

Що таке дім?
Дім - це ми всі.
Світу цього
Діти малі.
Відкріймо Богу
Наші серця!
Хай Віра й Любов
В них живе й розквіта.

ЗЕЛЕНІЇ МОЇ ЛУКИ

Зеленії мої луки,
Де ви, діточки – онуки?
Ви ж додому поверніться
І святій землі вклоніться.

Дома вас чекає Ненька,
Як болить її серденько,
Бо для неї всі ви – діти,
Вона вам буде радіти.

Вона вас буде любити,
В Бога милості просити

За дітей, за землю рідну,
Щоб послав він долю гідну.

Щоб всі біди відступили,
Люди щоб життю раділи.
Щоб розквітла Україна,
Стала вільна і єдина!

ЗУСТРІЛИСЯ ДОБРО І ЗЛО

Зустрілися добро і зло,
Воно заплакано сиділо.
Добро торкнулося його
Й всміхнувшись, квітку простягнуло.

- Не плач, дивись, яка краса!
Візьми ось це маленьке щастя.
Поглянь на Сонце, Небеса...
Ходи зі мною від нещастя.

Твори добро, радій, світи,
Даруй тепло своє і ласку.
І вір, щасливим станеш ти,
Зніми із себе грішну маску.

І зло пішло з добром услід,
Тримаючи в руках маленьке щастя. Повірило.
І чорний одяг його білим став в цю мить,
Й душа покаялась, і прийняла причастя.

16.11.2025 р.

СОЛОВЕЙ

В саду щебече соловей,
Співаночки виводить.
Світанку, сонечку: Тьох, тьох!
І дню, що в ніч відходить.

А води кличуть весняні
Від всіх гріхів омитись
І з джерела Небесного

Живої води напитись.
Ой, як співає Соловей!
Як люблю і як ладно...
Про щастя, доленьку: Тьох, тьох!
І на душі відрадно!

РУМ'ЯНОК

Поле я іду, співаю
І рум'янок там збираю.
Ой до чого ж гарні ви –
Ніжні квіти польові.

Підкажіть, прошу мені:
Любить милий, а чи ні?
До пелюстка пелюсточок...
ЛЮБИТЬ! Милий голубочок.

МОЯ ДУША ДО ТЕБЕ ЛИНЕ

Моя Душа до тебе лине,
Вона на крилах мрії плине,
Любові Гімн вона співає,
Вогонь якої ще палає.

Вогонь, якої не гаси.
А ніжно ти мене візьми
В свої обійми, пригорни,
Коханий, і не відпусти.

Жаданий мій, мене зігрій,
П'янке вино для нас налий
І поцілунком напої,
Солодка мить – бажання мить...

Відкрию вранці очі я,
Печаль без тебе – я сама.
Та голос серця чую знов:
Іди за ним, він є любов!

Палаю, мовби свічка я,
Для тебе вся любов моя.
Вона є чиста, мов сльоза
Душі моєї, душі моєї...

Моя душа до тебе лине...

БАЧУ...

Бачу Світу половину,
Де є Місяць, Зорі, Ніч.
Бачу другу половину,
А там – Небо, Сонця міць!

Чорно-біле кружить в світі,
Все навколо, вдень, вночі.
Знай, очам найкращі миті –
Барви Райдуги, я й ти!

ВІЛЬНА РІКА

Світає... Вільно пропливає
Велична течія ріки.
Вона віками омиває
Свої просторі береги.

Пташиний хор для неї радо
Співає Оду про любов.
Всьому початок ти й вірада –
Для тіла, серця, знову й знов...

Ти непокірна, наче вітер
І знаєш таїни буття.
Тобі підвладне все на світі,
Будь сильною, моя ріка.

Багатства ти не мрієш мати,
Лиш вільно уперед плисти,
До неба хвилею злітати,
Життя й надію в світ нести.

СТИЛЕТ І СТИЛОС

МОЛИТВА

Уродила рута... рута...

Волі нашої отрута.

Т. Шевченко.

Вчини мене бичем Твоїм
Ударом, вистрілом, набоем,
Щоб залишивсь хоч чорний дим
Над неповторною добою.

Хай безсоромні очі їсть
Тих, що живуть без слів і честі,
Хто скинув і любов і злість,
Бо не під силу було нести.

Хто все зітхав – заснуть, втекти,
Сховатись за Мазепу й Крути,
Коли грозою йшли – віки! –
Над полем рути і отрути.

Твоїм бичем мене вчини,
Щоб басаманувати душі,
Щоб захитать і знову зрушить
Смертельний чар дичавини.

Стилет чи стилос? – не збагнув. Двоєко
Вагаються трагічні терези.
Не кинувши у глиб надійний якор,
Пливу й пливу повз береги краси.

Там дивний ліс зітхає ароматом
І ввесь дзвенить од гимнів п'яних птиць,
Співа трава, ніким ще не зім'ята,
І вабить сном солодких таємниць,

Там зачарують гіпнотичні кобри
Під пестощі золототілих дів...
А тут – жаха набряклий вітром обрій:
Привабить, зрадить і віддасть воді.

Та тільки тут веселий галас бою –
Розгоном бур і божевільням хвиль.
Безмежжя! Зачарований тобою,
Пливу в тебе! В твій п'яний синій хміль!

БІОГРАФІЯ

1

Завжди напружено, бо завжди – проти течій,
Завжди заслуханий: музика, самота.
Так, без шляху, без батька, без предтечі.
Так – наврог простець – де спалює мета.

Все чути. Всім палать. Єдиним болем бути,
Тим криком, що горить в кривавім стиску уст,
І знать, що випало – загаснути забутим,
І спомином кінця – кісток народних хруст.

2

Так вийшовши з глухого степу,
З зітхань страждальної землі,
Вирізьблюю німий життєпис
На дикім камені століть.

Так конструюю вічний образ
На сірім цоколі часу,
І мудрість протина, як кобра,
Гадючим зоренням красу.

І розраховує, й шепоче,
І виміряє кожен крок,
Лиш електрично колять очі
Крізь все мереживо морок.

Заплутуюсь густіш і гірше
Під діамантовий гіпноз,
І тільки бачу – камні, вірші,
І тільки чую – гул погроз.

І все боюсь: скінчиться термін,
А я не скінчу завдання
І попливу один, без керми,
У тьму вмираючого дня.

З

Мушу випити келих докраю –
Полиневий мед самоти,
Так нещадно, так яро згораю, –
Чи ж побачиш, почуєш ти?

Недоріганим звірем – вітер
Прориває в страшний
простор.
(Там жито – надовго збите,
Там чорним повітрям – мор).

А я мушу незморено – просто –
Смолоскипом Тобі Одній,
Я – кривавих шляхів апостол –
В голубі не вечірні дні.

ЗЛОВІСНЕ

Знов захід буряний. Недобрий.
Знов пророкує кров'ю літер,
Що ми загинем, яко обри,
Що буде степ, руїна й вітер,

Що почорніє світ сей білий,
Що все живе пожруть пожежі,
Що тільки віщий свист Сибілли
Лунатиме в сліпім безмежжі.

Сузір'ям скаже Бог вознести
У мертвім небі пентаграму,
Й новий про се напише Нестор
В самотній катакомбі храму.

3 «СУЧАСНИКІВ»

На межі двох епох, староруського золота повен,
Зазгучав сонценосно твій соняшно-ярий оркестр, –
І під сурму архангела рушив воскреслий човен,
І над гробом народу хитнувся кам'яний його хрест.

І на древнім, на скитськiм, на кров'ю залитім просторі
Говорили могили, співали козацькі вітри.
І у літери тайн степовії складалися зорі,
Щоб племінним пророцтвом означить початок пори.

Так зродився ти з хвиль золото-синіх космічних вібрацій,
Метеором огнистим ударив в дніпровські степи.
І, здавалося, – віс. І над плугом схилився до праці,
І вже мріяло серце про сонцем наліті снопи...

Вили бурі історії. Рвали й жбурляли відвічне.
О, ти знав, що тоді не сонети й октави, о, ні! –
Жорстко-ярим залізом ти пік одоробло північне,
Й клекотіла душа твоя в гнівнім, в смертельнім огні.

Раптом... брязнуло враз! І ридально навік розірвалось...
І бездонним проваллям дихнула порожня луна.
... від кларнета твого – пофарбована дудка зосталась
... в скривавлений Жовтень – ясна обернулась Весна.

І по синіх степах дикий вітер повіяв примару,
Щоб журить і жахать... Замогильний доноситься спів.
І вночі мертвий місяць освітлить з-за сірої хмари
Божевільну Офелію – знов половецьких степів.

І час настав. І сталося вічне.
Співали весняні вітри.
І вітер під снігами Січня
Ту зустріч подихом зустрів.

Які ж наворожили зорі,
Що два життя в людській імлі
Побачать віддалі прозорі,
Розквітнуть навколо землі!

Який же ангел зореокий
З нічних небес на нас вказав,
І Бог забув про синій спокій
І в вічність нас заколивав!

І розійшовся, і розтанув
Сей бідний світ земних пустинь.
З-за міжпланетного туману
Безсмертя заясніла синь...

І вже не знав: ці очі вічні –
Чий – коханої? Сестри?
Ось – Квітень розцвітає в Січні,
Співають весняні вітри.

ВЕЧІР

Крізь заходу іконостас,
З нерукотворним ликом Бога,
Стомились спалені уста
Кричать анатему епохам.

Кривавляться сувої хмар –
Повстань червлені орифлами –
Й, під тиші похоронний марш,
У тьму згоряють над полями.

В космічній рокотанні зір,
О, Сонце, отче злої тварі, –
Даремна кров твоїх офір
Перуновій прадавній ярі!

На полум'ї твоїм світи –
Не сплавить, не переробити,
І атоми не спиниш ти
Доконувать старі орбіти.

Згучить все та ж музика зор
Під скиптром диригента – Бога,
І заглуша сліпий простор
Мою анатему епохам.

Несамовитим криком крови
Роздерлися Твої уста:
Сурмиш у рупор пурпуровий,
Вагітна бурями повстань!

Крізь чорних днів крижану хугу,
Крізь свист степів, крізь порох трун
Виконуєш космічну фугу
На струнах зореметних рун.

З несамовитого Синаю
Ти – гураганом голосів –
Гукаєш, кличеш, проклинаєш,
В своїй розіп'ятій красі.

УРИВОК З ПОЕМИ

Je suis un fils de cette race...

E. Verhaeren.

Внук кремезного чумака,
Січовика блідий праправнук, –
Я закохавсь в гучних віках,
Я волю полюбив державну.

І крізь папери, крізь перо,
Крізь дні буденні – богоданно
Рокоче запорозька кров
Міцних поплечників Богдана, –

Тих отаманів курінних,
Що, під гармати революції,
Уміли кинуть п'яний сміх
В скривавлене обличчя – муці.

Чия залізна голова
І з-під катівської сокири
Жбурляла в чернь такі слова,
Що їй мороз ішов за шкіру.

Хто в дикий вихор гопака
Втіляв життя назустріч степу,
Й чия упевнена рука
Зміцняла сивого Мазепу.

Коли ж в батуринським огні
Держава рухнула, тоді-то
Вони взяли свячений ніж,
Залізняка майбутні діти!

Хай згинуло, хай загуло, –
Вони лишилися, як криця!
І жадний примус, жадне зло
Їх не примусило скориться!

Херсонські прерії – мов Січ,
А кобзарем – херсонський вітер,
І рідним був одразу клич:
– Вставайте! Кайдани порвіте!

Бо ж там тече козацький Буг
Й – не раз червона – Синюха,
А я там весен вербний пух
І дух землі – з дитинства нюхав.

Як не калічила Москва,
Не спокушав її розгон той, –
Та враз підвівсь і запалав,
І з серця кров'ю крикнув Ґонта.

... Даремно, вороже, радій, –
Не паралітик, і не лірник
Народ мій – в гураган подій
Жбурне тобою ще, невірний!

Ще засилатимеш, на жаль,
До Києва послів московських, –
І по паркету наших заль
Ступати лаптю буде сковзько.

ARS POETICA

Не жар ліричних малярій,
Не платонічні очі Музи, –
Скінчився вік наш, кустарі,
Під рокоти космічних музик!

І над безоднями глибин
Стихії шалом біснуватим –
Єдино К о н с т р у к т и в н и й Ч и н
Поможе нам опанувати.

Не Пітії сліпий екстаз,
Не вундеркіндство і арена,
Ні! – Математика проста –
Прозорим променем Рентгена.

Талант – ліричне джерело.
Тож не – поет, хто лиш невпинно
Дзюркоче про добро і зло.
Поет – мотор! Поет – турбіна!

Поет – механік людських мас,
Динамомайстер, будівничий.
Повстань майбутнього сурмач,
Що конструює День над Ніччю.

Він з пекла й грому димних міст,
В яких пульсує електричність,
Поемою будує міст
Туди – у недосяжну вічність.

Серед самумів, серед злив,
Екстрактами могутніх формул,
Він – неустанний хемік слів –
Плянусь витривалу форму.

Сталево пружиться рука,
І впевнено, з опори рими,
Ось вірш, як стріл, неборимий –
Зростає аркою рядка.

ПРОЗА

Надія ВАРХОЛ

НАЧЕБТО...

Ти вимкнула свій ноутбук і ... визраченими очима дивилась на електронну пошту. «Дякую тобі за все. Йола». Для тебе це було запитання з викликом. Ти не знала, за що Тобі Йола дякує, адже у вас було стільки розбіжностей і ви не бачились й не говорили понад чверть століття, а час, як то кажуть, летить крізь нас. Ти знала її *від завжди*. Вона не раз виголошувала, що з тобою не хоче мати нічого спільного, навіть *бандурки* в рядку.

Тобі не хотілося німувати. В твоїй свідомості почали грати спогади, за які було б доречно подякувати тобі Йолі, тільки в зворотному випадку ні – Йолі тобі.

За що тобі Йола дякує, хіба за прожиті витівки, коли ти, ще учениця-бешкетниця, разом з іншими дівулями-ласунами в гуртожитку розбили замок, який висів на Йоліній скриньці і так дібрались до великої п'ятилітрової банки із приємним запахом сливового варення? Ідея атаки на сливові ласощі народилась в твоїй голові. Це ти очолила войовничу групу дівчат Амазонок, щоб опісля з насолодою смакувати окрайці хліба, змащені славетним, ароматичним повидлом, який попадає, Йолина мати, напрочуд, варила разом з кістками. Зате воно мало такі наддивовижу пахощі і при змащуванні цієї ароматної маси на хліб, обварені кістки самі вискакували собі геть, наче на пружинах.

А може, Йолина подяка полягала в твоєму паскудному вчинку, який ти заподіяла її братику Серйожці, коли на початку канікул навідалась до них? Їхній батько, духовна особа, який був одружився з колишньою монашкою, звелів взяти в руки відра і велично пішов вперед. Завів вас – Йолу з братом Серйожкою та тебе – в розлогий сад біля парафії, збирати смородину: червону в жовті відерцята, а чорну в сині відерцята, так як годиться. І ти, грайлива *фіфотюля-живанюля*, під тінню смородинових кущів зробила гріховний розиграш – між збиранням ягід ти потаємно намащувала Серйожкову промежину, сягнувши рукою в його міжніжжя. Драбняста фігура сердешного Серйожу почала тремтіти, його, до сих пір, біле лице почервоніло, наче смородина, а перелякані іскристі алмазні очі ледь-ледь не вилізли на лоб. Ще ти чорнуватому *осінчаку*-недолітку взяла руку й поклала собі ниже пупа, щоб він торкався твоєї найчутливішої плоти. І наче виник новий *Скрик* Едварда Мунка, цього разу з агонізуючим від жаху Серйожом на тлі кривавово-червоних ягід смородини. Норвеський крик переплітався з лемківським зйойком.

Серйожка, син священика, мав слухність, і ти раз за раз разом обирала оту слухність. Ти, така собі збитошна, пустотлива дівчина, вбила собі в голо-

ву збити Серйожу на слизьку стежку. Через твою легковажну затію Серйожа мало з глузду не з'їхав.

Невже Йола дякує тобі за ту ганьбу, яку ти заподіяла в їхній сім'ї на святкуванні Йолиних уродинах (а частуваннячко в колі веселої компанії було смачненьке), і ти забагато наливала Серйожеві вина? Серйожа, який тебе чим далі, тим більше боготворив, жадібно дудлив його з кришталевого келиха, причому кидав на тебе закоханими, відданими поглядами іскристих алмазних очей сімнадцятилітнього юнака, аж цілком сп'янів. І на велорозовому кріслі, до сих пір призначеному лем для теологічних дискурсів, збирався блювати, і ти, сполошена *стряска*, сміючись, вигукнула «співай, Ріто, нехай все свинство щезне!» й на магнітофоні підсилила голос темпераментної поп-рок-співачки, щоб *кожним ударом серця, кожною сльозою, кожною миттю кохання* привела Серйожу до тями. Однак голосно зворушливе калатання серця Павоне явно не змогло нічого протидіяти і Серйожа забруднив блювотиною антикварний підлоговий годинник та воросистий килим барви світло-зеленої ліметти. Ти приголомшеним батькам пояснювала, що в даній ситуації винен був Бакус, тільки не ти.

Спочатку ти вчила Серйожу пити лимонад через соломинку, потім коктейль через соломинку, потім жувати якісь соломинки-травинки. Ти Серйожу наново творила, ліплячи, мов з пластиліну, з нього іншу особу – Серджа. Ти при цьому насолоджувалася, наче з попадином повідломом.

Серйожа, син поважного отця духовного, ходив вдома та на людях по ниточці, був слухняним, виконуючи веління своїх батьків без заперечень. І ти намагалася розірвати оті ниточки, бо Серйожа в такому виді для тебе був нікудишній. Його батько, отець духовний, тільки хмикав над тобою, зазираючи на тебе злим, недобрим оком не тільки заради твоєї зухвалої поведінки, але й задля того, що ти не була охрещеною дитиною і для нього не була християнкою зі світлою душею. Та міг татко і *на поюшки спинатися*, вставати навшипиньки, все було марно, Серйожа потрапив в твої тенета, закохавшись до нестями в тебе. І тебе загалом не тривожила думка про те, чи дав би батько згоду синові піти під вінець з неохрещеною дівчиною.

Молоденьку, вагітну невісточку, чоловіка якої арештували через приховування антигартдистських летючок, в часі війни евакуювали з іншими жителями села з-під Маковиці на Середню Словаччину, саме в таку область, де незадовго спалахнуло повстання. І так вагітна невісточка опинилась в сім'ї потужного, міцної статури, газди. І трапився кумедний випадок, коли він звелів невісточці принести *пуцку*, бо хотів колоти дрова. Зганьблена невісточка з надутим животом та із сльозами на очах прийшла до господині скаржитися на її вульгарного чоловіка, який вживає бридкі, сороміцькі слова. А він лишень просив від неї молот на колоття дров, а в її рідному селі це слово означало чоловічий ставейний орган. Після пологів та церковного виводу, молода невісточка домовилась з *паном превелебним* на терміні охрещення дитини. І вона прийшла у точно встановлений час з новонародженою дитиною на руках, загорнутою в *периньку*, до *пана превелебного*, щоб він її охрестив на ім'я Анастасія.. *Пан велебний* з оголеними грудьми та в білих трусах відкрив двері, зацикливши хтивий погляд на бездоганну фігуру розкішної невісточки, бездоганно вдягненої в народній святковій ноші – з *орним*, оздобленим чіпцем на голові, вишиваному *оплічаті*, в оксамитовому

баршоново-пацюрковому лайбику корсетці та в білому перкаловому фартуху... Коли вона побачила пана велебного напівголим, як з гарячішущим подихом дивиться на неї, похитливо простягаючи до неї руки, злісно процідила крізь зуби «Заберіть від мене свої руки!» й заліпивши йому файного ляпаса, обернулась й пішла геть...

*Н-а – а – ця, сіла на п-а-а– ця,
паця лет-и-и-ть,
Наця ричи-и-и-ть...
Н-а-а – ця, сіла на п-а –а– ця,
пішла до п-е-е– кла,
принесла міх т-е-е-пла....*

Чи, бува, Йола дякує тобі й зате, що Ти змусила Серджа порушити сьому Божу заповідь, і під покровом ночі зі двору професора хімії ти зі своїм напарником вкрали великий коричневий килим з геометричним узором й затягнули його у своє сховище, у своє любовне кубло на Ярковій вулиці? Вдень дружина хіміка завісила килим на тримач, прибираючи з нього пил, і лишила через ніч пересушуватись. Ти із Серджем на отих килимових трикутниках, п'ятикутниках, ромбоїдах робили не тільки шуру-муру, але й голими демонстрували нібито бойове мистецтво, приховане в танці бразильських рабів, якусь твою вигадану унікальну капоейру.

Ти із Серджем потаємно сходились нібито *Під каштанами*. Крім назви від могутніх каштанів, не залишилось й сліду. Після їхнього зрубування каштанову алею замінила парковка, а пишно розпускючі біло-рожеві квіти каштанів замінили білі, чорні, зелені, не раз й *погужвані*, нібито зморщені, автомобілі. З *Під каштанів* ти із Серджем, з переплетеними пальцями на руках, ходила на гульки прилеглими вулицями. Проходжі милувалися такою собі, немовби бездоганною молодістю люблячою парою. Вочевидь, на вигляд гарна, приємна для ока, в чорному вбранні пара. Ти, з чорним волоссям, завитим у витончені локони, укладеними у високу зачіску, в чорних панчохах та чорній сукенці з білим фейковим комірчиком, фальшивим, як ти сама, а чорнуватий, з іскристими алмазними очима Серджо – в чорному светрі *ролаку* та в чорних вузьких штанах справляли враження начебто щасливо закоханих.

В цей весняний бузковий день ти зі Серджем з руками долоня до долоні, шпацували по Ярковій вулиці. Як звичайно, сміялися, цілувалися, наче справжні коханці. І ти раптом йому сказала: «мені треба кудись йти, зачекай-но хвилинку, повернуся незабаром». І Ти подалась навпростець запаморочливого ароматизованому повітряному бузку, а Серджо, зазвичай, слухняно стояв в очікуванні твоєї появи. Стояв, *як свічка пристрасті* і чекав... хвилинку, дві... чекав годину, дві... Ждав і не діждався, і ти, начебто його коханка, не приходила та й не приходила... і так і не прийшла, і ніколи вже не сказала, оте, наче любовне *Vande mecum* – ходімо зі мною.

Ти хутче побігла до Толі, Серджового колишнього однокласника, в якого так приваблювало загострювалися вилиці...

Ти просто втратила до Серджа будь-який інтерес. Ти вже НУДЬГУВАЛА!

І Йола ниньки начебто дякує тобі...і помалу відходить в засвіті, куди давно відійшов й Серджо.

Трипільська трагедія

Ніч. М'яко вгрузає в ще теплий пісок боса нога. На щоглі пароплава самотньо мерехтить, відбиваючись у вологому асфальті ріки, червоний вогник сигнального ліхтаря. Тьмяно блимає над дошками сходинок каламутно-жовте світло притрушеної курявою електричної лампочки.

Пилип Гудзь показує матросові квитка й підіймається вгору на чардак. Обидві кошалки з курами він ставить під лавку, а туго набитий клумок з пшоном та гречкою кладе коло себе під бік, щоб, дрімаючи, спиратись на нього ліктем.

Сичить пара. По дошках чардака сновигають босі ноги. На пароплав, що йде до Києва, вантажать широкі, затягнені білою марлею, козуби з полуницями. Великі зелено-червоні ягоди привабливо ніжно пахнуть у сухому й теплому нічному повітрі.

Кінчили вантажити полуниці, і гучною луною ліг у далеких просторах трипільських круч розлогий гудок. Загуркотили сходинок. Кінець тяжкої линви з глухим плюскотом упав у воду. Завирувала збаламучена колесами вода. Корпус пароплава почав мірно здригатись. Чорні кручі Трипілья повільно відсунулись у порожній морок ночі.

Над рікою тремтять хрумкі зорі. Важко й глухо гупає машина. Покірно хилить голову Пилип Гудзь. Неквапливо й поважно простує назустріч сну, але в павутинні дрімоти настирливою мухою дзижчить і б'ється тривожна думка про несподівану зустріч по дорозі, коли він ішов до пароплава, з Степаном, головою сільради.

– Знов, Пилипе, зібрався до Києва?.. Курей везеш?.. Диви, довозишся!..

Слова Степанові прозвучали як загроза й одночасно як попередження. Як вирок, виголосений наперед. Тепер, при згадці про них, у серці Пилипові гадюкою щеміла нудьга. Він усвідомлював, що немає виходу, але намагався сперечатись. Був він упертий, неподатливий, ладний до кінця без жалю відстоювати своє.

– Ну, все!.. Що з того?! – заперечує в думках Пилип. – Двоє малят, жінка, стара мати, він. Кожне щодня їсти хоче!

– Хіба він, – з запалом каже до себе Пилип, – якогось лиха зробить або ж якоїсь шкоди заподіє державі, що оце пару курей та яку-небудь чверть молока повезе до Києва, – тож і там хочуть люди освіжити собі душу, – а звідтіля привезе балетки й пару метрів ситцю та віддасть їх бабі Мотрі за ці її кури?

А той Степан, голова сільради, каже на нього:

– Ти, каже, Пилипе, шпикулянт!.. Предатель соціалізму!.. Несвідомий, буржуазний клас!.. Відрижка капіталізму!..

Відрижка!.. Це слово хвилює Пилипа, зачіпає його, як незаслужена образа. В ньому прокидається почуття гідності й обурення.

– Ніяка не відрижка, а людина, як і всі!.. І не шпикулянт ніякий, – сперечаючись із Степаном, твердить до себе Пилип у тій глибинній нічній півдрімоті, коли кожна думка здається ясною й переконливо прозорою. – Не шпикулянт, а трудящий клас, що труди на себе приймає. Прийняти на себе труди то ніяка ще не спекуляція!

Так у суперечках з Степаном, головою сільради, в думках про справедливість: – Треба, щоб усе було правильно!.. – Пилип поринає в сон.

Сичить пара. Глухо хлюпають по воді колеса. – Хропуть, стогнуть, белькотять кризь сон потомлені люди, збившись купами або похилившись один одному на плече.

Тане тривожними снами ніч!..

Потім приходить блідаво-синій світанок. У передранковій тиші стигне молочно-біла поверхня ріки. Пилип Гудзь прокидається з свого баламутного півзабуття, скидає з голови картуза, стомлено позіхає й тричі христиться на схід.

Назустріч з туману виринає буксирний пароплав. Він хрипко стогне, випльовуючи спазми гудків. За ним, нанизані на чорну струну линви, повзуть одна по одній пласкі намистини присадкуватих барж.

Уздовж низького лівого берега, де густі закурчавились верби, опрозорена зелена вода простяглась рівною, як люстро, смугою. З берега до пароплава хвилями доходять солодкі пахощі скошеної прив'ялої трави. Відбитий у водяному люстрі, нерухомо завмер пароплав, і повільно пливуть повз нього брунотно-зелені копичі свіжого сіна.

При світлі ясного дня нічні примари здаються химерними витівками, здатними лякати хіба що малих дітей. Вчорашня зустріч зі Степаном у Пилиповій уяві постає немов уривки напівзабутого сну.

– Яюсь то воно буде! – каже до себе, заспокоюючи, Пилип і звертається до сусідки, що везе до Києва повну кошалку огірків, масло, загорнене в капустиний лист, і молоду картоплю, розпочинаючи з нею балачку про те, де краще в місті купити ситцю: чи то на Житньому базарі, чи на Євбазі, чи на Басарабці.

Розмова привертає увагу інших, і дискусія стає спільною, уриваючись уже під самим Києвом, коли з'являється матрос і всіх женуть з чардака вниз. Закривають люки. Ніхто не повинен лишитися на чардаку, коли пароплав проходить під мостами.

Не доходячи до Наводницького мосту, пароплав спинається й бурхливо реве, як ненагодований звір.

На високій горі правого берега позолоченою свічкою в блакитному димі палає, заллята променями ранкового сонця, дзвіниця Лаври. Хатки, побудовані на високих, почорнілих од весняної води палях, розбіглися по піскових кучугурах луки, порослої верболозом.

Проминувши порожні піскові смуги пляжів, уже перед містом, пароплав викреслює широку дугу, круто завертає й причалює до пристані.

Зчиняється метушня. Баби з клунками, мов навіжені, кидаються до виходів; розгублено, як зосліпу, пнуться вони вперед. Квокчуть збентежені кури. Висунувши з кошалки вогняно-червоний гребінь, витягує горлянку й голосно співає сіро-жовтий півень. Вищить і б'ється в мішку на спині у сусіда порося.

Босий матрос на сходинах кидає картонні прямокутники квітків у карнавку.

Київ!.. Місто ще спить. Хмаркою тютюнового диму синіє простір порожнього майдану перед дощаним павільйоном пристані. Високо в синяві прозорого неба піднісся над кручею срібнобанный Андрій. Між куп кінського гною підстрибують і гребуть, цвірінкаючи, заклопотані горобці.

Порожніми вулицями в блакитних сутінках кам'яниць Пилип спішить на базар. Вузол туго набитого клумака муляє й ріже йому плече. Кошалки з суліями молока відтягують руки.

Спродавшись на базарі, Гудзь стає в чергу біля входу до «Універмагу». Півколо збожеволілої юрби вже давно вирує й клекоче перед дверима крамниці. Кінні міліціонери вриваються в натовп; придавлені крупом коня, гістеришно вигукують жінки.

Курява. Давка. Спека. Сипливо реве довжелезна чорна рура радіо. Згуки джазу змішуються з галасом юрби.

Розчавлений людськими тулубами, стиснений з обох боків, притиснений до налягано сонячною спекою каміння будинкової стіни, Пилип знемагає. Солоний піт струмками тече йому по обличчю, сліпить очі. Пилип нахиляється й полою піджака витирає на лобі краплі поту.

Черга майже не посувається. Раз-у-раз поглядає Пилип на палаюче сонце, на білі пішоходи, на чорні карбовані тіні, що спочатку скорочуються і зникають, а тоді знов починають рости й, непомітно пересуваючись з одного боку вулиці на протилежний, кажуть про пізній час.

Хто зна, чи потрапить він ще сьогодні до крамниці, чи ні, і тоді йому доведеться заночувати тут на кам'яних плитах пішоходів, вартуючи чергу для себе на завтра перед Універмагом?..

Багато часу й зусиль треба витратити в місті, щоб купити пару метрів ситцю!.. Пилип думає про те, що жити в великому місті моторошно й важко, що місто жорстоке й непривітне, як каміння, з якого воно збудоване. Ні, він не хотів би лишитися тут, у цій кам'яній пустелі назавжди; він не хотів би жити постійно в цій давці, куряві й спеці, в цьому галасі суперечок, дзеленчанні трамваїв, у цьому сиплому реві радіо.

Під вечір, коли на дверях крамниць уже починають вішати таблички з написом «Замкнено», Пилип в останню хвилину ще встиг забігти до спортової крамниці «Динамо» й купити в ній для бабиної Мотриної дівчини замовлені балетки.

І тоді знов Дніпро. Знов пристань і пароплав. Жовтим полум'ям розлилась і палає вечірня ріка.

Розгорнувши на колінах червону хустину, Пилип крає доморобним, з уламка коси зробленим ножем хліб і їсть його з цибулиною. І знов уже сперечається зі Степаном. Заперечує:

– Якби він був шпикулянт абощо, то їв би оце хліб із салом, а може, навіть і тарілку борщу замовив собі на пристані. А то ж має давитися черствим шматком хліба!.. Шпикулянт!.. Огідно не то, що слухати, ба навіть згадувати про таке!

Гикає! Просить сусідку подивитися за кошалками й сходить з чардаку вниз напитися з баку річної теплої води.

Легкі синяві сутінки від високих Київських гір упали на Дніпро, простяглися на білий пісок шляху, вкрили темне зело дерев Труханового острова. Знеможений денною спекою Дніпро міниться в кольорах; з гарячо-жовтого він стає рожевим, тоді переходить у фіолетовий і, нарешті, робиться попелястосірий. Гуде пароплав, раз і ще раз, і втретє.

Пізній вечір. Дикі качки потягли за Дніпро на поживу до просяних і гречаних піль. Уздовж фарватеру мигтять червоні вогні сигнальних бакенів. Сяючи електрикою, кидаючи в темний морок ночі сліпучі жмутки світла прожекторів, пароплав, що йде прямим маршрутом з Києва до Херсона, примарним привидом проноситься між посушлих берегів чорної ріки.

Трипілля! Пісок ще зберігає вечірнє тепло. Глибоко грузне в пісок боса нога. Густишають сутінки в глибинах трипільських ярів. Це тут у 19 році отаман Зелений зняв повстання. Пилип був тоді ще зовсім малий хлопець, але він добре пам'ятає, як люди з околишніх сел, засівши по цих кручах, зустріли рушничним і кулеметним вогнем пароплави з київськими комсомольцями. Давно вже не лишилось жадного з тих, які гуляли в Зеленого, а все ще беруть і беруть людей і з Трипілля, і з Халеп'я, і з Жуківців, і з Верем'я, і з Стайок, з усіх і ближчих і дальших сел.

– Бандитський район! – кажуть у районі в Обухові.

Пилип проходить в ярку під кручею повз складений з цегли, пофарбований у темно-синю барву пам'ятничок комсомольцям, побитим під Трипіллям; тоді, за-

мість піти шляхом, вулицею, звертає вбік на стежку. Він запевняє себе, що робить це, щоб скоротити дорогу, а насправді змінює звичну путь, щоб не зустрітися ненароком зі Степаном.

Він іде вздовж рівчака, в якому протікає струмок, вниз садиб за левадами під густим плетивом гілля розкладистих верб.

Удома стара мати й діти вже полягли спати, але жінка ще не спить. Вона сидить на порозі відчинених дверей хати й чекає на нього з вечерею. Розпливчастою плямою біліє в присмерках її хустина.

Пилип причиняє за собою фіртку. Ганна підводиться йому назустріч. Серце, як спійманий птах, мліє й обривається. Здається, немов би не з учорашнього вечора, а давно, безмежно давно він її не бачив. Довгі роки протекли між учорашнім днем і цим. Невимовна тривога гострою голкою шкрябає по серцю, страх утрати пронизує мозок.

У нічній пітьмі її обличчя здається йому таким принадним і ніжним, як ще ніколи. Він бере її за руки, притягує до себе й цілує її в уста. Ще ніколи, здається, не була вона така бажана йому, як у цю мить, сповнену страху, тривоги й непевності. Бажання поглинає його. І раптом зникає все: жовтогаряче полум'я ріки, сиплий рев радіо, тривога, гадка про Степана, тягар, що ліг йому на серце, й млосна втома.

Коли Пилипа Ґудзя забрали й повезли до Обухова, а звідтіль до Києва, а потім він опинився далеко в концтаборі на півночі в бараках, оточених дротом, посередині занесених снігом цілинних лісів, він скрізь весь час відчував тільки одне: обурення й лють. Чорна лють клекотіла в ньому. Сліпий гнів п'янив йому мозок.

Думка весь час наверталася на те саме: – Не по правді присудили його на два роки! Неправда, що він шпикулянт!

Він заперечував. Не погоджувався.

Був він упертий, непокірливий і гордовитий. Одстоював своє й так, щоб по його, як він думає, було.

З заперечення народжувалося рішення. З рішенням вчинок. Він вирішив не коритися.

Він плекав у собі од батьків успадковану віру в могутню непереможність особистої непокори, в силу й міць особистого спротиву. Йому здавалося, що досить йому не скоритися, досить, якщо *він* повстане, якщо він виступить проти неправди, себе протиставить усьому, що є й як воно є, і все буде гаразд, усе буде знов, як було весь час перед цим: хата й город, хустина жінки, що біліє в темряві, плач дитини, гудок пароплава, загублений у нічних ярах Трипілля, певне, навіть знов вузол клунка, що муляє й ріже плече, коли він прямує на світанку в місті з пристані на базар.

Думка про втечу заволоділа ним. Це було те єдине, про що він ще здібний був думати, чим він жив.

І він утік. Незважаючи ані на що: на дріт, на псів, на відстань, ліси, голод. Це було дужче за нього: голос особистої непокори, віри у втечу, примусовий, з дідів і прадідів успадкований інстинкт утечі. Віра, що з утечі народжується визволення.

І оце він знов босою ногою відчуває тепло піску. І знов, минувши мурованого пам'ятника, звертає вниз на стежку, протоптану вздовж струмка попід вербами. Він робить це, як і давніше, щоб ненароком не натрапити на Степана, голову сільради.

Він прийшов до хати, і все було, як давніше, як і колись.

Він не ховався, хоч і уникав зайвий раз показуватись поблизу сільради і по гас до кооперативи ходила жінка, Ганна, а не він.

Довгий час його не чіпали. Скидалось на те, що про нього забули. Ніхто не сказав йому півслова, коли він повернувся на село. Ніхто ані про що не спитав його. Нікуди його не викликали – ні до району, ані до сільради. Здавалося, про нього забули.

Тільки стара мати сумувала:

– Як же ж воно буде?

А він відповідав:

– Не журіться, мамо, якимось то воно буде!

– Може, воно ще минеться! – висловлювала сподіванку Ганна.

Та чи рубав він дрова на подвір'ї коло хати, чи молотив збіжжя в клуні, чи сіно косив у ярку, чи ввечері, сидючи в хаті, колихав дитину на коліні, – почуття страху й непевності ніколи не покидало його. Так, як людина, що на Великдень гойдається на гойдалці. Вузька дощечка на мить звисає вгорі і тоді раптом зривається вниз у прірву...

За півроку пізно восени, коли однієї ночі взяли відразу на селі 36 чоловіків, забрали тоді й Пилипа Гудзя. Судили його тепер уже не за спекуляцію, – про спекуляцію не було тепер уже й найменшої згадки, – а за втечу з концтабору, і дістав він уже тепер не два роки, як перше, а вісім.

Вісім років! Вісім довгих сибірських суворих зим, вісім гарячих душних тасєжних літ. Вісім років важкої голодної праці.

До концтабору Пилип Гудзь увійшов тепер вдруге, як господар, як владар, певний себе, твердий і непохитний. І не було в ньому до себе жалю. Стиснувши зуби, зчепивши щелепи, він пиляв вікові тасєжні дерева, котив з гори стовбури, в'язав у холодний, як крига, воді плоти, хворів на чиряки й живіт, умирав і знову видужував, варив у консервній бляшанці юшку з наловленої риби, страждав улітку од комашні, взимку від блощиць, думав про дім, згадував про жінку, про стару матір і малих дітей, що росли без нього. Певно, голодні й обідрані!..

І думав про правду, про те, що не на правді стоїть світ, що не по правді засудили його на два роки, бо не був спекулянт, і тому втік, а тепер за те, що втік, за це має покараний бути.

І корився! І робив! І не мав до себе жалю!..

Коли ж через вісім років знов торкнулися ноги й зір упав на сині вечірні тіні трипільських круч, і надворі коло хати побачив білу хустину Ганнину, серце зірвалося йому мліючи.

Плакала йому на грудях жінка, побивалася, скаржилася на гірку долю жіночу. Захлиналася від сліз, розповідала, як, жадної вістки од нього не маючи, думала про нього, що помер він на чужині, і як важко було їй з малими дітьми, і як зовсім уже гинули, занепадали, та взяли в прийми Йвана Білоконя, а це вже більше, мабуть, як рік минув, то його, Івана, теж забрали, десь до Сибіру заслали, а в неї від нього двоє діток малих.

Сказала й замовкла. Злякано великими очима дивилася на чоловіка, знала тверду й уперту, круту його вдачу, думала:

– Битиме! Цього вже ніколи він їй не подарує, до смерти битиме, уб'є!

Закрила очі, схилила покірливо голову!

Та стримано й поважно сказав до неї Пилип Гудзь:

– Не плач, Ганно!.. Кохав і годував Іван Білокінь моїх дітей, коли мене не було, то й я кохатиму й годуватиму його дітей! Треба, щоб по правді жили в світі люди!

Бо неправда – грудка крихкої глини, а правда – тверда і непохитна, як камінь.

І Гудзь був такий: твердий і упертий, без жалю, як камінь.

ПУБЛІЦИСТИКА

Михайло Роман: важко сказати, яка моя книжка є найкращою

Відомий прашівський учений Михайло Роман (нар. 1930) понад сімдесят років досліджує українську літературу в загальноєвропейському контексті та міжслов'янському дискурсі. Пригадую, як з карпатознавицею Любицею Баботою ходили вітати науковця з 65-річчям, як я, тоді ще аспірантка, не могла відірвати погляд від його розкішної бібліотеки, а Михайло Петрович відверто ділився задумами – скільки всього йому ще треба встигнути зробити в царині української літератури та українсько-словацько-чеських взаємин... Всевишній, очевидно, почув ці щирі прагнення, бо впродовж крайніх тридцяти років Михайлові Роману вдалося оприаявити низку літературознавчих видань, перекладів, опублікувати сотні статей та рецензій (його персональна бібліографія фіксує майже півтора тисячі позицій). Відрадно, що не оминув увагою вчений і науково-творчий доробок літераторів Закарпаття. Серед інших, і я вдячна Михайлові Петровичу за відгуки та докладні рецензії на мої книжки... В буремному житті Михайла Романа було чимало трагічних, але водночас і радісних, світлих моментів, і йому точно є про що розповісти сучасникам.

- Ви народилися 1930 року в с. Кобильниці, неподалік Свидника, й навіть присвятили своїй малій батьківщині науково-популярну працю. Згадуючи важке дитинство, завжди схиляєте голову перед батьками, які за будь-яких обставин надихали Вас і підтримували. Розкажіть про яскраві (щемливі) епізоди з того часу ...

– Так, я народився 1 листопада 1930 року в селі Кобильниці, оточеному горами-лісами. На той час тут проживало близько 120-130 душ. Наша хата була дерев'яною, покрита соломкою, і складалася з кімнати, сіней і комори. В кімнаті ми жили – їли, спали, варили, мама пекла хліб. У родині нас було п'ятеро дітей. Наймолодший, Юрко, помер ще маленьким... Батьки були хліборобами. Мама розмовляла лемківською говіркою, ми її називали руською, батько теж, однак його мова з часом стала засмічена чужими словами, яких нахапався, коли воював на фронті Першої світової та в другій половині 20-х років минулого століття був на заробітках у Канаді. На той час у США вже працювало троє його братів, тож і він мріяв заробити грошей, аби купити вдома клептик землі. Однак настала світова господарська криза, тож довелося повертатися... Батько (у нас казали апа) мав на мене великий вплив. Він не пив, був роботящим, гарно співав, мав великий

авторитет у селі й районі, тілом і душею був руським, давав мені в церкві читати «Апостол» (був там кантором-дяком), часто розповідав про своє перебування на війні чи на роботах у Канаді...

Сільська церковна школа, яку я відвідував, була теж дерев'яною, збудованою десь у часи Марії-Терезії, раніше, ніж наша греко-католицька церква (1786). До 1918 року в школі викладалося угорською, а далі – вже нашою, карпаторуською. У 1936 році школа стала державною й, відповідно, викладати тут почали, так би мовити, мовою «чехословацькою». Спочатку до нас приїхав чеський учитель Антонін Томек. Він не знав ані словацької мови, ані нашої місцевої говірки, а ми не знали чеської, через що не раз доходило до комічних ситуацій. Через рік прибув уже словацький учитель із Пряшева Павел Дадей. Проте люди в селі й ми, учні, не знали й словацької мови. Натомість новий учитель змушував нас не тільки в школі, але й на вулиці нею спілкуватися. Коли 1939 року розпалася ЧСР і виник Словацький штат, а Закарпаття окупували мадяри, виявилось, що наш учитель – гардист, голова окружної молодіжної організації «Глінкова молодь». Усіх нас без відома записав до цієї організації й замість «Слава Ісусу Христу!» змушував вітатися «На страж!».

Наша школа була «однокласною», тобто в одному приміщенні вчилися всі школярі від першого по восьмий клас, було нас разом десь 25–30 учнів. Усі ми були руснаками, греко-католиками, лишень один був поляком – римо-католиком. Учитель П. Дадей заохочував першокласників (нас таких було всього двоє) до навчання цукерками, а школярів старших класів – паличкою. В школі не було бібліотеки, а лише карта й рахівниця. Чи був портрет президента, – не пам'ятаю. Вдома був лише церковний календар та молитовник, надруковані латинським шрифтом.

У нашому селі діти змалку, ще в дошкільному віці, допомагали в господарстві: пасли гусей, корів, овець, кіз... Я навіть водив корів, коли батько орав, аби вони рівно йшли борозною, бо наше поле знаходилося на крутих гірських схилах. Тяжко було коровам, батькові, та й мені, маленькому. Бувало, коли батько втомлювався або хотів покурити, ми зупинялися, щоб перепочити, то я тоді від утоми тут-таки й засинав...

• Поділіться спогадами з періоду навчання в міській школі та вчительській семінарії (академії). Кому завдячуєте своїм становленням у ту непросту добу?

– Я мав велике щастя й досі глибоко вдячний батькам за те, що дали мене на навчання до мештанської (горожанської) школи в окружному містечку Ґиральтівці. Це була єдина на весь район горожанська школа. Прийняли мене без вступних іспитів на підставі свідоцтва про початкову освіту. Потім я щодня, упродовж чотирьох років, пішки, за будь-якої погоди, долав 12 км – спочатку лісом, потім польовою дорогою. Найважче було взимку, адже в лісі водилися вовки, та й взуття, одяг у мене були вбогі. Я ходив у домотканих полотняних ногавицях, сорочці, в'язаному светрі... Так скромно ніхто не був одягнений, бо в школі навчалися переважно діти урядовців, ремісників та заможних селян, які своїх чад доправляли на навчання возом або на санях. Бувало, приходив я до школи, промоклий до нитки, долаючи іноді півметрові снігові замети. Тоді вчителі саджали мене ближче до грубки, аби я обсихав... Прокидався я десь о п'ятій ранку, мама давала мені пити трав'яний чай або молоко, клала в торбу кусень хліба й відряджала до школи. Першу зиму батько десь три-чотири кілометри йшов попереду мене, протоптуючи стежинку... Ніколи цього не забуду... До речі, син столяра Пішта

після першого року навчання покинув мештянку, не витримав. Додому повертався я десь о третій-четвертій годині, голодний і знесилений. Попри те, влітку ще встигав чимось допомогти в господарстві, тож за уроки сідав аж увечері при газовій лампі. Мушу сказати, що в час мого навчання більше ніхто з руських сіл району не відвідував мештянку в Ґиральтівцях, і тому мене в школі прозивали «шаленим руснаком», тож я ні з ким не дружив...

У мештянці найбільші проблеми були в мене зі словацьким правописом. Любив я історію та географію. Читав лише підручники, бо бібліотеки в мештянці не було. Навіть відповідної крамниці, де можна було б придбати якусь книжку, в Ґиральтівцях не було. Деякі вчителі-гардисти часто говорили про війну, про перемогу німецьких і словацьких військ на фронті, лякали нас, учнів, більшовиками, партизанами... Про Україну нічого не говорили, ми навіть не знали, що така країна існує. Під час навчання в мештянці (1942–1946) я мав три жахливі зустрічі з німецькими вояками, кожна з яких могла закінчитися для мене фатально... Одна з них сталася в листопаді 1944 року – німці депортували людей з нашого села, дозволивши покласти на віз тільки деякі речі, й усіх під конвоем повели на залізничну станцію. Але, на щастя, вільних вагонів не знайшлося, тож нас передали місцевим гардистам. З їх мовчазної згоди перелякані люди протягом ночі повтікали хто куди. Аж до наближення фронту (18 січня 1945 року) жили ми в чужих людей на подвір'ї, бо в хаті вже не було місця. Я з молодшим братом спав у стайні з коровами, старшого німці забрали копати окопи, батьки ночували в сінях... Коли ж ми повернулися в рідне село, то побачили, що все наше добро пропало, а школа стала попелищем...

У березні 1945 року відновилося навчання в мештянці, яке було призупинено в травні 1944 року. Нам ввели курс російської мови, але жоден учитель її не знав. Десь у квітні 1946 року на родинній раді було вирішено, що я продовжу свої студії в Руській греко-католицькій учительській академії в Пряшеві, хоч мова йшла й про Словацьку академію. Але батько наполіг, що піду все-таки до руської, і я погодився. Директором академії був тоді д-р Степан Ґойдич, брат греко-католицького єпископа Павла Ґойдича. Академію, як відомо, 1905 року заснувала Пряшівська греко-католицька єпархія, тож вона була церковного спрямування. Після 1948 року академія стала державною, а відтак поступово змінювався і її вчительський склад: замість священників на роботу набирали цивільних осіб, серед яких були П. Бунганич, А. Качмар, А. Крайняк, Ю. Костюк... Тут я вперше зустрів наших письменників Федора Лазорика та Івана Мацинського. Цікаво, що Ф. Лазорик писав українською мовою, а І. Мацинський – російською, але на той час їх творів я ще не читав. Напевно, закарпатці знають, що Ф. Лазорик сім років учительював у Руському Мочарі (1932-1939) Великоберезнянського району, й що саме тут написав чи не найкращі свої вірші та оповідання...

● **Ви двічі навчалися в Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка – як студент-філолог та як аспірант. У якому середовищі формувалися як учитель і дослідник? Хто з викладачів, науковців був для Вас взірцем для наслідування?**

– Після закінчення академії(1950) я рік працював директором Руської початкової школи в Пряшеві, потім мене перевели на посаду референта та центрального інспектора руських шкіл Словащини т. зв. Повереніцтва шкіл, науки і мистецтва (так називалася одна зі структур уряду СР) в Братиславу. Мені, крім іншого, доручили перекладати з російської мови словацькою педагогічні фахові тексти, які вийшли в світ під назвою «Úlohy rodičov pri výchove deti v škole» (1952). У цей період

я познайомився також з багатьма вченими й письменниками Словаччини, між іншим, і з В. Гренджею-Донським. До речі, на його похороні 1974 року я прощався з ним від імені пряшівських письменників і читачів, і моя промова була єдиною, що прозвучала тоді його рідною мовою. Зауважу, що Гренджа-Донський був заслуженим митцем СР, і похорон, відповідно, було проведено на державному рівні.

У 1952 – 1953 роках руські та російськомовні школи, установи культури, друковані органи Пряшівщини переходили на українську літературну мову, якої я, по суті, не знав, тож вирішив вивчати її на педагогічному факультеті, який саме тоді «переселявся» з Кошиць до Пряшева. Там відкривалася спеціальність українська мова / словацька мова. Однак у Словаччині не було фахівців з україністики, й тоді декан д-р Іван Кремпа запросив читати лекції спеціалістів з Карлового університету в Празі (д-р М. Затовканюк, д-р І. Нейдко). Вони щотижня, по черзі, доправлялися до нас літаком на два дні, а відтак поверталися додому. Тут я вперше побачив українську абетку, портрети Т. Шевченка, І. Франка та інших письменників, але їх творів я на той час ще не знав... Тоді ми – Ю. Дацко, Ф. Ковач та я – вирішили, що поїдемо вивчати українську мову й літературу до Києва. Пройшли відповідний відбір і нас направили в Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка.

У Київ ми їхали транзитом через Москву (у якій нас, до речі, «привітали» клопи) й прибули в українську столицю десь 5-6 вересня 1953 року. Всі місця в гуртожитку вже були зайняті. Після кількогодінного чекання в темному коридорі гуртожитку на вулиці, що тоді мала назву Жертв революції, № 3, нас поселили в крайню занедбану кімнату біля «шведських» туалетів, де вже жило четверо тяжкохворих інвалідів Другої світової (незрячі, без руки або ноги), не було тут ні столу, ні стільця, ні шафи, а лише старі ліжка й матраци... Я був настільки шокований, що з того всього захворів. Вибратися з біди допоміг лікар, тож через два тижні я вже відвідував лекції... Побутові незручності перекрило шире, людське ставлення до нас з боку викладачів та студентів, тож згодом увесь негатив розсмоктався. Тоді ще повсюдно в Києві я бачив руйнівні наслідки жакливної війни, на вулицях було чимало калік, п'яних і зневірених людей, частина університету, Хрещатик, Володимирська вулиця були ще в риштуванні, всюди лунала російська мова, а я ж приїхав вивчати українську! Все це мене гнітило, боліло. Дивувався й тому, що всі предмети, крім власне української мови й літератури, також викладалися російською мовою, в коридорах було чути лише російську, міська молодь спілкувалася тільки нею. Винятки складали хіба що вихідці з сіл... Не дивно, що російську мову я опанував скоріше, ніж українську. Такими були наслідки політики русифікації України...

Але наші педагоги-україністи робили все, що було в їх силах, аби допомогти нам опанувати українську мову та літературу. На мене особисто найбільший вплив справили Г. К. Сидоренко, Н. І. Тоцька, І. К. Кучеренко, П. П. Плющ, А. О. Іщук, Є. П. Кирилюк (усі вони згодом стали знаними професорами) та ін. Пригадую перший іспит – з теорії літератури, який я складав у Г. К. Сидоренко. Мені ще й досі соромно за свої відповіді та вимову. Викладачка мене зрозуміла, підбадьорила, поставила, попри все, оцінку «відмінно» й порадила, аби я позаймався у фонетичному кабінеті... Через три-чотири місяці моя вимова суттєво покращилася, й педагогиня сама з цього неабияк тішилася. Навіть через роки, коли була на захисті моєї кандидатської дисертації, виступила в дискусії й розповіла, крім іншого, й цю історію... В житті я цього не забуду! Все те добро, яке робили для мене київські педагоги, я, викладаючи згодом в університетах Пряшева

та Банської Бистриці, намагався передати нашим студентам, майбутнім українцям, які долали такі ж фонетичні та інші мовні перешкоди, як і колись я... Згодом я настільки опанував українську мову, що, коли був на 4 курсі, видавництво «Молодь» запропонувало мені перекласти зі словацької роман Т. Фіша «У вогні» (Київ, 1957), а прясівська «Дукля» надрукувала мою першу статтю «Іван Франко і чеська література».

● **Ви зналися з багатьма українськими письменниками, з деякими вчилися, з іншими відвідували літературні гуртки чи мистецькі заходи. З ким вдалося заприятелювати, підтримувати дружні стосунки впродовж життя ?**

– У період навчання в Києві я найбільше заприятелював із однокурсником В. Коломійцем (згодом Шевченківським лавреатом). Ми навіть разом написали рецензію на поетичну збірку Ф. Лазорика «Велика сила», яка була надрукована в прясівському журналі «Дружно вперед». В. Коломієць також був редактором антології творів прясівських письменників «Карпатська замана», до виходу в світ якої був причетний і я (книжка вийшла 1990 року в Києві). Зі студентської лави я також тісно дружив з майбутнім видатним дослідником давньої української літератури Я. Дзирою і, особливо, з Д. Андрухівом, згодом відомим перекладачем словацької, чеської і польської літератур, лавреатом Міжнародної літературної премії ім. П. О. Гвездослава. Ще студентом він цікавився словацькою мовою і літературою, часто просив, аби я розмовляв з ним словацькою, навіть на власному весіллі запропонував, аби я виголосив тост по-словацьки. Я всіх своїх однокурсників щиро поважав. Вони відчували це, може, саме тому нас, «чехів», запрошували на свої весілля чи інші родинні свята...

Час від часу в Києві до мене підходили аспіранти зі Закарпаття. Спілкувалися ми також із закарпатськими письменниками. Мені це було дуже приємно, й вони, очевидно, теж мали потребу поговорити по-нашому. Якось в гуртожиток до нас, «чехів», завітали артисти Закарпатського народного хору. Жаль, прізвища я вже забув. Пам'ятаю лише чарівну солістку пані Клару... Згодом, коли я був аспірантом чи проходив стажування на кафедрі історії української літератури філологічного факультету КДУ, то дуже часто зустрічався, зокрема, з Олексом Мишаничем, який став моїм близьким приятелем.

Мої зустрічі з українськими письменниками розпочалися ще під час навчання. Тоді в університеті регулярно проходили літературні вечори. Інтерес до них серед студентів був величезний; ми, «чехи», завжди отримували квитки в першому ряду. Там я якось зустрівся і поспілкувався з Олесем Гончаром. Як відомо, 1959 року О. Гончар очолював делегацію українських письменників, яка побувала в Чехословаччині й мала велике значення для розвитку української літератури Пряшівщини. Та перекинутися тоді бодай словом не вдалося. Аж у середині 80-х років на «Днях чехословацької культури», коли делегацію чехословацьких письменників приймав комітет СП України, ми побачилися знову. Після закінчення офіційного прийому мене попросили зайти до його канцелярії (він тоді був Головою Українського Комітету захисту миру), що знаходилася в приміщенні Верховної Ради України. Поговорили як рівний з рівним на різні теми. Я захоплювався його щирістю й відвертістю. Розповів мені про нове видання «Кобзаря», про його вступну статтю до нього. Подарував мені цю книжку з автографом – і я беру її досі. Він знав, що я головою в українській секції Спілки словацьких письменників, був обізнаний з моїми рецензіями на його твори. В той же рік під час свята «В сім'ї вольній, новій...» він знову запропонував зустрітися, на цей раз у нього вдома. Це був чудовий вечір!... Серед іншого, мовилося й про багатостраждальний

роман «Собор», його непросту долю в Словаччині: майже двадцять років переклад твору лежав у видавництві «Slovenský spisovateľ»... Я пообіцяв, що зроблю все, аби роман вийшов друком якнайшвидше. Так і сталося. Через рік словацький переклад «Собору» був у нього... Олесь Гончар узяв роман, підніс до обличчя й поцілував, сказавши: «Скільки я через тебе натерпівся!». У його і в моїх очах з'явилися сльози. Передав мені й перекладачці медаль Т. Г. Шевченка...

Зустрічався я часто й з іншими письменниками, серед яких Ю. Мушкетик, Б. Олійник, О. Лупій, П. Осадчук, В. Дрозд та ін. Професор А. Іщук брав мене з собою на засідання комісії літературних критиків СПУ. Незабутніми були розмови з Д. Павличком (у Києві та Пряшеві), але й з І. Драчем, М. Вінграновським, Р. Лубківським, М. Сингаївським, з якими (крім М. Вінграновського) я вирушив у подорож з Праги, де 1989 року за участі української урядової делегації, українських письменників, артистів і чеської інтелігенції урочисто розпочалося свято «В сім'ї вольній, новій...». Названі вище особи, а також чеські письменники та як представник Спілки словацьких письменників, вирушили потягом до болгарського міста Русе, а звідти пароплавом аж до Києва. До нас поступово приєднувалися письменники з Угорщини, Болгарії, Сербії, Румунії, ну а в Одесі долучилися й інші представники України. На пароплаві точилися різні дискусії, між іншим, і про потребу заснування Міжнародної асоціації українців, що згодом і сталося. У тій подорожі я знайшов друзів на все життя. Жаль, уже всі вони в інших світах... Горджуся тим, що згодом мене було прийнято в члени НСПУ, що Президент України нагородив мене орденом «За заслуги» III ступеня...

Зараз підтримую зв'язки з професорами М. Наєнком, М. Зимомрею, окремими науковцями з Інституту літератури. Перекладаю їхні студії та твори словацькою, рецензую їх доробок у словацьких і чеських журналах, інформуючи світ про нові здобутки української літератури.

● **Знаєте, а наші студенти-словакісти УжНУ з ініціативи поета Василя Густі зустрілися з відомим українським перекладачем Дмитром Андрухівом. Він якраз їхав до Братислави, де йому мали вручати премію ім. Гвездослава. Під час цієї розмови тепло згадував і Вас...**

– Мені дуже приємно... Як я вже казав, з Д. Андрухівом ми дружили з першого курсу. Після закінчення університету він разом з Ф. Ковачем переклав українською повість П. Ілемницького «Хроніка» (1961), а відтак став перекладати систематично...

● **Розкажіть про співпрацю зі словацькими письменниками та науковцями, передусім із тими, які цікавилися українською літературою.**

– Це дуже цікаве запитання... Мої контакти з ними розпочалися ще 1952 року в Братиславі. Але активізувалися, аж коли я став аспірантом і готував до захисту кандидатську дисертацію з проблем міжлітературних взаємин. Тоді я звернувся до двох видатних словацьких поетів – Лацо Новомеського та Данієла Окалі, які зі мною радо зустрілися, і пів дня в кав'ярні «Луксор» ми вели бесіду про літературні взаємодії. До речі, обоє були звинувачені в словацькому буржуазному націоналізмі й засуджені. Л. Новомеського щойно випустили з в'язниці, і я був першим, хто вів з ним розмову про сучасний літпроцес. Вони обоє, до прикладу, щиро захоплювалися збіркою П. Тичини «Вітер з України», яка вийшла чеською мовою 1926 року, згадували, як ще в 20-х роках зустрічалися з І. Микитенком, О. Досвітнім, В. Гренджею-Донським, знали вони також творчість О. Довженка і його талановиті фільми, повоєнну літературу України та пряшівську українську художню літературу, знали перекладачів М. Гацека та К. Подолинського. З обома

я потім консультувався з різних питань... Це був, умовно кажучи, перший етап моїх зустрічей зі словацькими письменниками й перекладачами....

Другим етапом можна вважати період, коли я став головою Української секції Спілки словацьких письменників та членом ЦК ССП і членом ЦК Спілки ЧСП (1975-1990). На засіданнях комітетів, на нарадах різних комісій, конференціях, з'їздах письменників я вів розмову про потребу перекладати пряшівську українську літературу, залучаючи її в чехословацький літературний контекст, намагався переконувати словацьких, чеських і угорських перекладачів і видавців, щоб перетлумачували та видавали нашу крайову літературу. Гадаю, зробив усе, що міг, аби взріли світ такі видання: монографія «Ukrajinská literatúra v ČSSR» (1981), антології словацькою мовою «Srdce ako slnce», «Pod spoločným nebom», чеською мовою «Ráno pod Karpatami» й угорською «A Kárpátok éneke». Вийшли також окремі збірки чеською – поетів С. Гостиняка і М. Бобака, словацькою – С. Гостиняка, Й. Збіглей, С. Макари, збірки прози Ф. Іванчова, В. Зозуляка, М. Шмайди, чеською – роман Ю. Боролича «Хорал Верховини»... Знався я з чеськими перекладачами української літератури Пряшівщини Т. Вашутом, Я. Кабічеком і В. Жидліцьким, не кажучи вже про словацьких тлумачів, серед яких – Я. Замбор, М. Гевеші, А. Пестременко, Ю. Андрічик, Л. Фелдек та інші. Розвиток української літератури підтримували такі словацькі митці, як А. Плавка, Я. Солович, М. Валек, В. Мінач, науковці К. Розенбаум, А. Попович, Д. Дюришин, М. Томчик, Я. Штевчек, Я. Юрчо, В. Жемберова, Г. Баціґалова, чеські письменники Я. Козак, Б. Ржига та інші. Всі високо оцінювали рівень пряшівської української художньої літератури й підтримували мої пропозиції щодо її популяризації.

● **Як літературний критик Ви завжди активно реагували на появу книг перекладів зі словацької українською і навпаки, написали низку рецензій та відгуків на знакові художні видання...**

– Не вважаю себе літературним критиком. Я є радше посередником між літературним твором, автором і читачем, тією особою, яка хоче викликати в читача інтерес до художнього чи наукового тексту. У творі шукаю передусім красу, мудрість, позитив... Про мій літературно-критичний доробок більше скажуть мої бібліографічні покажчики, численні відгуки, рецензії на мої писання...

● **Ви долучилися також до художнього перекладу. Поділіться ще й цим досвідом.**

– Так, перекладати я став ще студентом. Був на 4-му курсі, коли мене запросили до видавництва «Молодь» і запропонували перекласти українською роман Т. Фіша «У вогні». Я погодився, але попросив, аби хтось мені в цьому допоміг. Моєю співперекладачкою стала Ганна Пашко. Роман вийшов у світ 1958 року... У процесі роботи виникало чимало проблем, особливо з воєнною термінологією. Допомогали мені мої однокурсники, які на той час уже пройшли військову службу... У 80-роках Український національний театр у Пряшеві запропонував мені перекласти дві п'єси Яна Соловича «Петро і Павло» (1985) та «Надто відважний проект» (1988), які успішно йшли на його сцені до 1990 року...

А 1991 року з політичних причин мене звільнили з роботи, тож я зайнявся перекладом. Для львівського видавництва «Місіонер» переклав зі словацької 7 книжок, зокрема й монографію В. Пацалая «Знак – межовий камінь спасіння і прокляття. Семіотична студія християнської інтерпретації художніх артефактів» (2014). Ці видання я підписував псевдонімом Петро Романів. Згодом, працюючи в Банськобистрицькому університеті ім. М. Бела, переклав словацькою монографію М. Наєнка «Ukrajinský literárny romantizmus. Dobový a naddobový» (2006).

Нещодавно в серії «Між Карпатами і Татрами» в моєму перекладі вийшла мала проза науковця й письменника М. Зимомрі «Сповідь на рушнику» (2024). Не раз доводилося мені перекладати президентам України та Словаччини – Л. Кравчуку, Л. Кучмі, М. Ковачу, Р. Шустеру, а ще – міністрам, генералам, бізнесменам..., адже я був офіційним перекладачем Мін'юсту СР.

• Як дослідник-компаративіст маєте в доробку чимало статей з міжлітературних взаємин. Котрі свої праці з окресленого дискурсу вважаєте знаковими? .

– Власне я почав свою дослідницьку працю, оприлюднивши курсову роботу «Іван Франко і чеська література» (1956), а згодом підготувавши кандидатське дослідження «Радянська література в Словаччині у 30-х роках ХХ століття», яке успішно захистив на Вченій раді Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка (1964). Потім ця праця вийшла друком у двох книжках: «Slovenské preklady z ruskej sovietskej literatúry v rokoch 1920-1940» (1970) і «Z dejín slovensko-ukrajinských stykov» (1971). Написав я і низку статей про Т. Шевченка, І. Франка в чеській і словацькій рецепціях, рецензії на твори (чи вже їх переклади) М. Рильського, О. Гончара, М. Стельмаха, Д. Павличка, Л. Костенко, І. Драча, М. Вінграновського, відгуки на дослідження учених М. Наєнка, М. Зимомрі, Л. Голомб, Ю. Балеги та інших, розглядаючи їх студії в загальноєвропейському контексті. Те саме торкається і моїх робіт, в яких розглядав українську літературу Пряшівщини.

Тяжко мені сказати, котра моя книжка з 25 авторських і 16 перекладів є найкращою. Це так, ніби в матері спитати, котра дитина є їй найріднішою... Вони всі мені дорогі, не соромлюся за жодну з них. Вони відповідають моєму мисленню в час їх створення. Сьогодні я, може, написав би дещо інакше. До вдалих зараховую книжки про творчість Ф. Лазорика, Ф. Іванчова, С. Макари, «Slovník ukrajinských spisovateľov Slovenska»...

• Повернімося до зв'язків з науково-творчою інтелігенцією Закарпаття, адже з багатьма письменниками й ученими Ви були знайомі не одно десятиліття.

– Із закарпатцями, як уже згадував, мені довелося зустрічатися ще під час навчання в Києві. Це були аспіранти, які жили в тому ж гуртожитку, що і я. Особливо тісні, людські й професійні, взаємини були в мене з Олексієм Мишаничем. Але співпрацював я і з науковцями Ужгородського університету. Добрі контакти у мене були з М. Лакизою, Ю. Балегою, С. Пахомовою, М. Зимомрею та багатьма іншими. Пам'ятними для мене стали робочі зустрічі з такими письменниками, як В. Гренджа-Донський, Зореслав, А. Патрус-Карпатський, Ю. Керекеш, І. Чендей, Ю. Мейгеш, В. Вовчок, П. Скунець, В. Густі та ін. На твори згаданих (та й багатьох інших) закарпатських авторів писав рецензії. Приїжджав на наукові конференції до Ужгорода, а закарпатські вчені приїжджали до нас. Усім їм я вдячний за їх професіоналізм, терплячість і допомогу...

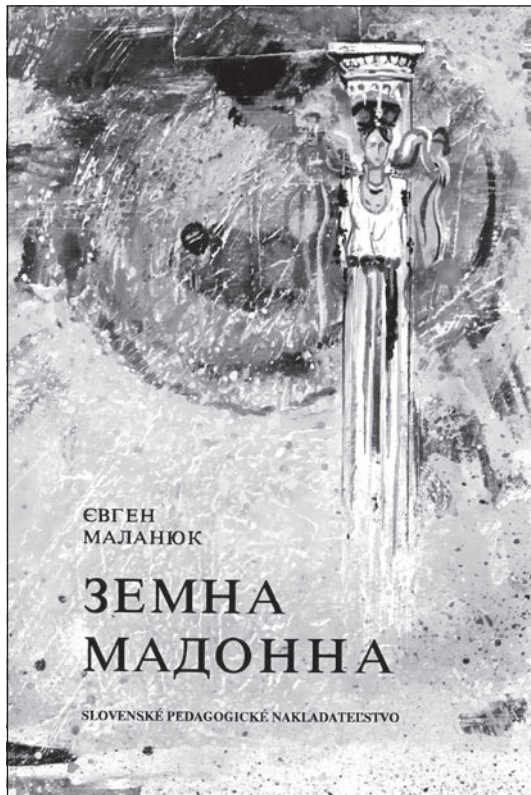
• Що б Ви як людина, яка дитиною зазнала бід, поневірян у Другій світовій, побажали народу України в нинішні часи кривавого терору з боку російської імперії?

– Насамперед мушу сказати, що мене страшно болить душа і рветься серце, коли чую по радіо або бачу по телебаченню, як агресор росія щодня бомбардує Україну, зокрема ті міста, які я відвідував: Київ, де я прожив неповторних сім років, Харків, Одесу, Херсон, Дніпро, Львів та ін. Зичу ВАМ, дорогі мої друзі, мирного та щасливого майбутнього! Слава Україні!

Розмовляла Тетяна ЛІХТЕЙ.

Євген Маланюк про війну, Росію і малоросів

Минає сто років від часу, коли побачила світ збірка творів Євгена Маланюка «Стилет і стилос» (1925 р., м. Подєбради, видавництво «Київ»).

На той час за плечима поета вже був складний, наповнений драматичними подіями життєвий шлях.

Уродженець Херсонщини (1897 р.) Євген Маланюк був учасником Першої світової війни і Лютневої революції, після демобілізації на хвилях визвольної боротьби брав активну участь у формуванні Української Народної Республіки, як старшина УНР служив в Генеральному штабі України, був ад'ютантом генерала Василя Тютюнника.

Наприкінці 1919 року після поразки боїв за незалежну Україну Євген Маланюк був змушений емігрувати. Тоді він не знав, що покидає батьківщину назавжди.

У 1991 році Словацьке педагогічне видавництво у Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві та Фундація ім. Олега Ольжича у Лондоні видали вибране поезії Є. Маланюка, його есе та праці літературно-критичні, спогади про Маланюка, літературно-критичні матеріали про Є. Маланюка під назвою «Земна Мадонна» (упорядник Микола Неврлий).

Завжди писав Європа, а не Європа

Доля закинула його спочатку до Польщі, потім були Чехословаччина, знову Польща, далі Німеччина, врешті США, від 1949 року і до кінця своїх днів (помер у 1968 р.) поет жив у Нью-Йорку.

Але й після драматичної розлуки з домом, далеко на чужині Євген

Маланюк ніколи не зрадив своєї батьківщини, своїх переконань, рідної мови, у тяжких переїздах, де б не бував, розмовляв українською, писав українською, свої виступи виголошував тільки по-українськи.

Дотримуючись норм рідної мови, Євген Маланюк наполягав на її історично складеному словнику і правописі, він ніколи не прийняв правил радянського правопису 1933 року, яким сталінський режим намагався наблизити українську мову до російської.

Українська мова – це вже поезія

Зрештою, поет так ніколи й не змінив своє ім'я Євген на Євген, завжди писав Європа, а не Європа, до останніх днів твори і листи до друзів незмінно підписував «Євген Маланюк» (тут і далі зберігається правопис автора).

В еміграції, далеко від дому поет наполегливо і послідовно дбав про українську мову і традиції.

«Українська мова – це вже поезія», – переконував Євген Маланюк сучасників і з цим гаслом сміливо крокував життям.

А щоб збороти ворожі заклики до зросійщення української мови, русифікацію українських традицій, перекручення історії й культури на російський зразок, що їх «північний «паря» приніс «на астрії штика» («Посланіє», 1925-1926 рр.), закликав земляків повсюди, де б не жили, – в Україні чи далеко за її межами, не бути «малоросами».

«Малорос капітулює ще до початку битви»

Адже, переконував Євген Маланюк, «малорос – це людина, яка капітулює ще до початку битви», а «малоросійство – це не політика і навіть не тактика, лише завжди апіорна і тотальна капітуляція. Капітуляція ще перед боєм».

А щоб вистояти, поет закликав земляків більше читати, бо ж «Нечитання вижене українців зі світу».

Героїчна доля воїна, а також поетична творчість тісно переплітались, що яскравою віршованою мовою розкрилось у першій збірці **«Стилет і стилос»**.

Стилет – це невеликий бойовий ніж, стилосом – гострою паличкою колись у давнину писали, чи точніше – вишкрябували тексти на воскових табличках. Мир і війна, поезія й боротьба, незламність чи зрада – ці поетові метафоричні антагонізми відкривають у творах не тільки безмежні простори для роздумів, але й наштовхують до пошуку власного розуміння поезії автора.

У творчості Євгена Маланюка, автора понад 10 поетичних збірок, особливе місце займає поема «Посланіє» (1925 – 1926 рр.) – виразна і безкомпромісна відповідь поета сучасникам, тим із них, які сумнівались в європейському майбутньому вільної України.

З цією метою автор вклав до твору чіткі роз'яснення щодо загарбницької політики Росії, яка, лякаючи сучасників європейськістю, адже

«Європа – смерть! Європа – яд!», водночас при цьому активно займається русифікацією, бо ж «пуп землі в Тамбові,/Святі всі – русскими були».

Російська імперія постала шляхом грабування

До джерел грабіжницької політики Росії, суті її існування особливо виразно звертається Євген Маланюк у статті «Чергова лекція» (журнал «Наша зоря», 1921 р., № 18-20).

Вдаючись до історичних витоків Маланюк наголошує, що Російська імперія «постала не з політичної чи духовної причини вищости московської нації...Російська імперія постала шляхом грабування, і тому трус-лива психологія злодія завжди тяжила над її урядами».

Через те, далі підсумовує Євген Маланюк, «Росія як певна державна конструкція ніколи не може бути ані сильною, ані спокійною».

Непевність, непередбачливість такої державної конструкції, на думку поета, змушує кожен російський уряд «трястися тряскою злодія над на-грабованим і кепсько прихованим добром», адже «імперія награвованих земель» становить «фатальну причину недемократичности всякої Росії».

Тоді багато сучасників Євгена Маланюка – радянських письменників та поетів накинулись на поета з критикою за антиросійську позицію «Послання», «Чергової лекції». Був серед критиків, зокрема, і Володимир Сосюра, який в западі полеміки навіть обізвав Маланюка «фашист-ком», однак згодом голосно про це шкодував.

Зрештою, історичний розвиток подій, сучасна історія України на боці Євгена Маланюка, який ні на мить не вагався, що з кінцем російської імперії «кінчиться імперське есперанто – «велікаво русскаво языка» («Кі-нець російської літератури» – «Літературно-науковий вістник», 1926 р., Книжка 1, стр. 43 – 62).

Нині українська мова – єдина державна мова України, що закладе-но в її Конституції. Відстоюють це право сьогодні вояки ЗСУ в боях за звільнення від російських окупантів Маріуполя, Харкова, Запоріж-жя.

Адже Євген Маланюк як поет і «вождь нації» («Як в нації вождів нема, тоді вожді її – поети») не помилявся, називаючи Росію ворожою силою, і що важливо – ні на мить при цьому не втрачав віри в майбутнє своєї батьківщини – незалежної України.

І в творчості до останньої миті поет не зрадив своєму «Стилету і сти-лосу»: «Чому стилетом був мій стилос/І стилосом бував стилет».

Оксана ПЕЛЕНСЬКА.

Обличчя і «прирослі» маски Віктора Петрова: скільки їх було?

Поява у видавництві «Дух і літера» книги В'ячеслава Брюховецького «Віктор Петров у двобої з Левіафаном: Біографічні розвідки й літературознавчі констатації» – важлива подія українського літературного життя, яка, втім, навряд чи набуде значного публічного звучання в теперішньому контексті повномасштабної війни і соціальних мереж. Читання подібних книжок вимагають не лише можливості у вільну хвилину переключатися у щільному інформаційному потоці з однієї теми на іншу, здатності читати уважно, але також відповідного історичного та іншого гуманітарного знання.

Насамперед, дуже непросто зорієнтуватися в жанрових особливостях цього тексту. Зважаючи на те, що автор пропонує нам монографію на тему інтелектуального феномену неокласика Віктора Петрова (Домонтовича, Бера), одного із засновників Мистецького Українського Руху (МУР), головного редактора журналу «Арка» (1947-1948), автора праці «Українська інтелігенція – жертва більшовицького терору (1920-1940)» (1943-1944), прозових творів «Доктор Серафікус» (1929 – 1947) і «Без ґрунту» (1942), жанр видання може бути означений як метакритичне дослідження. Подібно, Іван Фізер схарактеризував свою книжку, присвячену психолінгвістичній теорії літератури Олександра Потебні. Це як критика про критику, чи комплексне пояснення ряду теорій, що перемишується з історією ідей. Книга багато дає для розуміння самого автора, його уявлень і навіть емоцій, тобто, уможливорює нам вказати на есеїстичні риси праці В'ячеслава Брюховецького і навіть згадати про його журналістський досвід.

Автор буквально докопується до істини, використовуючи не лише науковий інструментарій. На тлі критичного ставлення до різних джерел, як архівних, так і здобутих через особисте спілкування, тут багато умоглядних припущень, інтуїтивних знахідок, несподіваних висновків, що також ґрунтуються на специфічному, співвідносному з математичними підходами, досвіді професійного шахіста, яким є Брюховецький. Окрім того, ця наукова монографія може бути представлена як детективна історія, навіть з художніми елементами, в якій один з героїв, Стас, виступає alter ego самого автора.

Слід зазначити, що така позірна жанрова «розхристаність» дослідження зумовлюється авантюрою особистістю самого Віктора Петрова. Брюховецький шукає – і знаходить – відповідний стилістичний ключик для розуміння всього сплетіння таємниць, загадок і секретів, пов'язаних з Петровим, пропонуючи свої судження для розгляду, подекуди дискутуючи, іноді не наполягаючи, легко залишаючи деякі питання відкритими.

Важливо, що В'ячеслав Брюховецький не прикрашає і не замовчує нічого, що йому вдалося з'ясувати. Здається навіть, що він іноді з притиском перепитує своїх персонажів, декого з яких доречніше було б назвати «фігурантами справи Петрова», знаходячи прямі чи опосередковані підтвердження, або навпаки, спростування висловлених ними свідчень. Автор не виправдовує і не засуджує, не просто представляє наукові й літературні здобутки Віктора Петрова, а намагається уявити хід його думок, зрозуміти його як людину, що потрапила, разом з усім своїм родинним і професійним оточенням, у надскладні історичні обставини тоталітарної російської комуністичної окупації.

Цей підхід близький до концепції «співрозуміння через співпереживання» німецького філософа Вільгельма Дільтея. В'ячеслав Брюховецький, як автор книги та вдумливий інтерпретатор Петрова, знаходить різні джерела, прискіпливо їх вивчає, співставляє, спирається лише на ті, що заслуговують на довіру. Відкидає навіть власні потенційні наміри видати бажане за дійсне, щоб краще зрозуміти визначного інтелектуала Віктора Петрова, те, як він мислив і що відчував, також створити цілісну картину його мотивацій і життєвих обставин, зрештою ідентифікувати його стиль. Згідно із згаданою концепцією Дільтея, розуміти історію означає побачити її очима тих людей, які особисто були свідками або активними учасниками історичних подій. Не лише побачити, а й екзистенційно пережити її.

Для розуміння кожного важливого біографічного епізоду з життя Віктора Петрова, або запропонованого ним певного важливого теоретичного судження, В'ячеслав Брюховецький докладно і глибоко пояснює весь необхідний контекст. Так, наприклад, перший розділ п. н. «Рух до вершин як самозаглиблення в тишу», присвячений «обширам творчої діяльності видатного українського вченого, талановитого письменника й літературно-мистецького критика Віктора Платоновича Петрова» (С. 7), дає нам уявлення про його міждисциплінарні та міжгалузеві зацікавлення.

Вони не випадкові, адже, за словами автора, «ніде Петров не почувався дилетантом» (С. 7): історія, філософія, література, археологія, мовознавство і навіть теологія, додають у свідомому, чи несвідомому намірі Віктора Петрова зрозуміти нову (або чергову?) апокаліптичну добу в Україні ХХ ст., пов'язану з тріумфом російського комунізму. Такий універсальний підхід давав можливість дивитися на історію, і навіть на походження українського народу, цілісно. Віктору Петрову належить термін «історіософія», який він запропонував у середині 1940-х років на протипагу концепту «теоретична історія» (С. 23). Серед іншого, ми знаходимо в нього свідчення впливів скіфської мови на сучасну українську мову.

Відтак, за словами В'ячеслава Брюховецького, «він був рішучим противником простолінійних еволюційних теорій розвитку людства» (С. 85). Петров пише про свою недовіру до слів «поступ, прогрес, еволюціонізм, ідеали добра й гуманістичної доброти» (С. 24), натомість схильний розглядати «кризи і катастрофи, криваві гострі злами історичних епох» (С. 25). Найвірогідніше, він був прихильником ідей універсальних ритмів цивілізаційної теорії свого сучасника Арнольда Тойнбі. Цілком імовірно, на нього мав вплив колега по Українському Вільному Університету Дмитро Чижевський, тісно пов'язаний з німецькою філософською та філологічною традицією, який у 1948 році видав книжку «Культурно-історичні епохи».

Розробляючи в МУРі разом з Юрієм Шевельовим концепцію «великої літератури», а також як письменник, Віктор Петров виступає яскравим українським модерністом. Брюховецький пише: «Автономність мистецтва, його самодостатність, якщо хочете, «мистецтво заради мистецтва» – ось що є провідними теоретико-літературними ідеями у цій площині» (С. 63). Поруч з тим, увага до контексту та нюансів, особливо на перетині різних культурних феноменів, де насправді немає «дрібниць», бажання зрозуміти, в який спосіб одна доба приходить на зміну іншій, дозволяють нам також зарахувати його до постмодерністської критичної традиції, можливо, навіть до того, як вона повніс формувалася. На це зокрема вказує Іван Фізер у статті «Український Фуко чи французький Петров? Разюча схожість двох історіософів».

Окремі розділи книги присвячені політичним перипетіям, дискусіям всередині української еміграції, також об'єктивним обставинам, справжнім намірам та реальним можливостям такого вправного учасника інтелектуальної шпигунської гри, яким був Віктор Петров. Деякі події розгортаються на вістрі зіткнення спецслужб СРСР та

контррозвідки українського націоналістичного підпілля. З одного боку, Радянський Союз виходить з Другої світової війни сильним, як ніколи. З іншого, українці продовжують війну за незалежність усіма можливими засобами, щоб через 40 років нарешті повалити цю «тюрму народів», Радянський Союз. Слід відзначити, що В'ячеслав Брюховецький виступає тут не лише в ролі автора і дослідника. Він сам є учасником боротьби за незалежність, тим, хто продовжував її уже наприкінці ХХ ст. як один із засновників Народного Руху України та автор його програмних документів.

Надзвичайно важливим для розуміння української підрадянської дійсності є розділ «*Cherche la femme, або sexe-hôte*», пов'язаний зі створенням радянського пропагандистського міфу Миколи Щорса, з персональною участю Сталіна та використанням однойменного фільму Олександра Довженка про «українського Чапаєва». Віктор Петров був долучений до цієї справи публікацією повісті «Щорс» (1936) під псевдонімом «А. Семьонов». Хоч така людина дійсно існувала. Призначений режимом «автор» був «колишнім начальником артилерії в дивізії Щорса» (С. 225), невдовзі розстріляний за сфабрикованою справою. У розділі описані епічні персонажі садистів типу Фруми Хайкіної, обставини погрому української інтелігенції, персонального виживання та вербування. Автор художньо представляє внутрішню комунікацію Віктора Петрова із самим собою на тлі київського ландшафту, з приводу того, що, власне, залишалося в ньому справжнього від колишнього неокласика й українського інтелектуала.

У розділі «Вистава одного «актора» в Нюрнбергу» йдеться про авторську реконструкцію, на підставі вивчення багатьох документів, нібито випадкової, але насправді добре спланованої Петровим зустрічі з Юрієм Яновським, який у 1946 році приїхав до Німеччини разом з радянською делегацією для участі в Нюрнберзькому процесі над лідерами нацистського режиму. Ми бачимо, що В'ячеслав Брюховецький, захоплений інтелектуальною історією життя героя свого «шпигунського роману», як інтелектуальною літературною пригодою, також за відсутності власне архівної агентурної справи, називає Петрова розвідником, не шпигуном. Хоч перше формулювання в українській мові, на відміну від негативного другого означення, як і від нейтрального англійського слова *spy*, має цілком позитивну конотацію. Тоді як Юрій Яновський був названий «сексотом».

Петров обертається в українських емігрантських колах, зустрічаючись й вільно спілкуючись із Степаном Бандерою, Андрієм Мельником, Дмитром Донцовим, Євгеном Маланюком, Уласом Самчуком, Юрієм Шевельовим та ін., справляючи на них серйозне чи позитивне враження. Він навіть перебуває у центрі подій українського громадського життя в Німеччині, передусім у Мюнхені та Баварії. Згідно з поширеною версією, Віктор Петров був примушений до співпраці з НКВС – МДБ – КДБ після нападу нацистської Німеччини на СРСР. У лютому 1942 року він переходить лінію фронту, здається у полон і зрештою з'являється на службі в армійському пропагандистському підрозділі вермахту. До його завдань, за різними версіями, могло входити чи то потрапляння в примарний українсько-німецький уряд, якщо такий був би створений, чи то навіть убивство Гітлера.

Благодущі евфемізми багатьох дослідників для характеристики постаті Віктора Петрова, на кшталт «Петров – загадковий розвідник, який дивом примудрявся зберігати свою творчу лабораторію самодостатньою та переважно ідеологічно незіпсованою» не виглядають вповні релевантними, враховуючи той факт, що він був радянським шпигуном, який вводив в оману своїх друзів і колег. Зокрема, достеменно невідомо, коли саме він був завербований і які завдання виконував. Мабуть, нікому б у ті часи не хотілося мати справу з таємним агентом НКВС – МДБ – КДБ. Тому незрозуміло, чому зараз можна ігнорувати такого роду обставини.

Автор книги кілька разів згадує вкрай негативні оцінки, що їх дає Петрову Ярослав Дашкевич – і не тільки. Відчувається, що вони турбують Брюховецького своєю безапеляційністю. Видатний інтелектуал, політв'язень і моральний авторитет, Дашкевич не визнає інтелектуальних заслуг «триголового» Петрова-Домонтовича-Бера (ще й принагідно Семьонова) з причини його співпраці з радянськими спецслужбами, зокрема безпосередньо з Павлом Судоплатовим, який відіграв винятково злочинну роль у боротьбі проти українського визвольного руху.

Відповідаючи в одному з інтерв'ю на питання про українських колаборантів, Ярослав Дашкевич каже: «Не думаю, що так на цьому поприщі ми дуже вже виділяємося. Візьміть Другу світову війну – колаборанти були і у Франції, і в Хорватії, і в Норвегії... Тут річ в іншому – і на цьому мені хотілося б наголосити. У сучасній українській публіцистиці, навіть у наукових дослідженнях простежується небезпечна тенденція всепрощеного псевдолібералізму. Так пишуть, так проповідують.

Скажімо, Віктор Петров був довголітнім співробітником ЧК (буває, що цього не кажуть і не пишуть), а все ж він – видатний український вчений та письменник. Так, наприклад, Микола Глущенко був тривалий час резидентом радянської розвідки в Парижі, але він був і прекрасним українським художником. Цей перелік можна продовжувати і продовжувати, цитуючи імена «видатних» і «великих» секретних співробітників, колаборантів з ворогом, просто – христопродавців, для яких підшукують ті чи інші виправдання, визначаючи, водночас, їх вклад в українську науку, культуру чи Церкву. Ця тенденція має ще більш огидливий аспект. Ось бачите, які були і є українці: всюди – зрада, зрада, зрада. Такий це народ і такі його герої!»

Повертаючись до постаті Віктора Петрова як літературного героя та об'єкту метакритичного дослідження В'ячеслава Брюховецького, для нас важливо відповісти на питання: чи взагалі відбувся згаданий у назві книги двобій з Левіафаном? – Можемо ствердити, що, так. Все життя Петрова, включно з його шпигунською драмою, минуло у внутрішньому протистоянні російському комуністичному дискурсові. Цілком очевидно, що Віктор Петров не приймав радянської ідеології, співпрацював з режимом тільки з примусу. Одержуючи час від часу якісь нагоди, іноді абсолютно фантастичні, як у свій закордонний період Ді-Пі, можливість завершити й опублікувати свої наукові й літературні тексти, замислені в часи, коли він ще був ні від кого не залежним неокласиком.

Важливо, що Віктор Петров має на свій захист аргументи, які лежать у морально-етичній площині. Серед них – порятунок цілого народу караїмів. Він нібито зумів донести нацистам на спеціально організованій конференції, що караїмів не можна вважати євреями, що вплинуло на відмову німців від намірів їхнього фізичного винищення.

В'ячеслав Брюховецький працював над своєю фундаментальною і проникливою книгою, будучи президентом, згодом почесним президентом Національного університету «Києво-Могилянська академія», також істориком і теоретиком літератури, який приділив значну увагу дослідженню творчості неокласиків, зокрема Миколи Зерова. Вона дає нам багато нового для розуміння постаті Віктора Петрова й української інтелектуальної історії ХХ ст., включно з раніше невідомими п'ятьма заключними розділами «Доктора Серафікуса» та повістю «Екеґард», поданими у додатках за архівними джерелами. Хоч ми розуміємо, що розмова про Віктора Петрова ще не завершена.

Сергій КВІТ,
доктор філологічних наук, професор Національного університету
«Києво-Могилянська академія»
(г. «Українська літературна газета», ч. 8/2025)

ЄПИСКОП АНДРІЙ БАЧИНСЬКИЙ – ФУНДАТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ ТА ОСВІТИ НА ІСТОРИЧНОМУ ЗАКАРПАТТІ

14 листопада 2022 року єпископу Андрію Бачинському виповнилося 290 років (відповідно 14 листопада 2025 року – виповнилося 293 роки). Змушені констатувати, як це колись відзначив і доктор о. Олександр Баран у передмові до книжки «Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті» [1], що «між українцями мало згадувано про цю ювілейну подію, хоча велика постать нашого Владики заслуговує на відзначення небуденного порядку» [1, с. 2]. У 2022 році святкування обійшлося двохвилинним відео на сайті «Греко-Католицького Закарпаття» і Архієрейською Службою Божою в Ужгороді. Цього ж року відбудеться наукова конференція «Мукачівський єпископ Андрій Бачинський та його доба», організаторами якої є Мукачівська греко-католицька єпархія, Закарпатська академія мистецтв, Державний архів Закарпатської області та Інститут історії Церкви Українського католицького університету. Тішимося з цього, бо ж владика Андрій Бачинський – знакова постать в історії українського Закарпаття: він ціле життя працював для добра святої Церкви й свого народу, досягши релігійного й національного тріумфу у їх розвитку.

Його поважне місце, вагому роль і виїмкове значення в історії Закарпаття свого часу визначили Михайло Лучкай, Іонікій Базилович, Олександр Духнович, Василь Гаджега, Франтішек Тихий, о. Василь Попович, Володимир Гнатюк, Антоній Годинка, Теодор Легоцький, Євгеній Недзельський, Олександр Мицок, Олексій Петров, Григорій Жаткович, Августин Волошин, Олександр Баран, Атанасій Пекар, о. Зореслав, Василь Пачовський, Володимир Бірчак, Іван Мацинський, Наталія Вигодованець, Володимир Задорожний, Михайло Приймич та ін. Сьогодні відомості про владика знаходимо в «Енциклопедії Закарпаття», «Енциклопедії історії України», різного роду церковних довідниках, у Вікіпедії. Більшість дослідників акцентували свою увагу на церковно-просвітницькій сфері діяльності святого отця. Ґрунтовне ж дослідження життєвого і творчого шляху єпископа належить перу д-ра о. Олександра Барана.

Андрій Бачинський народився в с. Бенятини Ужанського комітату 14 листопада 1732 р. в сім'ї сільського пароха. Закінчивши Ужгородську єзуїтську гімназію, 3 квітня 1753 р. він записується на богословський факультет у Трнаві. Влітку 1758 р. єп. Мануїл Ольшавський висвячує його по цілібату. Після закінчення богословських студій А. Бачинського призначено до Гайду-Дорога як співпрацівника місцевого архидиякона о. Ю. Сабадоша. У 1761 р. він стає парохом і архидияконом в Гайду-Дорозі [1, с. 12].

1 квітня 1770 р. А. Бачинський за дорученням єп. Брадача отримав аудієнцію у Марії-Терезії. Знайомиться з головним дорадником в церковних справах міністром К. Пліміґеном, з дорадником цісарського двору іллірійським канцлером Ф. Галлером і імператорськими сповідниками о. І. Мюллером, ЧСВВ, і о. Кампмюллером, єзуїтом. А. Бачинський переконав їх у тому, що

церковні канони Католицької церкви – IV Лятеранський Собор, булла папи Пія IV (від 16 лютого 1564 р.) та «Інструкція» папи Климента XIII – не стосуються русинів-українців Прикарпаття і Закарпаття, а це дає можливість утворення незалежної єпархії.

І 19 вересня 1771 р. буллою «*Eximia regalium*» папа Климент XIV канонічно визнає незалежність Мукачівської єпархії від ягерських єпископів.

31 липня 1772 р. А. Бачинський призначається у вікаріат та адміністрацію Мукачівської єпархії. А вже 5 серпня 1772 р. імператриця Марія-Терезія правом «*Juris patronatus*» призначає його єпископом [2].

У грудні 1775 р. єп. А. Бачинський просить від австрійського уряду, щоб румунів Сатмарського та Марамороського комітатів не було приділено до нового Варадинського єпископату, бо вони від самої унії духовно злучені з Мукачівською єпархією, а також, щоб українці східного обряду, що перебували на території Рожнявської латинської дієцезії, були підпорядковані його юрисдикції. Декретом від 26 липня 1776 р. Марія-Терезія дає згоду на всі прохання А. Бачинського. У 1774 році він створює капітулу (консисторію) і сім вікаріатів.

Від 1789 р. єпископ А. Бачинський був членом угорського сейму і постійним цісарським радником, що давало змогу обстоювати релігійну приналежність українців краю. За часів єпископства А. Бачинського Мукачівська єпархія нараховувала 576 тис. 377 душ (за переписом 1786-1787 рр., проведеного австрійським урядом), 729 парафій, 60 деканатів, 11 архидеканатів, понад 800 священників і 120 семінаристів на 7 монастирів ЧСВВ і 75 монахів [3, с. 6].

Помер єпископ Андрій Бачинський 19 грудня 1809 р., залишивши Мукачівську єпархію на свого наступника (якого насправді не дуже бажав) о. Михайла Брадача, у скорому часі заміненого на Олексія Повчія.

Керуючи єпархією упродовж майже 37 років, А. Бачинський увійшов в історію Закарпаття не тільки як добрий священник, публіцист, культурно-освітній діяч, а й як фундатор національної школи і освіти на історичному Закарпатті.

Отож, 1772 року А. Бачинського з посади дорозького пароха і генерального вікарія призначено главою Мукачівської єпархії. Урочиста церемонія висвячення відбулася в травні 1773 року в імператорській каплиці Відня у присутності Марії-Терезії. Вона особисто подарувала новому владиці відповідні регалії – митру, сакос, перстень і хрест. Після церемонії імператриця наділила єпископа особливими правами, надала йому великий маєток на утримання єпископату. Згодом історик М. Лучкай писав про свого покровителя: «Андрій Бачинський був настільки освіченим і таким знавцем, людиною такої моральної чесноти і таким активним, що зміг подолати і найважчі справи, здобув до себе таку велику любов не тільки в єпархії, а й за її межами, як перед усією громадою, так і перед королівськими величностями, що після смерті Йоана Брадача був не лише затверджений на єпископську катедру, а й згодом дістав титул високопреподобного, власне таємного радника її величності. Під його керівництвом ця єпархія набула нової форми правління» [4].

З перших же днів правління А. Бачинському довелося опановувати складне мистецтво політики. Угорський клір спершу підтримував його, йому навіть запропонували з греко-католицького єпископа стати латинським примасом Угорщини, але Бачинський категорично відмовився. Натомість він почав реорганізацію адміністративних структур єпархії, зміцнював її матеріальну базу. Указом імператриці єпархія одержала в дарунок Ужгородський єзуїтський монастир з костелом для владичої резиденції.

1 серпня 1775 року урядовець Ужанського комітату Міхай Еорі передав по акту А. Бачинському в присутності членів комісії і каноніків єзуїтську колегію, церкву при ній, єзуїтську бібліотеку й Ужгородський замок. 3 грудня 1778 року до замку перенесено з Мукачева богословську школу, засновану ще єпископом М. Ольшавським 1744 року. А. Бачинський реорганізував її в духовну семінарію з чотирирічним строком навчання, відкрив для семінаристів доступ до власної бібліотеки. Пізніше при семінарії відкрито підготовчу школу-інтернат «Алумнеум», теж розраховану на чотири роки навчання.

За саною А. Бачинський посідає високе місце в державі. 1777 року він стає дійсним внутрішнім таємним радником, 1778 року входить до верхньої палати сейму. Там він зумів відстояти права греко-католицького духовенства нарівні з католицьким та реформатським. Він домогся звільнення своїх священників від військової повинності та податків. Але найбільшим політичним успіхом став закон про захист греко-католицького духовенства від свавілля поміщиків.

24 лютого 1778 року в с. Костіл А. Бачинський підписав із заступником голови Угорської намісницької ради (іншими словами – віце-прем'єром Угорщини) графом П. Фештетичем угоду про державну підтримку священників Марамороської жупи. У травні таку ж угоду підписано з графом Шенборном по Березькій жупі. 19 червня це зроблено і по Ужанській жупі. Священники отримали право на стандартний земельний наділ у 12 кадастральних угрів, а дяки – на половину його. З духовних осіб не бралася плата за випасання їхньої худоби. Ремонт і облаштування храмів здійснювалися за рахунок казни. Для школи і хати вчителя безкоштовно виділялися дрова. Найтяжче було поширити такий порядок і на Угочанську жупу (Виноградівщину), але поступово домоглися і цього. За А. Бачинського єпархія значно зміцнюється. На особисте прохання владики Марія-Терезія 1776 року подарувала єпископству маєток в с. Тополиця під угорським містом Мішкольц, що давав щороку дохід 12 тисяч форинтів (до цього на єпископство виділялося 5 тисяч). З огляду на великі розміри єпархії і для покращання управління 26 липня 1776 року було створено два вікаріати – Марамороський і Сукмарський. 27 липня 1787 року до них додався третій – Кошицький, згодом перетворений на Пряшівський. А. Бачинський також розширив капітулу, до складу якої увійшло сім каноніків.

Як знаємо з історії, мадяри від найдавніших часів висували свої претензії на Галицько-Волинську державу, бо їхній король Андрій II († 1235 р.) назвав себе – *Rex Galiciae et Lodomeriae*. І саме на основі цього титулу цесарева Марія-Терезія, як королева Мадярщини, відібрала від Польщі Галичину, яку однак прилучила не до Мадярського королівства, але до Австрії. Тому мадяри насторожились і за ніщо у світі не хотіли дозволити, щоб ще й Мукачівська єпархія, хоча б тільки на церковному полі, була приєднана до Галичини, тобто до Галицької митрополії [5, с. 30].

Тож коли правління Галичини 1779 р. вислало готовий проект створення Галицької митрополії, до якої мала належати теж Мукачівська єпархія, то Угорська придворна канцелярія, за погодження з Остригомським архієпископом-примасом, рішуче запротестувала проти включення Мукачівської єпархії до складу Галицької митрополії, подаючи такі рації: 1) Мукачівський єпископ уже має свого митрополита, примаса Мадярщини; 2) підпорядкування «чужому» митрополитові (розумій: не-мадярському) може мати негативні наслідки для такого об'єднання; 3) всяка підлеглість єпископів митрополитові поза кордонами мадярських коронних земель була

б серйозним «порушенням мадярської конституції»; 4) церковне й культурне життя закарпатських українців вимагає «пильного нагляду й контролю» Остригомського архієпископа.

Для пояснення вищеподаних причин слід навести влучну заувагу українського греко-католицького діяча і богослова, єпископа Юліана Пелеша: «Мадяри знали, що підпорядкування закарпатських русинів (українців) митрополитові свого обряду принесло б їм національне пробудження, а того вони собі ніяк не бажали! Коли нарешті 1807 року була створена Галицька митрополія, то цісар Франциск I († 1835 р.) мусів запевнити мадярів окремим декретом, що Мукачівська єпархія й надалі лишається під митрополічною владою примаса, тобто Остригомського архієпископа. Так ото мадяри розвіяли задушевні мрії єп. Бачинського, щоб з'єднатись зі своїми братами-галичанами, хоча б на церковному полі» [5, с. 33-36].

1780 року владика остаточно переніс єпископську резиденцію з Мукачева до Ужгорода. 15 жовтня тут за участю королівського комісара було освячено катедральний храм. Тут же владика заснував духовну семінарію у замку Другетів. П'ять професорів викладали руською (давніоукраїнською) та румунською мовами. На прохання А. Бачинського імператор Йосиф II виділив для семінаристів 60 стипендій.

Бачинський розширює єпархіальну бібліотеку, яка за його життя налічувала дев'ять тисяч рукописів та стародруків. Бібліотека ж забезпечувала усі парохії церковними книгами. Андрій Бачинський заклав основу єпархіального архіву «ради беспечнайшаго и достовернейшаго сохранения» документів з історії «церквей или парохій, или маестностей их дотычутся». Єпископ домігся виділення додаткових місць для молодих закарпатців у навчальних закладах Буди, Відня, Трнави. Він разом зі львівським та перемишльським єпископами звернувся до імператора Йосифа II, в результаті чого той 9 березня 1787 року видав декрет про викладання окремих предметів у Львівському університеті руською (давніоукраїнською) мовою.

Оскільки паства А. Бачинського була майже суцільно неписьменною, він багато дбав про підготовку не лише священників, а й вчителів початкової школи. Першу учительську семінарію в Угорщині відкрито 1775 року. Уже 1777 – А. Бачинський домагається відкриття такого закладу й у себе. Справа дуже затяглася. Тим часом парох с. Коритняни під Ужгородом організував у себе разові тримісячні курси для підготовки кількох учителів. Зробивши перший випуск, він побачив, що вчителів не вистачає навіть для найближчих сіл, тому перетворив свої курси на постійні. Туди приїжджали охочі з усього краю. Єпископ радо підтримав цю ініціативу і 1793 року переніс курси до Ужгорода. Наступного року на основі їх в Ужгороді відкрито вчительську препарандію (семінарію) з руською (давніоукраїнською) мовою викладання. Це був перший такий заклад на всіх українських землях і другий в північній Угорщині (мається на увазі вже не угорські етнічні землі, бо північню Угорщину тоді [і частково зараз] вважали сучасну територію Словачької Республіки, де в той час і тепер також проживали етнічні українці).

А. Бачинський вимагав освіти для всіх дітей від шести до чотирнадцяти років. Священники мали чотири рази на рік доповідати про кількість учнів. У селах, де було понад 50 підлітків, мали відкриватися окремі школи з викладанням материнською мовою. Для них в 1797 і 1799 роках було видано руський буквар. Своїми коштами єпископ утримував щороку 20 бідних гімназистів в

Ужгороді, а найздібніших потім відправляв до тогочасних вузів. Крім того, у своїй єпископській кухні постійно годував до 24 сиріт. Стараннями владики до кінця його життя було повністю впорядковано початкові школи по всій єпархії. Тоді на Закарпатті налічувалося триста шкіл. 1806 року інспектор «угоруських шкіл» Д. Попович писав: «Переважна більшість відвіданих шкіл була в порядку і процвітала. Учителі були освічені, розмовляли різними мовами – руською, угорською, латинською і німецькою, закінчили по 6-8 класів гімназії». Як стверджує Августин Волошин, «з тої пори починається культурне піднесення народу. Духовенство отримує вищу освіту в Трнаві, Егері, Відні, а з цього має користь народ: починається зближення з західною культурою» [6].

За часів єпископства А. Бачинського наш край різко виділився з-поміж інших українських земель за рівнем педагогічних кадрів. Про це свідчить хоча б такий факт. Найперший університет на Подніпровській Україні, Харківський, 1806 р. запросив з Закарпаття дев'ять викладачів на вакантні посади. Якщо основу харківської професури склали ті, кого образно називають «учнями Сковороди», то свій вагомий внесок зробили й «учні Бачинського». Це А. Дудрович (у 1829–1830 рр. був ректором у Харківському університеті), К. Павлович, брати Білевичі тощо [7].

Василь Пачовський вважав, що довкола мукачівського єпархіального столу існувала ціла школа учених різних життєвих долі. «...Під опікою Бачинського утворився кружок освічених людей, із яких виріс ряд учених, які рознесли славу Закарпаття не тільки в Галичину, а й у Росію та Болгарію. З того кружка вийшли Іван Заманчик, Петро Лодій, Михайло Щавницький, професори університету, заснованого Йосифом II у Львові 1784 р. З того кружка вийшов також Михайло Балудянський – перший ректор Петербурзького університету, Іван Орлай – директор Ніжинського ліцею, брати Кукольники – російські літератори, та Юрій Гуца-Венелін – відомий славіст, пробудник болгарського народу...» [8, с. 32]. Саме розквіт освіти і науки дав підстави Володимирі Бірчаку порівняти часи Петра Могили й часи Андрія Бачинського, а навіть порівняння самих постатей Петра Могили і Андрія Бачинського, двох церковних достойників, які при допомозі латинської схоластики бажають піднести значення своєї мови, культури, церкви: «В обидвох добах і появляються граматики церковно-слов'янської мови, які мають на цілі відновити давні традиції й надати церковнослов'янській мові в житті нашого народу це саме значення, яке мала латинська мова в житті Західної Європи.

Граматами церковно-слов'янської мови в Україні Зизанія Тустановського і Мелетія Смотрицького – на Підкарпатській Русі відповідають граматики Арсенія Коцака (1768-1788) й граматика Михайла Лучкая з 1830 року. Київські учені XVII віку, освічені на латинській культурі, понесли європейське світло в менш культурну Московщину. З України пішли в Московщину ширити світло Епифаній Славинецький, Семен Потоцький, Дмитро Тупталенко, Стефан Яворський, Теофан Прокопович та інші, а з Підкарпатської Руси – Михайло Балудянський, Іван Орлай, Юрій Гуца-Венелін, Петро Лодій та інші...» [9].

Вкрай незадовільним лишалося забезпечення церков необхідною літературою, яка надходила зі Сходу. Вищі церковні та й світські власті ставилися до таких книжок з підозрою. Тому усюди користувалися найрізноманітнішими виданнями зі Львова, Почаєва, Києва, Москви, а ще частіше – списками з них, що рясніли помилками. Це почало впливати на відмінності у відправленні літургії. Аби уникнути цього, А. Бачинський

1792 р. відправив двох ченців-василіян до Києво-Печерської лаври, щоб вони з'ясували тамтешній обряд і вивчили усі відправи. На основі їхньої інформації владика прагнув усунути наявні в краї відхилення й уніфікувати церковні служби.

У 1804-1805 роках Бачинський видав у Буді п'ятитомну Біблію («Біблія сиріч книги священнаго писання ветхаго и новаго завіта»). Великий внесок у цю справу зробив і давній сподвижник єпископа Григорій Таркович, колишній парох Гайдудорога, а тоді – цензор університетської друкарні. Це видання було задумане ще 1794 року через те, що книги, які поступали на Закарпаття з Почаївської лаври, були дуже дорогими. Після виходу ж власного видання А. Бачинський з радістю писав у циркулярі до священників: «Вже готова Біблія, тобто Книги св. Письма, видані нашою, руською мовою», що не тільки утвердить вірних у пізнанні правд віри і благочесті, а й допоможе «зберегти нашу материнську мову, письмо і національність».

А. Бачинський сприяв публікації історико-церковних творів Івана Пастелія і Йоаникія Базиловича. Ознайомившись з першим томом «Короткого нарису фундації Ф. Корятовича» Й. Базиловича, владика відкрив для останнього єпархіяльний архів, завдяки чому було написано другий том. Таким чином, А. Бачинський постає як організатор науки в краї.

1806 року він отримав запит зі столичної університетської друкарні, які книжки слід видати для народних шкіл, якою абеткою їх друкувати. Єпископ склав великий список, куди входили підручники добрих манер, християнської науки, пояснення літургії, арифметики, громадянських обов'язків тощо. Що ж до абетки, то позиція єпископа була твердою: його єпархія пише кирилицею, тому всі підручники мають друкуватися цим письмом, причому пристосованим до «рутенської», тобто української, мови, а не московської. У збереженні кирилиці він вбачав важливу запоруку проти денаціоналізації земляків: «Доки буде Аз, Буки, Веді – сего не буде». Перші три кириличні букви були і його ініціалами (Андрій Бачинський, Владика).

Взагалі питання рідної мови в діяльності єп. Андрія Бачинського було принципово важливим. Зокрема, у Посланні до священства з нагоди видання руською мовою Біблії у 1806 році владика пророче зазначав: «Возлюблені сини-парохи! Для затримання єдності будь-якого народу нема більшого і міцнішого союзу, ніж збережена природна батьківсько-материнська мова, письмо і релігія. [...] Будь на сторожі, руська єпархія Мукачівська, [...] щоб не залишилась без батьківської і материнської мови та письма. Видану Біблію охоче й часто читайте народові, закликайте вірних до читання і слухання, бо тим не лише приведете народ до пізнання правди й утвердите його у високій моралі, але і нашу материнську мову, письмо, народність і релігію можете поширити і зміцнити» [10].

Про чітку національну орієнтацію єпископа говорить і такий факт: ще 23 лютого 1787 року на його прохання Угорська намісницька рада затвердила Покрову Богородиці як їхнє національно-церковне свято. Цей день був особливо шанований по всіх українських землях, зокрема в запорозьких козаків, більшість храмів яких були саме Покровськими.

о. Зореслав про А. Бачинського писав: «Цей єпископ став одверто за народом і взивав молоду інтелігенцію, особливо священство, «культивувати материнський язик», і сильно пропагував руські книжки, видавані в Галичині та Києві, та вдержував живі зв'язки з Києво-Печерською лаврою» [11, с. 24].

Слід відзначити, що усі дослідники епохи єпископства Андрія Бачинського доходять висновку, що «завдяки його зусиллям, реформи Марії-Терези і її сина Йосифа II до певної міри враховували інтереси українського народу по обох боках Карпат. Єпископ дбав про освіту як греко-католицького духовенства, так і всього населення, згуртував навколо себе освічених людей, які втілювали в життя його задуми...» [12], а добу його правління називають «золотою»: «Забезпечивши матеріально єпархію і священників, він присвятив решту свого життя релігійному й національному розвитку свого народу, який довів до високого ступня. Його доба увійшла до історії як Золота доба розвитку Закарпаття...» [13].

Щоб справді вона була «золотою», єп. Бачинський жертвував собою всеціло. «Не було ділянки національного життя карпатських українців, де він не був би головним промотором і найвідданішим працівником. В економіці, у вихованні, в науці, в освіті, в суспільній праці та в політиці став він творцем нової епохи для святої Церкви та свого народу на Закарпатті» [1, с. 68].

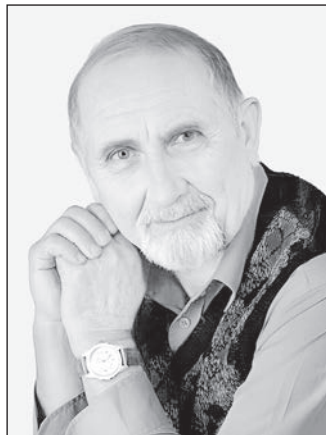
Література

1. о. д-р Олександр Баран. Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті / *De episcopo Andrea Bacynskyj et regeneratione ecclesiae in Ucraina Carpatika*. Йорктон, Канада, 1963. 70 с.
2. Задорожний Володимир Євгенович. Історіографічні студії / Передмова Івана Хланти. – Ужгород: Гражда, 2016. – 680 с.: іл.
3. Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. – Ужгород - Прага, 1936-1938. – Т. 1. – С. 6.
4. Лучкай М. Память Андрея Бачинського, «Свѣтъ» 16-го березня 1869.
5. Атанасій Пекар. Єп. Андрій Бачинський та ідея створення спільної для східного обряду галицької митрополії. У кн.: А. Пекар. Нариси історії Церкви Закарпаття. Т. II. Внутрішня історія. – Рим: Видавництво Отців Василіян «Місіонер», 1997. – С. 30-36.
6. Августин Волошин. Твори / Упорядкування та підготовка текстів Олексі Мишанича і Павла Чучки. – Ужгород: Гражда, 1995. – 448 с.
7. Матеріал з Вікіпедії.
8. Д-р Василь Пачовський. Срібна Земля. Тисячоліття Карпатської України: Нарис історії з мапою / Друге, не змінене видання. – Нью-Йорк: Накладом Т-ва «Говерля», 1959. – 64 с.
9. Володимир Бірчак. Літературні стремління Підкарпатської Русі. – Ужгород, 1937. 190 с.
10. Степан Пап. Історія Закарпаття. Т. III. Івано-Франківськ, 2002. 648 с.
11. о. Степан-Севастиан Сабол, ЧСВВ, Зореслав. Від Угорської Русі до Карпатської України / Передмова Наталії Ребрик. – Ужгород: Гражда, 2019. – 68 с. (Бібліотека науково-мистецького часопису «Екзиль»)
12. Юліян Химинець. Тернистий шлях до України / Упорядкування та підготовка тексту Марії Химинець; Передмова Василя Худанича. – Ужгород: Гражда, 1996. – 396 с.
13. Вікентій Шандор. Закарпаття: Історично-правничий нарис IX ст. – 1920. – Нью-Йорк, 1992. – 292 с.

Йосиф СІРКА

Йосиф Сірка – доцент Зігнського Університету та Українського Вільного Університету (Німеччина). Почесний доктор філософії Ужгородського Національного Університету, лауреат премії Корона Карпатика, автор численних наукових і науково-популярних праць, а також підручників. Його заслугою стало введення в навчальні програми Зігнського Університету вивчення української, польської, сербської, хорватської, чеської і словацької мов. Крім того, вчений є засновником німецько-українського товариства «Діалог», яке займалося гуманітарною допомогою Україні (понад сто вантажів доправив особисто).

Останні 60 років відомий як активний публіцист, статті якого з'являються в багатьох українських виданнях. 2007 року побачила світ перша збірка статей «Актуально!». У 2024 році появилось одинадцятий випуск збірки статей. У своїх публіцистичних працях автор привертає увагу до багатьох актуальних проблем сучасної України, враховуючи свій міжнародний досвід. Вашій увазі пропонуємо статтю «Мова агресора і окупанта».

МОВА АГРЕСОРА І ОКУПАНТА

10 січня 2024 р. відбулось засідання Ради безпеки ООН на запит США, щоб розглянути порушення Росією та КНДР резолюції стосовно постачання північнокорейської зброї до РФ. На засіданні виступив і постійний представник України при ООН Сергій Кислиця, який, між іншим, нагадав присутнім, про мову, якою московські дипломати постійно користуються на засіданнях РБ ООН. Він

підкреслив, що: «Це мова, якою окупанти отримали наказ розпочати повномасштабну агресію проти України. Це мова, яку чують жертви, коли їх гвалтують на очах у рідних. Це мова, яку чують багато українських цивільних перед стратою».

Мені здається, що український дипломат міг ще одним реченням пояснити, що кремлівський диктатор Путін саме цю мову, вже 10 років тому, проголошував причиною для окупації (яку називав «визволенням») Луганської та Донецької областей. Зараз, коли зруйнований Маріуполь, а такі міста, як Бахмут та інші, цілковито спустошені, то слова Кислиці, слід би пригадати тим, які врятували свої життя і вже майже два роки перебувають у різних кутках України, Європи, Канади та США.

Звернення уваги представникам РБ ООН С. Кислиці на мову агресора в українських ЗМІ пройшло дуже непомітно, а дарма. Два роки страждань мільйонів громадян України повинні б змінити не тільки ставлення до самоназваного «братів», але й до його «язика», яким користуються в Україні не тільки «гнані і голодні», але й ті, які щодня на різних каналах, під різними «причинами» просувають «язик», який і був першопричиною жорстокої окупації. В Україні вже дійшло до більшості громадян, що для московської імперії найжорстокішим методом пограбування та перетворення етнічних народів на рабів-кріпаків була не тільки окупація території. Складовою частиною «приєднання» була заборона рідної мови всім етнічним народам та племенам. Тобто, метод етноциду, до захоплених етнічних народів, став основною зброєю московської імперії.

Мовби на продовження виступу С. Кислиці на засіданні РБ ООН наступного дня в журналі «Newsweek» 90 (11.1.2024), під назвою: «Putin's War Is Changing How People Speak in Ukraine» (Путінська війна змінює мову в Україні). Журнал повідомляє про те, що німецькі університети – ЛМУ та Технічний Університет (München), Німеччина та Університет Батг (Bath), Велика Британія провели наукове дослідження, аналізуючи спілкування мови в соціальних мережах. Провідний автор дослідження, Даніель Рачек (Rasek) та його команда, переглянули понад 4 мільйони твітів, від 63 000 користувачів соціальних медіа в Україні (від січня 2020 до жовтня 2022 р.).

На підставі дослідження, Рачек стверджує: «Очевидно, війна змушує людей дедалі більше відмовлятися від російської мови». (Дослідження було опубліковане в журналі «Communication Psychology».) Сподіваймось, що це дослідження дійде до ЗМІ в Україні, які протягом майже двох років не зуміли збагнути, що вживанням «язика» у своїх інформаційних програмах про стан війни, про надавання постійної інформації слухачам і глядачам мовою ворога – допомагають ворогові.

На жаль, не тільки колишні олігархічні канали послуговуються мовою окупанта, але й такі, які вважалися «патріотичними», як, скажімо, Т. Березовець з телеканалу Прямий. А «гвалтування» російською американців, німців, ізраїльтян та ін., стало модою на каналах, які не хочуть використовувати найновіші технології перекладу під час інтерв'ю, які були вже продемонстровані журналістами CNN, чи добревідомим істориком Снайдером.

Численні інтерв'ю з російськими політологами та ізраїльськими військовими експертами повинні проводитися в українських ЗМІ так, щоб і та велика кількість громадян, яка вже обрала державну мову, відчула, що і цією мовою вона отримуватиме інформацію. Зрештою, незрозуміло, чому ті журналісти, чи політологи, українські військові експерти (на зразок Жданова, Снегірєва), які прекрасно володіють українською, інформують українського слухача мовою ворога?

Дипломат С. Кислиця нагадав учасникам РБ ООН, що вже другий рік наближається до кінця, від початку повномасштабного вторгнення до України. За той час загинули вже сотки тисяч не тільки українців, але й громадян московської недоімперії. І українці, як ніхто у світі, зазнали «силу зброї московського язика», яка спричинилася не тільки до багатомільйонних жертв українців, але й втрати великої території.

Конче потрібно довести усім ЗМІ в Україні, що йдеться про останню війну з імперськими зазіханнями на існування українців. Тому боротьба українців є боротьбою за своє мирне існування на планеті Земля, а українська мова є тим незамінним «киснем нації», без якого нема життя!

13.1.2024 р.

Таємні виміри польської душі

Московсько-українська війна допомагає нам не лише краще зрозуміти воєнну, самих себе чи наші стосунки із сусідами, а й часто приховану, таємничу суть цих сусідів. Наприклад, поляків. Сотні тисяч українців знайшли притулок у Польщі; величезна військова, фінансова, моральна допомога постійно надходить від польської влади, волонтерів, Церкви, ЗМІ, простих громадян; польські добровольці воюють на нашому фронті; польські дипломати постійно стимулюють оспалих західних партнерів до більшої антимосковської активності і намагаються привести до тями деяких промосковських налаштованих політиків з ЄС і НАТО. І таких прикладів християнської людяності й братньої солідарності дуже багато. Їх годі не зауважити. Ця широка підтримка вражає і викликає повагу.

Але поруч із цим вражають інші речі: сумні прояви побутової та політичної українофобії (не надто численні, але систематичні), роздмухування між-національної ворожнечі низкою політичних діячів, підкреслено одностороннє й упереджене трактування складних історичних подій (в тому числі й під виглядом науки та мистецтва), демонізація українських національних героїв і їх символіки (яка стала символікою і новітнього спротиву кремлівським окупантам включно з всесвітньо відомим гаслом «Слава Україні» та червоно-чорним прапором), надміру егоїстичний захист власних економічних інтересів (наприклад, періодичні блокування польськими фермерами українського кордону із провокаційними гаслами на кшталт «Путін, наведи порядок і в Україні, і в Брюсселі, і з нашими урядовцями»), подекуди трапляється й погано прихована зверхність, агресивність і нетерпимість щодо українських громадян, які опинилися в скруті, але при цьому суттєво спричинилися до зростання польського ВВП... Такі явища, майстерно підсвічені ворожими пропагандистами та невибагливими ЗМІ, стають приводом для подиву, занепокоєння та обурення з боку українського воюючого суспільства. Дехто з фронтовиків не стримує емоцій: «Вони такі самі шовіністи, як кацапи...». Виникає незрозуміння: невже це так? це ті самі поляки? поляки-друзі? поляки-побратими? добрі сусіди? чому ж так стається?

Відповіді на ці складні питання шукають у різних сферах – від особистісної («люди різні») до актуально-політичної («вибори», мовляв), – однак, на мій погляд, варто насамперед звернутися до сфери світоглядної, ментальної, до національно-психологічних особливостей польської людини. А тут ми можемо зауважити існування не одного монолітного внутрішнього світу, а, принаймні, трьох ідейних комплексів, трьох типів глибинних переконань, які формують різні варіанти сучасної польської душі. Це фіксує культурно-історичний досвід буття польського народу в його співіснуванні з народом українським та іншими сусідами.

Характерним прикладом першого варіанту польської душі може бути знаменитий письменник і видатний діяч національного руху Адам Міцкевич (Міцкевіч) (1798-1855), що народився на Берестейщині у Білорусі (чи в Литві, як тоді говорили). Цей безумовний літературний геній належав до драматичного покоління романтиків, яке з'явилося після знищення державності – трьох

розподілів Польщі у другій половині XVIII ст. між Московською, Пруською та Австрійською імперіями. Він жив, творив і боровся заради відновлення політичної незалежності поляків, активно допомагав повстанцям, захищав інтереси простолюду й чимало зробив для популяризації польської ідеї у світі, зокрема й через витворення месіаністичної візії Польщі як Христа серед народів, чий страждання, зрештою, приведуть до воскресіння і духовного відродження людства.

Однак поруч із цим А. Міцкевич свято вірив у ті самі історіософські та політичні егоїстичні міфи, як і більшість його сучасників: що українці (русини) й білоруси (литвини) є частиною польського народу, що Польща має бути спільною вітчизною для поляків, українців і білорусів, бо, як твердиться у «Книгах народу польського» (1832), начебто польські «королі і лицарство ніколи не займали ні одного народу вірного» і «ніколи... не захоплювали земель сусідніх насильством».

Племена балтів і слов'ян, українці і німці, литовці і білоруси, молдавани і чехи багато б могли про цю миролюбність розповісти.

У відозві «До галицьких приятелів» (1832) письменник наполягає на поширенні «народного духу» як основи відродження Польщі і при цьому пропонує польським революціонерам-землевласникам намагатись залучити всі прошарки галицького суспільства, в тому числі українських священників та селян («хлопів»), до польської справи й «кожного... переробити на поляка». Тобто денационалізувати. Іван Франко, коментуючи цей лист, зазначає, що автору «навіть до голови не приходить думка, щоб те селянство або те духовенство могло... мати якісь свої окремі національні аспірації та змагання, могло чути себе чимсь іншим, ніж поляками».

У циклі лекцій «Слов'янська література», прочитаних у Парижі на початку 1840-х, А. Міцкевич переважно ототожнює давню Русь із Московією, а Україну трактує як «окраїну» Польщі й Русі, як «край неокреслений», як місце «Малої Польщі» й «Малої Росії», як «безлюдну пустелю», населену, щоправда, дивним, водночас меланхолійним і войовничим, народом «козаків» – сумішню «слов'ян, татар і турків», які говорять мовою «проміжною між польською та руською», що ніколи не мали держави, а завжди підкорялись полякам, московитам і туркам.

Що ж, перед нами погляд на українців, який важко відрізнити від погляду московських шовіністів – погодіних, валуєвих чи путіних. Дуже прикро, що саме такі фальшиві переконання, розвиваючи імперську міфологію шляхетської Речі Посполитої як держави «від моря до моря», отруювали колективну свідомість і спричинили появу еклектичного, внутрішньо суперечливого світобачення наступних поколінь польських патріотів, що поєднували непокєднуване – імперську ідею (імперіалізм) з ідеєю національною (націоналізм), ідеологію наддержави з ідеологією національної держави, егоїстичний світогляд поневолення й альтруїстичний світогляд свободи людини та нації. Так чи інакше він проявився у таких знаних діячів, як Генрик Сенкевич (Сенкевіч), Роман Дмовський (Дмовскі), Юзеф Пілсудський (Пілсудскі), у поколінні «ендеків» (націонал-демократів) та соціалістів, домінував у багатьох керівників та інтелектуалів міжвоєнної Польщі, командирів Армії Крайової, політиків еміграції і навіть повоєнної Польської Народної Республіки. Їхній націоналізм не-заперечний. Як і їхній шовінізм.

На жаль, не бракує носіїв такого типу суперечливого мислення і серед сучас-

ного польського політикуму та суспільства. Навіть закономірний страх перед кремлівською ордою не завжди блокує бажання цих людей забути чи й виправдати численні історичні приклади польського шовінізму, дискримінації, ксенофобії, терору, воєнних злочинів та ін. ганебних явищ. Звісно, вони – окупація Західноукраїнської Народної республіки (ЗУНР) і Волині, зрада угоди з С. Петлюрою (1920) і договір з більшовиками (1921), насильницька денационалізація (ополячення), утиски Греко-Католицької та Православної Церков, осадництво (колонізація), пацифікація (масові репресії проти галичан), ревіндикація (знищення православних церков на Холмщині і Підляшші), створення концтаборів «Берега Картузька» і «Явожно», знищення спільно з угорськими окупантами оборонців Карпатської Січі, акція «Вісла» (масова депортація польською владою українців із їх етнічних земель у 1947 р. – Лемківщини, Західної Бойківщини, Надсяння, Холмщини, Підляшшя) та ін. – напевно чи зрівняються із дикунством московитів, але й назвати їх свідченням колективного альтруїзму теж важко. Пригадую наприкінці 1980-х одного гостя із Польщі, вихованого й доброзичливого, із твердими антимосковськими й антикомуністичними переконаннями, який із захопленням малював нам, дітям, схематичну карту історичної Речі Посполитої і пояснював, що Україна завжди була її частиною... Більшість польських туристів до 2022 р. у спілкуванні з українцями ніколи навіть не пробували переходити на українську. Мовляв, «і так маєте розуміти».

Не випадково прояви антиукраїнської політики «ніщення Русі» («знищення України») і не лише в міжвоєнний період своїм чином провокували жорстокість і помсту окупантам та колонізаторам з боку поневоленого народу. Схоже й польські повстанці немилосердно мстили власним окупантам – передусім німцям і московитам (на совісті яких мільйони знищених поляків). У тому числі перепадало й мирним колоністам, часто пасивним симпатикам ідей німецького «наступу на Схід» чи «руського міра». Але власних комбатантів за це у Польщі чомусь називають «героями», а не «вбивцями», «різунами», «терористами», «бандитами» та ін. Запроваджувати якість «дні пам'яті жертв геноциду» на означення подій страшної (на щастя, короткотривалої) взаємної трагічної помилки – братовбивчої війни двох бездержавних народів (під час Другої світової ні поляки, ні українці не мали державності й офіційних збройних сил, змагались між собою переважно прості люди, селяни), що привела до масових (ще й досі непорахованих!) жертв серед мирного населення обох народів передусім на Волині, Холмщині і Підляшші, ще й підсиленої провокаціями третіх сторін, напевно чи є правильною культурно-історичною політикою чи геополітичною стратегією.

Ні українці загалом, ні жодна впливова політична сила, тим більше українські націоналісти, навіть у період найбільшого опору тискові польської держави ніколи не бажала знищення польського народу. Як і будь-якого іншого. Про це свідчать неупереджені дослідження польських та українських істориків. Українці ніколи не воювали за відновлення держави в межах неукраїнських етнічних кордонів, за якусь нову Київську Русь. На відміну від польських лідерів, які часто намагались відновити історичну Польщу, державу «від моря до моря», за межами власної етнічної території. До речі, хоча чимало українських земель знаходиться в межах сусідніх країн, і не лише в Польщі, а й Румунії, Молдові, Угорщині, Білорусі, РФ, – Україна жодного разу не закликала до перегляду існуючих кордонів. І тепер не закликає. І не стимулює сепаратист-

ських тенденцій, як це роблять деякі сусіди. Хоча, напевно, мала би активніше підтримувати і захищати культурні права своїх земляків.

Істина, мабуть, у тому, що герої наших народів не ангели, не ідеальні немилі істоти, не зразки неземної людяності. Це справді так. Вони живі люди і ніщо людське їм не чуже. Але без них, без їх часто безнадійної боротьби, без їх трагічного оптимізму й самопожертви заради Батьківщини не було б і нас. Ні поляків, ні українців. І нам усім варто навчитись поважати те основне, націотворче, що було в їхньому далеко не бездоганному і не завжди однозначному чині. Бо і польський, і український визвольні рухи мали на меті свободу і державність своїх народів, а не обопільне винищення. Взаємна повага – ключ до взаємного розуміння. Здається, це розуміли високопосадовці обох держав, на найвищому політичному рівні роблячи різні акції порозуміння у 1997, 2003, 2006, 2016 та ін. роках. Правда, складається враження, що не всі в Польщі це пам'ятають і належним чином цінують.

Отож, перший – міцкевичівський – світоглядний варіант польської душі доречно окреслити як суперечливий, імперсько-національний. І він доволі виразно протистойть другому – переважно націоналістичному чи власне національному. Виразником цього другого ідеологічного типу варто вважати ще одного, поруч із А. Міцкевичем та З. Красінським, польського романтичного генія, поета-пророка, Юліуша Словацького (1809-1849). Цей уродженець Кременця, що на Тернопільщині (на історичній Волині), брав активну участь у національному русі, теж мав чимало ілюзій та мріяв про відродження Великої Польщі, однак його мислення водночас визначали набагато виваженіші ідеї. Наприклад, він набагато вдумливіше оцінював польське повстання, порівнюючи упокорену Польщу, не як Міцкевич із безгрішним Христом, а із швейцарським героєм Вінкельродом: Польща, приймаючи удар на себе, дає шанс іншим народам на повстання. У драмах «Кордіан» (1834), «Горштинський» (1835), поемі «Ангеллі» (1838) та інших творах письменник наголошує на тому, що поляки знемагають у рабстві не випадково, а за гріхи батьків; що повстання зазнало поразки, бо мало на чолі фальшивого пророка, бо шляхта була духовно неспроможною, бо її ідеали виявились незрозумілими простому народу; і взагалі, саме гординя, зарозумілість шляхтичів колись привела до краху Річ Посполиту. Міцкевичівський міф про казково людяних, побожних і свободолюбних королів і аристократів давньої Польщі не притаманний Ю. Словацькому.

Не зважаючи на польсько-вірменське походження й на великопольський патріотизм, йому властивий також і патріотизм український. І йдеться не лише про любов до України як до частини Польщі (схоже любив Міцкевич Литву-Білорусь) чи якісь формальні вияви симпатії – до природи чи етнографічних елементів. Численні й наскрізні українські мотиви й образи в поемах «Змій» (1832), «Вацлав» (1835), «Беньовський» (1841-1846), драмах «Мазепа» (1839), «Срібний сон Саломеї» (1843) чи ліричних віршах свідчать про дещо більше. Польський геній устами літературних героїв показує, що не лише глибоко духовно закорінений у свою українську батьківщину («Моя вітчизно давня!»), не лише декларує, що має дві матері – «мати Польщу» й «стару матір Україну», а й розглядає Україну не як окраїну Польщі або Московії чи дике козацьке поле, а як окрему країну, включно з Волинню, Поділлям, Наддніпрянщиною, трактує український народ не як підвид поляків, а як окремий самобутній етнос, а запорожців – не як співаючих розбійників, а як «лицарів степу». Саме тому він

болісно переживає історичні конфлікти між поляками та українцями, провину за які (наприклад, за Коліївщину) покладає на обидві сторони, однак більше на недолугих провідників – на захланну шляхту і зрадливу козацьку верхівку. Порівняймо з настановами у післямові до поеми «Гайдамаки» (1839-1841) в українського генія Тараса Шевченка: «Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами».

Ліричний герой Словацького переконаний, що «свята й велика Польща» повинна зрештою почути голос України, який лунає з кожної української могили. Більше того, як слушно зауважував Дмитро Павличко, польський поет у своїх творах «дійшов не тільки до національної окремішності України, але й до пророчої візії майбутньої української держави».

Людина, яка по-справжньому й глибоко живе свободою свого народу й своєї країни, не може не поважати право й прагнення до свободи іншого народу. У цьому міжнародний сенс націоцентричного світобачення. І ним, окрім Ю. Словацького, так чи інакше володіли Богдан Залеський (Залескі), Францішек Духінський (Духінські), Юзеф Лободовський (Лободовські), Єжи Гедройц, Яцек Куронь та ін. представники культури, формуючи національний (націоналістичний) тип польської людини. Імперсько-національний та націоналістичний варіанти польської душі приходять на зміну суто імперському, який переважав у Речі Посполитій до втрати державності в 1795-му. Попри тривожні політичні процеси в сучасності і наростання шовіністичних настроїв, будемо сподіватися, що суто імперська свідомість не відродиться і перебуватиме на окраїні польського духовного простору. І Польща не підє деструктивним шляхом Московії, де імперський надсвітогляд завжди домінував у всіх політичних сил і в суспільстві. Хоча масове голосування польської молоді на президентських виборах у 2025 р. за виразно антиукраїнського кандидата-шовініста, який посів третє місце, викликає обґрунтоване занепокоєння. Стає очевидним, що українофобські наративи поступово стають важливою складовою ідеології державотворення новітньої Польщі.

На відміну від українців, Господь позбавив польську громаду політичного, релігійного чи культурного переважання в ній космополітичного світобачення як прихованого імперіалізму, як нестримного рабського бажання до культурного знекорінення, до розчинення власного буття в утопічно трактованому світі. Квазіхристиянська секта Анджея Тов'яньського, есперантистський рух Людвіка Заменгофа, комуністичні («робітничі») партії не надто вплинули на колективну польську ідентичність. Складно уявити собі на чолі Польщі людину максимально відчужену від польського буття на кшталт кривавого московського чекиста польського походження Фелікса Дзержинського. Навіть діячі кремлівської неокolonії – соціалістичної ПНР – намагались зберегти певну автономію у внутрішній і зовнішній політиці. Космополітизм, попри шалений тиск колись комуністичної, а тепер – радикальних неолібералістичних ідеологій, і досі існує в Польщі як маргінальне або змішане явище.

В Україні не так. На жаль, наша нація дотепер спокутує наслідки московської окупації та тривалого домінування від 1991 р. індивідів і структур, просочених космополітичними (і націонал-космополітичними) ідеями, виразників політичних, економічних та культурних інтересів різних денационалізованих олігархів та імперських центрів: як малоросійсько-москвофільських, так і вестерністських, прозахідних. Останні хоч і не сформували досі масштабні полі-

тичні проекти, все ж спромоглися створити низку агресивних до національної ідеї середовищ сектанського типу в політиці, гуманітаристиці, мистецтві і ЗМІ. У сфері літературознавства українські автори відносили ці середовища до проявів «необільшовизму» (І. Денисюк), «демократичного нігілізму» (І. Дзюба), «неоколоніальних тенденцій» і «демоліберальної ідеології» (В. Дончик) чи «українофобського академічного інтернаціоналу» (С. Квіт). Можливо, саме це й стало основною причиною того, що на антиукраїнські інформаційні провокації, в тому числі й польські, українські постколоніальні політики, дипломати, журналісти та інтелектуали до 2014 р. не надто квапились відповідати. Щоб не дратувати, мовляв, сусідів. І часто самі підігрували україножерським стереотипам. Космополітичним нігілістам «Котляревський без надобності», як казав персонаж Івана Карпенка-Карого... Як і національні герої...

Третій варіант польської душі ми зустрінемо вже в межах українського світу. Ідеться про тип українця етнічного польського походження, чийм прикметним уособленням може бути світогляд відомого українського історика та громадсько-політичного діяча Володимира Антоновича (1834-1908), уродженця Вінниччини. Навчаючись у Київському університеті, він не лише сам через самоосвіту і людяне бажання служити «тому народові, серед якого живеш», приходить до українства, а й спонукає до цього низку інших представників польської шляхетської молоді (переважно представників сполонізованої давньої української еліти), ставши наприкінці 1850-х ідеологом «хлопоманства», метою якого було вивчення буття українського селянства і його просвіта. Згодом пориває із польською громадою, приймає православ'я і в 1861 р. стає одним із організаторів та лідером відомої українофільської (народницької) організації – Київської (так званої «старої») громади, а в 1897 р. – співзасновником української політичної організації, яка в 1904 р. перетворюється на Українську демократичну партію. Саме Антоновича вважали одним із мозкових центрів українського руху в підмосковській Україні. Йому, як уважають, належить теорія «українсько-руської національності» й «України-Русі» (українців як прямих спадкоємців Київської середньовічної держави), згодом активно використовувана в українській науці, фахове обґрунтування самотності й самодостатності українського етносу (не як складової польського народу чи «південної гілки єдиного руського народу»), дослідження антиукраїнської політики Речі Посполитої та інші україноцентричні концепції, що інколи поєднувались із не зовсім продуманими тлумаченнями (наприклад, учений не зауважив націотворчого значення Греко-Католицької Церкви).

Своє національне кредо, символ віри українського інтелігента молодий В. Антонович ґрунтовно висловив у полемічній статті «Моя сповідь» (1862), в якій відповідав на звинувачення поляків у тому, що він «перевертень»: «Я дійсно «перевертень»... (...) Волею долі я народився в Україні шляхтичем; у дитинстві мав усі звички паничів, і довго поділяв усі станові і національні упередження людей, в колі яких виховувався; але коли прийшов для мене час самосвідомості, я холоднокрівно оцінив своє становище в краю, я зважив його недоліки, всі прагнення суспільства, серед якого доля мене поставила, і побачив, що його становище морально безвихідне, якщо воно не відмовиться від свого виняткового погляду, від своїх зверхніх посягань на край і його народність; я побачив, що поляки-шляхтичі, які живуть у Південноруському краї, мають перед судом власної совісті тільки дві вихідні точки: або поллобити народ, серед якого вони живуть, проинятися його інтересами, повернутися до народності,

колись покинутої їх предками і невтомною працею та любов'ю, в міру сил, залагодити все зло, принесене ними народу, який вигодував чисельні покоління вельможних колоністів, і якому ці останні за піт та кров платили презирством, лайкою, зневагою його релігії, звичаїв, моралі, людськості, – або ж, якщо для цього не вистачить моральної сили, переселитися в землю польську, заселену польським народом для того, щоб не додавати собою ще однієї дармоїдської особи, для того, щоб нарешті позбутися самому перед собою сумного докору в тому, що і я теж колоніст, теж плантатор, що і я опосередковано чи безпосередньо (що однаково) користаюся чужою працею, заступаю дорогу до розвитку народу, в хату якого я заліз непрошений, з чужими йому намірами, і що я належу до табору тих, хто прагне загальмувати народний розвиток туземців і що невинно поділяю відповідальність за їх дії. Звичайно, я відважився на перше, тому що скільки б не був зіпсутий шляхетським вихованням, звичками і мріями, мені легше було з ними розпрощатися, ніж з народом, серед якого я виріс, який я знав, чию гірку доля я бачив у кожному селі, де тільки володів ним шляхтич... який, словом, я полюбив більше за свої шляхетські звички і свої мрії».

В. Антонович підкреслював: «...перше як відважитися розійтись із шляхтою і всіма її моральними недостатками, я випробував усі шляхи замирення; вам відомо і те, яка була з вашого боку зустріч усіх спроб урезонити «вельможних» до людського поводження з селянами, до клопотання про освіту народну на власних його національних основах, до визнання за українське, а не польське того, що є українське, а не польське; адже ж ви були свідком, як подібні міркування викликали спершу посивст та смішки, потім пересердя, глум і лайку, а нарешті – несправедливі доноси і натяки на Коліївчину. Після того, певна річ, залишилося або зректися своєї совісті, або покинути ваше товариство; я вибрав останнє, і покладаю надію, що працею та любов'ю зроблю, що українці коли-небудь визнають мене за сина свого народу через те, що я готовий розділити з ними. Сподіваюсь також, що, з часом, серед польського шляхетського суспільства, яке живе в Україні, повернення до народу й усвідомлення необхідності працювати на його користь – раніше чи пізніше стане моральною потребою не тільки окремих осіб, як зараз, а взагалі всіх, хто спроможний буде обговорити своє становище і свої обов'язки... (...) Я перевертень, і я пишаюсь цим...».

Цим чесним шляхом служіння українській справі на українській етнічній території пішло багато поляків з різних станів (чимало з них мали предків, що кілька століть тому були етнічними українцями), до яких належали такі видатні постаті, як Тадей Рильський, Андрей Шептицький, В'ячеслав Липинський, Ольгерд-Іполит Бочковський та ін. Схоже чимало етнічних українців стали активними членами польської нації. Тут маємо приклад, коли в межах українського світу польська душа добровільно (!) стає складовою душі української, формуючи нову людину шевченківського зразка. Українську людину польського походження. Не випадково польську етнічну громаду розглядають як одну із найбільш проукраїнських меншин в сучасній Україні. Бо вона переважно утворена антоновичівською людиною, яка займає активну громадянську позицію і бореться з московським окупантом на фронті і в тилу разом із українцями та мужніми громадянами України інших етнічностей.

Усі ці три основні види польської душі – імперсько-національний, власне національний (націоналістичний) чи українсько-польський, які формують два

основні типи польської (міцкевичівський та словацьківський) і один із підвидів української (антоновичівський) людини, ми можемо зустріти в сучасності у часто різних та складних комбінаціях між собою. З усіма їх перевагами та недоліками, чеснотами й хибами, істинними й фальшивими поглядами на світ.

Однак новий період світової історії обіцяє бути особливо жорстоким та вимогливим. Він уже почався. І щоб вижити, важливо, щоб у мисленні та діях поляків та українців переважали ті переконання, які роблять сильнішими, бо об'єднують, а не роз'єднують наші споріднені європейські народи (досить пригадати собі, що самоназва поляків тотожна самоназві киян, наддніпрянців – поляни). Скеровують на боротьбу зі справжнім, імперським злом, а не уявними ворогами. Допомагають вирішувати проблемні питання з позицій базових національних інтересів та християнської людяності, а не шовіністичних чи космополітичних міфів (на кшталт фейку про «бандерівський віночок»). Бо поки в Україні плекатимуть меншовартісні, космополітичні, а в Польщі – імперські українофобські переконання, розмови про тіснішу співпрацю між нашими народами в межах якогось «Міжмор'я» чи «Тримор'я» залишатимуться безплідними геополітичними утопіями. До втіхи орків із Московського Мордору.

Здається, продуктивні націоцентричні настанови, які теж присутні в таємних вимірах польської душі, сформулювали наші великі духом предки. Настанови, які можуть стати дороговказами в добросусідську майбутність. Наприклад, гасло повстанців, приписуване Йоахіму Лелевелю: «В ім'я Бога за нашу і вашу свободу» (1830), гасло Івана Франка, яке утверджує потребу існування двох національних держав: «Польща для поляків, а Україна (Русь) для українців (русинів)» (1883), гасло, що приписують Юзефу Пілсудському, але особливо активно використовуване поколінням Єжи Гедройца: «Без незалежної України не буде незалежної Польщі», гасло польських і німецьких єпископів 1965 р.: «Даруємо своє прощення і просимо про прощення». Напевно, їх якимось чином враховували і начебто непримиренні вороги – командування АК і УПА, коли прийшли до порозуміння й активно співпрацювали у 1945-1947 рр. І дисиденти обох народів у часи «холодної війни». І керівництво Польщі, коли в 1991 р. першим з усіх держав визнало незалежну Україну. На цих основах, як видається, тільки й може бути відновлене давнє побратимство «друзів» і «братів», яке існувало колись між лицарями із «чистим серцем» обох народів, поляками та українцями-козаками у походах проти Москви чи на степовому фронтірі і про яке писав Тарас Шевченко в посланні «Полякам»:

Подай же руку козакові
І серце чистеє подай!
І знову іменем Христовим
Ми оновим наш тихий рай.

Нормальні, людяні стосунки можливі лише між людьми і народами, які поважають національну свободу одне одного.

А ненормальні провокують прихід чергових ескатерін, лєнінів, сталінів, гітлерів, путінів...

Пам'ятаймо про це.

(г. «Українська літературна газета», ч.7/2025)

ТПОЛЬСЬКИЙ КОНЦТАБІР БЕРЕЗА-КАРТУЗЬКА: ДО УРОКІВ ІСТОРІЇ

Ідея про створення подібного місця для ізоляції «небажаного елемента» була у Польщі давно. Тим більше, що й власні зразки поляки вже мали. Це сумнозвісні табори для більшовицьких військовополонених, створені в 1919-1920 роках. Від хвороб, голоду та знущань в них загинули десятки тисяч у тому числі й осіб, які брали участь у боротьбі за створення УНР та ЗУНР. Доведеним фактом є свідомо практика доведення до смерті. Питання про те, де

утримувати політичних в'язнів, поста-
ло перед новою владою після травне-
вого перевороту в 1926 році, здійснено-
го Юзефом Пілсудським.

17 червня 1934 року у польській Березі-Картузкій (нині білоруське містечко Береза) було створено концетраційний табір, у тому числі й для членів українських націоналістичних організацій. Та незабаром відправляти туди почали і багатьох інших противників польського режиму.

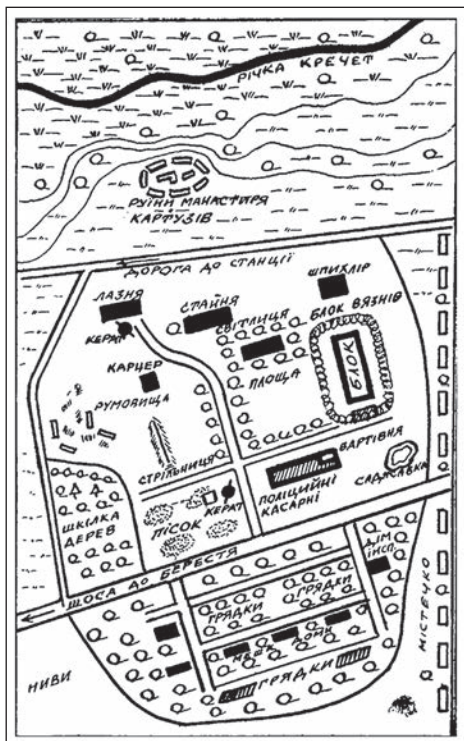
Табір був у душі часу. Тобто потрапити туди можна було взагалі без суду, лише за рішенням адміністрації повіту (територіальна одиниця, аналог радянського району). Щоправда, максимальний термін заслання був обмежений 3 місяцями. Однак у деяких випадках за рішенням адміністрації табору термін утримання міг бути продовжений. Спочатку головними мешканцями табору були активісти ОУН (у перші роки вони становили більшість ув'язнених). Потім до них

План табору в Березі-Картузькій.

тримувалися більш поміркованих поглядів. Потім дійшла черга до активістів підпільних партій Західної України та Західної Білорусії. Слідом у табір почали заїжджати активісти ультраправої польської партії Національно-радикальний табір, що орієнтувалася на італійських фашистів.

У Березі-Картузкій побувало безліч відомих діячів ОУН: Василь Бандера, Олександр Бусел, Василь Ваврук, Юліан Вассіян, Ростислав Березюк-Волошин (майбутній заступник глави УПА), Олександр Гасін (начальник штабу УПА), Дмитро Грицай-Перебийнос, Іван Клімов-Лумов проголошений бандерівською фракцією в окупованій Україні), Ярослав Старух, Роман Шухевич. Під кінець (в день початку Другої Світової) в табір потрапив навіть теоретик націоналізму Дмитро Донцов.

Сучасні історики випинають антирадянську та русофобську спрямованість

DZIENNIK USTAW 		
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ		
18 czerwca	№ 50.	Rok 1934.
T R E Ś C:		
ROZPORZĄDZENIE PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ		
Poz.: 473 - z dnia 17 czerwca 1934 r. w sprawie osób zagrożających bezpieczeństwu, spokojowi i porządkowi publicznemu		
791		
473. ROZPORZĄDZENIE PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ z dnia 17 czerwca 1934 r. w sprawie osób zagrożających bezpieczeństwu, spokojowi i porządkowi publicznemu.		
Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i ustawy z dnia 15 marca 1934 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz. U. R. P. Nr. 28, poz. 221) postanawiam co następuje:		
Art. 1. Osoby, których działalność lub postępowanie daje podstawę do przypuszczenia, że grozi z ich strony naruszenie bezpieczeństwa, spokoju lub porządku publicznego, mogą ulec przytrzymaniu i przymusowemu umieszczeniu w miejscach odosobnienia, nie przeznaczonych dla osób skazanych lub aresztowanych z powodu przestępstw.		
Art. 2. (1) Zarządzenie co do przytrzymania i skierowania osoby przytrzymanej do miejsca odosobnienia wydaje władze administracji ogólnej. (2) Postanowienie o przymusowym odosobnieniu wydaje sędzia śledczy na wniosek władzy, która zarządziła przytrzymanie; uzasadniony wniosek tej władzy jest wystarczającą podstawą do wydania postanowienia. (3) Odpis postanowienia będzie doręczony osobie przytrzymanej w ciągu czterdziestu ośmiu godzin od chwili jej przytrzymania. (4) Na postanowienie sędziego środki odwoławcze nie służą.		
Art. 3. O odosobnieniu orzeka sędzia śledczy, wyznaczony w tym celu przez kolegium administracyjne właściwego sądu okręgowego. Właściwym jest sąd, w którego okręgu położone jest miejsce odosobnienia.		
Art. 4. (1) Odosobnienie może być orzeczone na trzy miesiące; może być przedłużane w związku z zachowaniem się odosobnionego na dalsze trzy miesiące, w trybie, określonym w art. 2. (2) Odosobnieni mogą być zatrudnieni wyznaczoną im pracą.		
Art. 5. Wykonanie rozporządzenia niniejszego porucza się Ministrom: Spraw Wewnętrznych i Sprawiedliwości.		
Art. 6. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia i traci moc obowiązującą w terminie i na obszarach, które określa rozporządzenia Rady Ministrów.		
Prezydent Rzeczypospolitej: <i>I. Mościcki</i> Prezes Rady Ministrów Minister Spraw Wewnętrznych: <i>L. Kozłowski</i> Minister Spraw Zagranicznych: <i>Beck</i> Minister Spraw Wojskowych: <i>J. Piłsudski</i> Minister Skarbu: <i>Wł. Zawodźki</i> Minister Sprawiedliwości: <i>Czesław Michałowski</i> Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego: <i>W. Jędrzejewicz</i> Minister Rolnictwa i Reform Rolnych: <i>Nakoniecznikow - Klukowski</i> Minister Przemysłu i Handlu: <i>H. Floyer Rajchman</i> Minister Komunikacji: <i>M. Butkiewicz</i> Minister Opieki Społecznej: <i>Jerzy Paciorowski</i> Minister Poczty i Telegrafów: <i>Kaliński</i>		

**Президентський декрет від 17 червня 1934 року
«в справі осіб, що загрожують безпеці, спокою
та публічному порядку».**

рішенням поліції, голови воєводства та навіть повіту. Фактично табір був створений воєводою Поліським **Вацлавом Костек-Бернацьким**, який одразу ж заборонив наближатися до установи журналістам та місцевим жителям. Табір був оточений парканом з електричним струмом, по кутах периметра стояли вежі з кулеметами. Адміністрація табору мала право додати термін (тобто залишити ув'язненого на повторні три місяці), чим часто користувалася. Наприклад, активіст ОУН **Дмитро Штикало** пробув у Березі-Картузькій з липня 1934-го до квітня 1935 року. Штикало прибув до табору з першою партією ув'язнених, 8 липня 1934 року, і пізніше написав «Думу про Березу-Картузьку», яку було видано 1941-го у місті Сокаль (Львівська область) після його окупації нацистами. Проте куди більшої популярності здобули спогади про цей табір, написані творцем першої «Української повстанської армії» (УПА) **Тарасом «Бульбою» Боровцем**. Уродженець Рівненського повіту Волинської

українського націоналізму у 1920–1930 роках. Однак у міжвоєнний період головним ворогом українських націоналістів була Польща.

Наказ про створення цього табору президент Польщі **Ігнаци Мосцицький** підписав 17 червня 1934 року, через два дні після того, як у центрі Варшави бойовик ОУН **Григорій Мадейка** вбив міністра внутрішніх справ **Броніслава Перацького**.

У таборі Береза-Картузька дозволялося утримувати людей до трьох місяців без суду, виключно за адміністративним

губернії (нині Рівненська область) Тарас Боровець був своєрідним «автономним націоналістом», хоча і співпрацював з ОУН, через зв'язок з якою потрапив до Берези-Картузької 11 липня 1934 року. Він навіть називав себе «членом-засновником» табору, отримавши 168 номер на арештантську робу. Хоча спогади Боровця перейняті злістю стосовно польської влади та адміністрації табору, через дев'ять місяців за зразкову поведінку його було звільнено. Боровець отримав заборону на проживання в прикордонних районах Польщі, і до 1939-го жив у Варшаві на гроші своєї дружини Анни Опочинської, дочки багатого чеського колоніста з Волині. Після нацистської окупації Польщі Боровець деякий час працював в Українському допоміжному комітеті, структурі німецької окупаційної адміністрації, створеній разом з ОУН, але пішов звідти після конфлікту з керівництвом. Влітку 1941 року опинився на Рівненщині, де створив воєнізовану організацію «Поліська січ», у грудні 1941-го перейменовану на «Українську повстанську армію».

Проте ця назва дуже сподобалася крилу ОУН(б), представники якого з січня 1943 року намагалися взяти структуру Бульби-Боровця під свій контроль, почавши використовувати назву УПА для своїх загонів. Після того, як у травні 1943-го Боровець відкинув ультиматум посланців Степана Бандери та Миколи Лебедя про підпорядкування ОУН(б), «Головна команда УПА під проводом ОУН-Бандери» видала листівку, в якій закликала українців вступати до їхніх лав і гнати політичні групи та партії, які бажають за наказом НКВС чи гестапо розбити Український революційний фронт!».

На той момент активна діяльність, розпочата бандерівським крилом і щодо польського чиновництва та військової адміністрації на Волині, була розширена і проти конкурентів з УПА Бульби-Боровця, внаслідок чого пізніше ними була захоплена та по-звірячому вбита дружина Боровця Ганна Опоченська.

Komenda Główna P. Policji P. Państwowej m. st. Warszawy URZĄD ŚLEDZCZY N 1/tjn/34 Odezwy b. więźniów brzeskich-zajęcie.	Warszawa, dnia 10 stycznia 1934 r. Do TAJNE Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie
Stosownie do polecenia zawartego w piśmie z dnia 29. XII.1933 r. L.IV.K.2-527/33, zgłaszam, że w porozumieniu z Viceprokuratorem XVI rejonu Sędzia Okręgowy Śledczy-Klajnert zajął w Urzędzie Pocztowym Warszawa I 4 role odezwy byłych więźniów brzeskich. Odezwy te nadane do Jana Domańskiego ul. Grzywny 13, redakcji Robotnika ul. Wrecka 7, redakcji "Wici" ul. Szopena 16 i Komisji Centr. Zw. Zaw. ul. Czerwonego Krzyża 20-przekazano do dyspozycji Viceprokuratora XVI rejonu.	
M. S. WEWN. KOMENDA GŁÓWNA POLICJI PAŃSTWOWEJ N 1/tjn/34 12 STY 1934 R. ZAK. POPRZ. L. REF.	w/z. Komendanta P.P. m. st. Warszawy <i>A. Sitkowski</i> A. Sitkowski, podinspektor Naczelnik Urzędu Śledczego.

Таємний лист від Слідчого управління до Керівництва польської поліції щодо вилучення звернень колишніх в'язнів Берези-Картузької.

Зрештою, Бульба-Боровець перейменував свою організацію в «Українську народно-революційну армію», щоб його бійців не асоціювали з бандерівською УПА, яка проводила різанину поляків. Щоправда, з керівництвом обох крил ОУН Тарас Боровець все ж таки об'єднався, хоча й специфічно. У грудні 1943-го він опинився у спеціальному відділенні німецького табору Заксенгаузен, де нацисти намагалися змусити українських націоналістів різного зводу до єдності заради більш ефективної співпраці з Третім Рейхом. У вересні 1944-го Боровець опинився на волі, а в березні 1945-го приєднався до Українського національного комітету, створеного нацистами з представників мірошниківського крила ОУН, уряду Української народної республіки у вигнанні та гетьманців-монархістів.

Після закінчення Другої світової війни Боровець перебрався до Канади, де до кінця життя демонстрував особливу позицію серед української еміграції. Книга його спогадів «Армія без держави» вважається серед істориків переповненою міфами, проте розділ, присвячений Березі-Картузькій, ніхто під сумнів не ставить.

Цікаво, що майбутній командувач бандерівської УПА **Роман Шухевич** опинився в Березі-Картузькій на кілька днів раніше за Тараса Боровця. Притомно, що майбутній командувач бандерівської УПА Роман Шухевич опинився в Березі-Картузькій на кілька днів раніше за Тараса Боровця. Оскільки Шухевич був одним із керівників ОУН на території Польщі та відповідав за підготовку всіх терористичних актів цієї організації з 1932 року, він був заарештований ще 18 червня 1934-го, а до табору потрапив із першою партією ув'язнених, 8 липня. Як не дивно, інформація про перебування Шухевича у Березі-Картузькій є у радянських джерелах. Щоправда, вже 19 січня 1935 року Шухевича відправили до Львова для проведення слідчих дій, де 25 травня – 26 червня 1936 року він став одним із головних обвинувачених на «Львівському процесі» над членами ОУН. І хоча Роман Шухевич отримав лише чотири роки в'язниці, а через амністію вийшов на волю наприкінці січня 1937-го, ненависть до поляків він зберіг до кінця життя. І мова не лише в організованій ОУН-УПА різанині поляків на Волині та Галичині у 1943-1944 роках. Антипольські акції підрозділу УПА проводили на так званому «Закерзон'ї» (нині територія Польщі), і зупинити їх змогла лише Операція «Вісла», проведена навесні-влітку 1947 року. Йдеться про примусове переселення русинів-українців із прикордонних з Україною територій на колишні німецькі землі, що відійшли до Польщі. Отже, бандерівці «очистили» не лише Західну Україну від поляків, а й Східну Польщу від українців.

Був серед ув'язнених Берези-Картузькою і націоналіст на прізвище Бандера, щоправда, не Степан, який з кінця 1938-го перебував у брестській в'язниці, а наймолодший його брат – Василь.

Василь Бандера з юності брав участь у діяльності ОУН, і восени 1938 року був відправлений до концтабору за виступ перед львівськими студентами, у якому різко критикував шовіністичну політику польської влади. 18 вересня 1939 року охоронці табору втекли, не чекаючи на підхід радянських військ, Василь Бандера разом з іншими ув'язненими опинився на волі і дістався Львова. Туди ж 27 вересня прибув із Бреста Степан Бандера, а у другій половині жовтня брати нелегально перетнули радянсько-німецьку демаркаційну лінію та опинились у Кракові.

Разом із Василем Бандерою за периметр Берези-Картузької вийшов і ду-

Адміністрація табору в Березі-Картузькій.

ховний отець українського націоналізму **Дмитро Донцов**, який опинився у таборі 2 вересня 1939 року завдяки виключно своєму статусу. Він із середини 1920-х назавжди відійшов від практичної політики, і навіть його опосередкована співпраця з ОУН, яка підтримувала «Літературно-науковий вісник», де Донцов був головним редактором, закінчилася 1932 року. До 1939-го Дмитро Донцов за різні пожертвування, у тому числі від польської влади, видавав свій журнал «Вісник», тож заарештували його явно «за сукупністю заслуг». При цьому, на відміну від братів Бандер, Донцов після звільнення вирушив не у Львів, а до Берліну. Щоправда, і там його наздогнав український рок: влітку 1940-го координатор українських організацій при зовнішньополітичному відомстві НСДАП **Олександр Севрюк** написав на Донцова донос у гестапо, звинувативши того у «полюнофілстві». Хоча після допиту Дмитра Донцова залишили на волі; від гріха подалі він вирішив виїхати до Бухаресту, де жив до початку війни Третього Рейху проти СРСР. Після цього приїхав до окупованої нацистами Праги, де до травня 1945-го працював у німецькій «Організації з дослідження Східної Європи». Після цього виїхав спочатку до Великобританії, потім до США, а з 1947 року осів у Канаді. Однак, як зазначають історики, міцних зв'язків в українській діаспорі він не нажив. Приміром, **Юрій Шерех-Шевельов** вважав, що Дмитро Донцов у 1930-х працював на владу Польщі.

Цікаво, що Дмитро Донцов був далеко не єдиним відомим у Польщі публіцистом та редактором, який опинився у Березі-Картузькій. Хоча цей табір спочатку призначався для українських націоналістів, дуже скоро в ньому з'явилися також члени комуністичних партій Західної України та Західної Білору-

сії, польські комуністи, різні діячі єврейського та білоруського руху. Зрештою, там виявилися поляки, які виступали проти політики влади Польщі.

Так, 22 березня 1939 року був заарештований і на 17 днів ув'язнений у Березу-Картузьку **Станіслав Цат-Мацкевич**, депутат Сейму у 1928-1935 роках, видавець та головний редактор газети *Ślōwo*. Публіциста та письменника звинуватили в «ослабленні оборонного духу поляків» за різку критику оборонної та зовнішньої політики тодішньої влади Польщі, насамперед міністра закордонних справ Юзефа Бека, орієнтованого на союз із нацистською Німеччиною. «Ніхто до пуття не знав, за що він сидить, скільки він сидить, скільки ще сидітиме», – згадував пізніше Цат-Мацкевич.

Ув'язнені не могли оскаржити рішення про «ізоляцію». «Головне катування в Березі полягало у відмові чоловікові в праві здійснити випорожнення», – писав він. Винахідником цієї тортури був вище згаданий воєвода Поліський Вацлав Костек-Бернацький, якого Цат-Мацкевич назвав «болючим садистом». У вересні 2018 року Інститут Національної пам'яті Польщі на своїй офіційній сторінці відзначив річницю від дня народження воєводи, серед досягнень назвавши й організацію табору у Березі-Картузкій. Сам же Костек-Бернацький помер на волі: хоча з 1945-го він сидів у в'язниці, а 1953-го навіть отримав від влади комуністичної Польщі смертний вирок «за придушення революційного руху та фашизацію країни», проте вже 1955-го вийшов на волю, де прожив ще два роки. Чи зустрічався він із Цат-Мацкевичем, який повернувся до Польщі з еміграції 1956-го, невідомо.

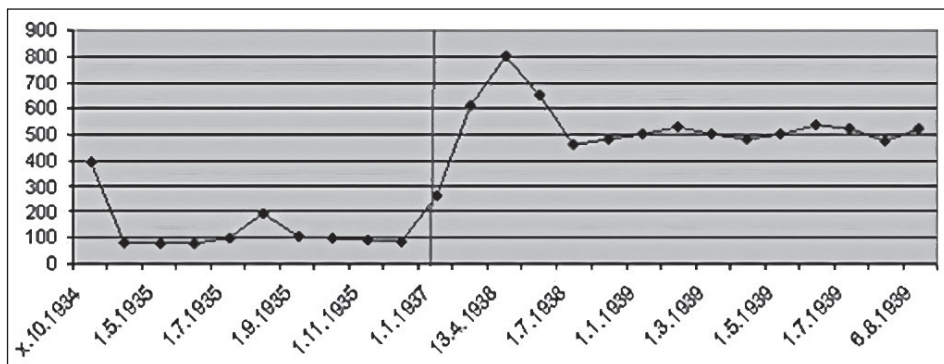
1 вересня 1939 року розпочалася Друга світова війна. З цього дня поляки почали відправляти до Берези всіх, кого вважають підозрілими чи неблагонадійними. Не тільки підпільних активістів, але й публіцистів, які просто не вселяють довіри, а також місцевих і полонених німців. Харчування різко погіршилося останніми днями існування табору, колишні пайки скоротилися в кілька разів. Але тривало це лише кілька днів.

Вночі 18 вересня охорона табору залишила свої посади у зв'язку з наближенням частин РСЧА. Українські націоналісти одразу ж бігли, а комуністи вважали за краще дочекатися підходу Червоної армії.

Останній комендант Берези Юзеф Камала-Курганський після окупації Польщі був заарештований німцями та звинувачений у загибелі кількох збитих німецьких пілотів, що приземлилися в районі Берези-Картузької.

Приміщення табірної адміністрації Берези-Картузької та пам'ятний обеліск.

Діаграма з даними про кількість в'язнів у таборі в Березі-Картузькій у 1934-1939 рр.

Він був поміщений до Освенцима, де загинув у жовтні 1941 року. За однією версією, його було забито до смерті ув'язненими-комуністами, за іншою – вбито карними злочинцями, за третьою – помер від нападу гастроентериту.

Кількість ув'язнених у таборі та кількість жертв досі залишається дискусійною. Польські дослідники наполягають на цифрі у 3 тисячі в'язнів. Справді, останній табірний номер 3091 було присвоєно Тадеушу Бещинському 29 серпня 1939 року. В архівах зберігається 2986 особових справ ув'язнених. Однак у вітчизняній літературі та у спогадах колишніх в'язнів зустрічається інша оцінка чисельності ув'язнених – близько 10 тисяч. І для цього є всі підстави.

На підставі особистих справ, що збереглися, зазвичай наводять таке співвідношення за національностями: 43 % – поляки, 33 – євреї, 17 – українці, 6 – білоруси та 1 % – німці. Тут слід зазначити, що з подачі того ж таки поліського воеводи в поляки часто записували білорусів та українців (причому не лише католиків). Або люди самі записувалися поляками, розраховуючи на більш поблажливе ставлення. У будь-якому випадку можна однозначно стверджувати, що в таборі зовсім не перебували переважно активісти ОУН (організація українських націоналістів), як про це часто пишуть останнім часом. Там були і представники національних комуністичних партій, національно-радикального польського табору, опозиційного Пілсудському, частина карних злочинців. У відповідь на критику захисники «санакційного» режиму стверджують, що в таборі було мало смертей. Зараз ми можемо достовірно говорити про 13 випадків, включаючи одне самогубство. Але це зовсім не може бути виправданням тих порядків, які процвітали в таборі. Він спочатку був розрахований на доведення до виснаження, а чи не до смерті.

Табір у Березі Картузькій залишив трагічний кривавий слід у нашій історії. Сам факт його існування став ніби квінтесенцією всієї окупаційної політики, яку проводила польська влада на нашій землі з 1921 по 1939 рік. Нам ще доведеться знову осмислити цей період нашої історії і зробити максимум для того, щоб добре запам'ятати той гіркий урок, який піднесли нам прихильники Юзефа Пілсудського понад 90 років тому.

Олег ОЛЕШКО,
правознавець, дослідник історії України.

Quo vadis, плането?

Do not hope things are easier,
but hope to be stronger.

Автор вже уявляє собі подвійно неприємне здивування читача. І відразу ж додає дві зауваги. Говорячи мовою пілотів і авіаекспертів, сподіваюся, що ні назвою, ні цим епіграфом я не надто задер ніс на вильоті, позаяк мова буде крутитися голов-но навколо англомовної країни. І друга: про що б тут не йшлося у світах ближчих чи дальших, у центрі уваги будуть мої думки про Україну. Це вболівання за її долю та глибока повага до тих, хто її захищає, ненависть до путіністів та їхньої компанії, вдячність за неоціненну допомогу зброєю та іншим нашим союзникам та гірке здивування багатьма чинами й словами політиків демократичного світу.

Епіграф залишений анонімним тому, що світовій павутині довіряти не варто. Він про ситуацію в Україні. Справді відчутної допомоги для перемоги сподіватися можемо, але покладатися мусимо голов-но на себе. Це аксіома! Вічна.

П'ята влада дружно помітила та прокоментувала 100 днів другої каденції президенства Д.# Трампа. У численних висвітленнях цієї майже непоміченої дати було більше різного ніж хорошого. З гіркотою та огидою перелічували чимало його дій і слів. Підкреслювали, що нинішній господар Білого дому цілковитий чемпіон за часом самолюбубування перед камерами. І що він аж мліє від демонстрування журналістам свого довгого гачкуватого підпису. У Старому Світі головною подією залишається четвертий рік спротиву України Путіну, а на американському континенті це небезпечно розхитувані події у США. Знову загрозливо заіскрило на Близькому Сході, хоча й палестинські спекотні будні не вирівнюються.

Виглядатиме дивно, але зосереджуся на піврічному відтинку другої каденції президенства Дональда Трампа. Не згадаю, щоби пів року чи то студентського, чи то подружнього життя, чи то спринтерського прогресу на роботі, чи то спокійного пенсійного дозріваннядесь колись було тією датою, яку згадують, відзначають, святкують Не читав і не чув, щоби це хтось робив у щері заповненому ритмі армійських буднів, на престижній, суттєво спокійній посаді чи на найвищих щаблях державної влади. Але *non regula sine exceptione*, як казали древні. У цьому текстику письменник спробує скупчити міркування на головному й болючому для України у контексті згаданого президенства. І відразу ж дозволить собі відзначити правдиво-сміливу статтю Владислава Смірнова «Ідіот на чолі Америки» (*espreso.tv*, 10. VI. 2025) [1].

Уявним трикутником цього тексту є, відповідно, два найекранніші президенти та іже з ними, Україна у її сплетінні відчайдушного опору, пекельних випробувань, зрад і страждань, оточена як помічниками, так шкідниками, та спроба відчутти ймовірний напрям, у якому летить Голуба планета.

Самооговтування Європи після Другої світової війни. Недобачання політиками агресивної експансії комуністичної ідеології, постійне загрозливе оновленнями озброєнь з двох боків з величезними витратами на це, поява зброї масового ураження, перетворення космосу на змагальну, переважно розвідувальну арену, орієнтовану голов-но на військове зміцнення. Врешті похорон Радянського Союзу та виникнення 15 незалежних держав. Підступність Будапештського меморандуму, що залишив Україну віч на віч із величезною озброєною, вкрай агресивною та некерованою сусідкою. Численна наскрізь злодійська бізнес-сімейка Єльцина, яка зважилася на таке відкупне від в'язниці, що трясє цілим світом. Демократичний світ,

що ковтав усе, особливо після коронування нинішнього царя. Навіть зухвалі загравання Путіна зі спробою самов'їзду в НАТО. Далі Придністров'я, Південний Кавказ, вкрай нахабно-тестувальний грузинський серпень 2008-го, врешті захоплення Криму. Сильні світу сього висловлювали обурення, стурбованість і навіть серйозне занепокоєння. Ніхто неodobачав путінської загрози, що росте на очах. І ніхто не діє рішуче.

Наджорстокому нападові на Україну передувало захоплення Криму а згодом східних її територій з нищенням аж до західного кордону. Це почалася перед першою каденцією чинного президента США. Цілковита бездіяльність завжди усміненого Барака Обама після загарбання Криму стала німим незапереченням Путіну продовжувати шантажувати світ та цілковито зневажати міжнародні права та інституції. Інші політичні важковивогиви того часу теж добрі; вони взяли сторону очікування та бездіяльності.

Ще свіжий у пам'яті Джозеф Байден робив набагато менше ніж міг б. Його позиція була ніби німим незапереченням нищення і багатонаціональних захисників України, і невпинно гнаних, національно ще строкатішого нападників із Росії. Допомоги очікувалося не чайними ложечками, а масово і звідусіль. І без забороняння нищити військові цілі на території Росії. У президенстві Камали Гаріс стиль був би байденівський, гадаю.

Щодо позавчорашнього та сьогоднішнього, закоханого у світло софітів та власний підпис нарциса, то світ давно і, виглядає, надовго став заручником його пустослів'я. Як шкода, що ніхто із українських делегацій не міг і не може повторити слів колишньої мешканки України, а згодом прем'єрки Ізраїлю Голди Меїр американцям. Вони звучали приблизно так: ми вдячні за ваші гроші та зброю, але ваші поради нам не потрібні. Повторю, що ні штучний розум, ні навіть світова павутина старому довір'я не вселяють, тому й не цитую.

Спробую викласти свої міркування шести місяців – і не лише – президенства Трампа у трьох дуже суміжних сегментах: а) Д. Трамп першої каденції, б) передвиборний марафон кандидата республіканців і врешті в) і його першого пів року із чотирьох другої. Вони різночасові, але подібні частотністю заяв та несподіваністю чинів. Та цілковитою непрогнозованістю господаря Білого дому.

Позаяк твій письмак, шановний читачу, покладається головню лише на те, чим посполитих годують журналісти, себто дозоване, причесане, прилизане і політиками, і спецслужбами, то не напишу нічого нового. Зазначу, що не пам'ятаю жодних виборів у США, коли б кандидат у президенти двічі ставав на прю із жінками. 2017-го року він переміг Гіллари Клінтон, завершивши цей марафон гучним, тривалим і дуже несмачним післявиборним скандалом. 2024-го – дуже несимпатично долав супротивницю теж із табору демократів Камілли Гарріс. Теж з довгим шлейфом – як було доведено пізніше – безпідставних закидів, звинувачень і, звичайно, талановитих сцен благородного гніву і порожніх обіцянок на публіку.

Трамп першої каденції, якщо дуже загально, це радше ненавмисне, а вкрай безвідповідальне, гранично непрофесійне та винятково нахабне й відчутне розхитування добре збалансованої та стабільної крейсерської швидкості передусім свого фрегата, навіть ракетноносця, зважаючи на авторитет і реноме США у світі. Додам, що відразу ж пішли тріщини у промислово-фінансово-оборонній корі цілого демократичного світу. Про це є багато, а тому лише кілька пунктів.

Порівнюючи його з умовно двомастами днями другої каденції, назвав би це розігріванням власного двигуна, який чотири роки працював на очікувальних обертах. Трамп мріяв про другий термін, а за час президенства Джозефа Байдена вже творив стратегію здобуття Білого дому ще раз. До слова, вже під час першої передви-

борної кампанії він зробив чимало заяв, які мали б навіть найнаївніших симпатиків його передвиборних обіцянок, планів і просто теревенів зробити вдумливими і недовірливими виборцями. Серед політиків-популістів він безсумнівний лідер.

Ось лише кілька знакових вивертів під час його першої каденції. Засвідчив своє повне нехтування захистом навколишнього середовища, вивівши свою країну із кількох дуже важливих міжнародних угод і партнерств. Це за його президенства 23 вересня 2019 16-річна тоді шведська активістка захисту довкілля кинула учасникам кліматичного самміту у Нью-Йорку риторичне запитання, якому судилося стати афоризмом «How dear you are?» Смію припустити, що вони були адресовані передусім Дональду Фредовичу.

Як безкомпромісний комерсант він засвідчив свою слабкість до розв'язування всього грішми. Звідси дикі цифри оподаткування, головню імпортованих алюмінію та сталі. З відповіддю на це не забарилися його північна та південна сусідки та ЄС. Замкнуло коло суттєве торгове похолодання з Китаєм, яке вже й тоді називали торговою війною. Світом злегка затрясло, політичні важковаговики напружилися, а промислово-фінансові креси приготувалися до усього.

І ще одним скандально-регулярним приспівом його стилю стали кілька дуже гучних і ряд менш помітних звільнень. Затрясло управлінням країною. Це називали і полкуванням на відьом, і shut down. Цей рукотворний землетрус увінчували протягом усього терміну розслідування одіозного втручання Росії у президентські вибори, двічі оголошеного йому імпічменту та гучно задекларованої війни рядові високопосадовців, включаючи тоді ще вчорашнього віце-президента Джозефа Байдена.

Не стверджую, але допускаю, що при ньому дуже сковано і працювали, і почували себе віце президент Майк Пенс і радник з національної безпеки Джон Болтон. Вони були та залишилися противниками бульдозерних реформам, вічних скандалів, періодичних судових позовів і взагалі постійних конвульсійних сіпань країною. Вони обидва однозначно й беззастережно на боці України. Першого журналісти так і не спокусили на відвертість, а от другий думками ділиться.

Передвиборний марафон кандидата почався задовго до його оголошення. І це цілком нормально, так скрізь. Тон, так звана риторика, суперсамовпевненість і натиск на потенційних виборців робили фурор. Трамп ліпив із себе месію. В ґримаси захоплення його екзальтованих виборців час від часу потрапляли й цілком приємні обличчя. «Тим людям щось пороблено», казали б у моєму селі.

Передвиборний марафон втискають у два десятків пунктів. Зважаючи на більше чи менше розходження із дійсністю за цих принаймні пів року, це була відверто ошукальна стратегія. Але й психічна зброя, що принесла йому перемогу. Про це є досить.

Докину власне відчуття аналізованого. Його метою було зібрати т. зв. вподобайки. Наскрізь популістські, десь утопічні, десь відверто облудні обіцянки переходили найпоблагливіші вимоги до здорового глузду. Водночас дивували словесна бідність виступів, націлених, упевнений, головню особам з низькою освітою, з одного боку, та напрочуд добра ораторська підготовка, з другого. Хліба ще, а видовищ уже американці мають удосталь.

Дональд Фредович відверто лукавив, обіцяючи відновити мир в Європі (читай зупинити нищення України) та на Близькому Сході. Там теж місце відоме. З боєм додаю, що найменша його участь чи навіть присутність віддаляють розв'язок клопоту. Він лукавив, підкреслюючи турботу про американську армію. Це засвідчують і звільнення з державних посад високого рангу офіцерів-ветеранів із досвідом роботи на кількох континентах, і втручання у особисте, додаю навіть інтимне життя певної категорії військовиків. Далі факти негідного депортування нелегалів. Далеко не

всі вони були злочинцями, а багато хто з них саме цим рятував своє життя. На загал його зміни створили суттєвий нелад в імміграційній політиці країни. І поки що свіжий президентський закон забороняє в'їзд у США громадянам понад 10 головно африканських країн. Смію запевнити шановного читача, що вже колишні їхні громадяни це безперешкодно робили і продовжують із паспортами Канади та інших країн звіту.

Українців же і дуже неприємно здивували, і принизили, і досі болять дві його пустопорожні фрази (щоби не написати відвертіше з поваги до журналу). Це не цитати. *Якщо б президентом був я, то війна б навіть не почалася.* Він просто не знав, що війну хтось почав *зелёными человечками* 2014-го року. І друга, подібна: *Якщо я стану президентом, то зупиню війну наступного дня.* Promissa cadunt in debitum, президенте. Слово пан якось старому не пишеться перед його прізвиськом чи посадою. Бо пан – це повага до себе та інших, а не статки з нахабством.

Грандіозна інавгурація, хоча й перенесена у приміщення, помпою вже не здивувала; ця риса стала невід'ємною декорацією появи Трампа перед публікою. Протягом першого пів року другої каденції Трамп не встиг розкрити усіх своїх талантів. Залишаючись цілковитим невігласом не лише у міжнародних відносинах, а, що гірше, у вибудовуванні рівних і шанобливих стосунків із партнерами, а з сусідами передусім, він сидить у головному кріслі Білого дому у червоній бейсболці із написом «Make America Great Again». Заклик ще Рейганів, він його привласнив, але письменняк про це жодних пояснень не чув. Та й Америка все ж континент, а не лише країна. Хіба що снував плани підім'яти під себе цілу Західну півкулю. Виглядає, що мріяв починати з малесенької Панами з її каналом.

Вершиною нахабства слід вважати безглузду пропозицію Дональда Фредовича двом прем'єр-міністрам Канади (це майже збіглося із виборами нинішнього очільника нашого уряду) стати 51-им штатом США. Різниця у часі візитів була короткою, але у кількох зустрічах із Джастіном Трюдо нахабства, тиску та неприхованої іронії американця було набагато більше ніж з Марком К'єрні. Такими напруженими відносинами цих територіальних гігантів і донедавнапрекрасних партнерів ще не були. На цей напис Країна Кленового Листа відреагувала синіми бейсболками із написом «Canada is not for sale», і навіть, як і належить, двомовно.

Наприкінці травня відвідала Канаду королівська пара. Головною і чи не єдиною метою було засвідчити, що Корона цілковито підтримує наш суверенітет. Цю подію з акцентом на мету широко та відкрито висвітлювали місцеві ЗМІ і не набагато завуальованіше – з того, що автор зазвичай оглядає – американські канали. І посол США у Канаді підтвердив, що тема «51-го штату США» закрита. Вважаю доречним додати, що багаторазово-нахабно повторювана сером Доном ця пропозиція все ж залишається дуже образливою Канаді. Ненав'язливо проведені соціологічні опитування засвідчили величезне обурення мільйонів пересічних канадців таким цинізмом. Що ж, когось може привести до тьми бригада санітарів, а комусь мусять допомагати лише королі.

Позаяк твій письменняк, шановний читачу, не історик, то не наведе прикладів, коли лише королі своєю владою могли щось змінювати. Як хорошого, так і поганого, а інколи, упевнений, майже непоправного. Але у його ще не цілком звапнянілій сірій речовині королі все ж частіше в'яжуться із чимось добрим, навіть благородним. Чи це від казок, чи від незнання історії?

Ситуація поволі повертається в нормальне добросусідське русло, гамівна сорочка робить свою справу. Фразу Canada's on the brink of trade peace with Trump слід розуміти позитивно. Хоча розпечезаного господаря Білого дому у чомусь переконати вкрай важко. Продовжують кружляти його заяви, що Canada will be eating America's dust (recorded June 6, 2025).

До речі, від подібного зухвальство світ затамував подих ще двічі. Словесне посягання на Гренландію межувало із майже вже захопленням цього острова, а нестримне бажання стати власником Панамського каналу ще й бурхливою щонайменше комерційною шарпаниною, якщо метафорично, з Китаєм. На щастя, Дональда Фредовича і тут вдалося опам'ятати. Теж ніби все вляглося. Чи надовго? Можна б порадити йому взятися за перо, але засісти не за мемуари, бо це, допускаю, комерційне фіаско, а за dark fantasy, до прикладу.

Не є таємницею, що Канада, зважаючи на апетити ведмеда, стурбована безпекою передусім своєї широчезної Півночі. А від майже середини травня ц. р., коли в уряді з'явився новий міністр оборони, то захист опинився, припускаю, у першій п'ятірці військових пріоритетів федералів. 9 червня було повідомлено, що Канада збільшує свої оборонні видатки до 2% від ВВП вже поточного року. Монарший візит у кінці травня – теж дуже помітна цеглина у наш оборонний мур. Є про що думати всім, бо Росія – це дамоклів меч.

Насторжувальну загадковість ховало в собі його задеклароване чи то формування, чи вже реформування країни у золоту добу США під час його президенства. Воно вже виплилося у торгову війну, що стало ще одним супутником, смію сподіватися, лише раннього Д. Трампа другої каденції. Непоступливість Китаю так збільшила градус злості американця, що він довів податок до майже півтораєста процентів; щоправда, ненадовго. А взагалі тих два-три місяці податковий вогнемет Трампа розпікався до червоного.

Безцеремонно критикуючи зовнішньополітичні та інші курси та напрями своїх попередників, він підкреслює економічну підупалість держави при них. Обіцяв очистити її від мільйонів нелегалів та покласти край усім конфліктам і війнам у світі. Пропорції виконаного та просто задекларованого явно не на користь Трампа. Прес-секретарка Білого дому демонструє чудеса словесної еквілібристики, зменшуючи градус застрашливості чи й відверту маячню свого боса. Згідно з опитуваннями, лише за 100 днів президенства його популярність суттєво зменшилася. Критики зазнає все, до чого він встиг запхати руки.

Незайве згадати Ілона Маска. Хоча ця постать уже в історії, а її герой навіть у своїх окремих одкровеннях покаювся, вона уваги заслуговує. За оцінками багатьох політологів, потужна міна сповільненої дії його призначенням все ж закладена. І вона може бути як локальна, так і суттєво ширша. Ось цілком серйозне та відповідальне застереження польського політолога: *Ten konflikt spowoduje polityczne konsekwencje i gospodarcze zagrożenia dla całego świata*.

Його ще недавнє крісло керівника відділу ефективності уряду – ганебно-безпрецедентний як для США приклад суперкоруптованості, вважаю. За між 250 та 300, як подають, мільйонів, якими магнат підтримав виборчу кампанію Трампа, цей був віддячив йому новоствореною та мегавпливовою посадою у Білому домі. Ця тема може набрати обертів. Під мікроскопом буде і величезний дорогий літак від Катару, численні відвідини вже вчорашнього особистого поштового голуба президента США Стіва Віткоффа у Москву та його годинні розмови із Путіним, димок від чуток про дуже ймовірні гроші Росії на президентські вибори Трампа. І чимось навіть більшим ніж корупція можуть бути кваліфіковані поблажливо-безглузді, протилежно-протирічні навіть протягом тижня коментарі Трампа незмінних злочинів Путіна, особливо після визнання майже двома десятками американських розвідслужб, що головним ворогом США є Росія.

Нісенітні маски-шоу Маска із заборонами та скасуваннями, талант вчинення скандалів із дуже високими посадовцями і навіть однієї бійки у Білому домі та створення просто безвихідних ситуацій, несмак одягатися та вимахування бензопилою

спричинили просто лавину нарікань на цього некерованого менеджера Білого дому і водночас геніального бізнесмена. Ще відносно свіже опитування було засвідчило його катастрофічно низьку популярність. Трамп був змушений його позбутися. Вигрібали Маскові всі, все і зі зловтіхою. Це журналісти висвітлювали, вважаю, навіть не зовсім безпристрасно, бо головними козирами Маска було звільняти, ображати та принижувати.

Перший постфактум не зовсім тихого розлучення цих маґнатів не міг напружити без винятку всіх. Телеефір обігли повідомлення, що Маск закликав американців блокувати законопроект президента про податки та витрати, коротко виклавши своє бачення ймовірних наслідків. Клич ще недавно неформально другої особи Білого дому сповіщав, що це коштуватиме платникам податків і грошей, і нервів. Не обійшлося і без скандальних одкровень. Маск заявив, що без його підтримки Трампу президенства не бачити б. Кинута ж заява про створення власної партії видається мені просто wishful thinking, як кажуть тут.

Другий закид був і образливішим, і не зовсім чоловічим, сказав би. Мільярдер заявив, що згадки про чинного господаря Білого дому є у папках справи вже небіжчика Епштейна, звинуваченого у сутенерстві та схильнні неповідомити до секс-утіх високого рівня політикам і супербагатіям. Це була бомба! Іронію не надто старанно приховували навіть диктори CNN.

Повторюване spectacular blow up with Ilon Musk я б назвав the new normal of the USA nowadays. Вщухають коментарі скандальної заяви Маска створити нову партію, натомість гучнішають заклики позбавити його громадянства і депортувати. Неелегантну вишеньку на торті елегантно посадив Стівен Кінґа: «Couple of billionaires having a hissy little catfight. Who gives a shit? The world actually has problems.» За законом жанру, коментар з іронічною літотою цілком у стилі цих двох main characters грандіозного скандалу. Інколи чую припущення, що згадані мільйони були добре продуманим Масковим капіталовкладенням; держконтракти мали бути майже гарантованими. Шумовинню усіх цих заяв варто дати осістися, і ситуація проясниться сама собою. Нашим глибоко розчарованим південним сусідам без злості та все ж вкину українське «Бачили очі, що вибирали...»

Водночас добре усвідомлюю, що Україні від цих чвар лише гірше. Надія на здоровий глузд все ж ще жевріє. Десять відразу після Великодня українські ЗМІ вносили у рубрики міжнародних новин інтриґу про майже історичну важливість зустрічі двох Володимирів у Стамбулі. З участю двох майже кандидатів на Нобелівську премію миру за зупинення війни – президентів США та Туреччини. Зі спостережень маю певність, що у політиці краще бути закінченим скептиком ніж навіть реалістом із логічним мисленням найкращого шахіста світу. Признаюся, що від початку постановки цього стамбульського – слід вважати, багатоступеневого шоу – твій письменник, читачу, був подвійно-нецензурним песимістом і циніком.

Д. Трамп чи то випадково, чи то навмисно був вирішив саме тими днями відвідати арабські країни. Про це можна довше, але не буду. Додам лише, що його присутність у Стамбулі 16 травня була дуже бажаною та очікуваною. І потрібною за умови, що туди прибуде цар. Вважаю, що це був, мовою брудного спорту, договоряк. Сер Дон з його комерційно-звіриним відчуттям виграшу та програшу вловив утопічність затії. Владимир же це правильно відчитав, тому Дональд Фредович кількома днями перед тим полетів у Саудівську Аравію. Так, мільярдні контракти, журналісти, сліпучі спалахи фотокамер, демонстрування довжелезного, фломастером, підпису з гримасою самозакоханості та под. – суперважливо. То що там смерть ще кількох сотень українців, утім цивільних осіб, того дня?

Якщо гіркота удаваної образи від недавньої зустрічі з президентом України в

так званому Овальному кабінеті не минула, золотоволосий міг відвідати Близький Схід. Та й зустрічі з Б. Натаньягу завжди виглядали приємніші, особливо за першої каденції. Там інша, але не набагато поблажливіша бойня ніж в Україні. А ще рукотворний голодомор у Газі. Що ж, бізнес важливіший ніж життя плебсу. Пропоную кожному читачеві обрати найвідповідніше слово до цієї ситуації.

Російські ЗМІ першу стамбульську зустріч прокоментували стримано-в'їдливо, звертаючи увагу на два моменти. Це те, що переговорники України прийшли дружно неголені (неповага, не з бліндажів же!) та факт, що хоча перекладач і був, вони за хвилину дружно перейшли на чистісіньку російську.

У другому раунді переговорів 2 червня вже й не планували бачити самопретендентів на Нобелівську премію миру. Мовою спорту, це була формальна календарна зустріч олімпійського формату; головне взяти участь, а не виграти. Від неї не могло багато залежати, оскільки це був явний хід Росії: тягнути час без ймовірних строгіших санкцій. В україномовних, висвітленнях, коротших ніж першої зустрічі, прочитав, що верховоголовком України сумнівався у серйозних намірах російської сторони, хоча було цілком очевидно, що навіть сумніви зайві.

Другий раунд заслужив двох шпильок наскрізь брехливих російських новин. Їхня країна добу – тільки уявіть собі! – як після бомбардування чотирьох аеродромів (епітета *військових* не додавали), а делегація України знову в камуфляжах і з майже фашистською символікою на чорних шевронах. Образливо-жалючих епітетів не бракувало. Стримано-негативно і зневажливо-проукраїнськи були згадані нинішні очільники Великобританії, Німеччини та Франції та з гордістю наголошено, що керівник російської делегації, Володимир Мединський, – етнічний українець. Саме його нахабної брехні та цинізму й було найбільше. Це старому виглядало навіть безглуздіше й порожніше ніж провокація. Наскільки пригадую, не так давно мова була навіть про якийсь Мінськ-3. Чи стамбульське продовження теж планують? Якщо так, то маю відчуття, що жодного президента країни там не буде. Винятково правдивим був підсумок одного російського важняка: «Мир не близько».

Канадські та американські канали новин повідомили про це, як і слід було очікувати, відносно коротко та беземоційно-безілюзійно. Був підкреслений обмін певними категоріями полонених та 6 тисячами тіл загиблих. СВС додав, що Р. Ердоган все ж не покидає надії влаштувати тут зустріч двом президентам-Владимирам.

Натомість дуже емоційно-негативно кілька днів поспіль були коментування Трампової нахабності під час розмови з президентом нашої держави в Овальному кабінеті. Про це ЗМІ майже цілого світу просто захлиналися. Обурливо звучала крокодиляча агресивність золотоволоска у вимозі надати американцям доступ до видобування рідкоземельних металів в Україні. Віце-президент теж показав своє справжнє обличчя. Гадаю, їх опам'ятовувало найближче оточення, а відтак очільники принаймні кількох європейських країн. Бракувало, допускаю, небагато, щоби до охолодження запалу цього розперезаного миротворця-металолюбця залучити новообраного Папу. Це слід вважати фасадом нинішнього зовнішньо-політичного курсу Білого дому, безглуздість якого, виглядає, іде ледь на спад. Тут на нього ще якось впливають; ніхто ж бо не вірить, що дорослішає сам.

Внутрішні страви у південної сусідки не кращі. Вже кілька місяців поспіль американці на вулицях своїх міст просять пробачення у дуже поріділих іноземців за вибрики свого очільника. Рахують втрати авіакомпанії, інші перевізники, власники готельного, розважального, ресторанного бізнесів. Вже давно змінили напрями літніх відпочинкових маршрутів тисячі канадців. Знято добрий десяток лише канадських авіарейсів зі США.

Губернатор Каліфорнії подав судовий позов на Трампа, звинувативши його у

безпідставному введенні військ у її найбільше й найвідоміше місто. Від цього, на його переконання, ситуація лише загострюється. Лос-Анджелес горить, і зовсім не від спеки. Репортери зосереджують увагу на понижених і нерідко й спалених навіть крузерах поліції. Підрозділи Нацгвардії та морських піхотинців у місті, виглядає, надовго. І втягають їх у звичайнісінькі бійки містяни і постійно, і не на жарт. Ось як знаний політолог описав ситуацію періоду раннього Трампа другої каденції: To jest zupełnie inna gra i na zupełnie innych polach, to co, sam tego nie uswiadomijac, zaproponowal Trump. Bez litosci i bez przeprosin. А тоді ще не було вогню в Лос-Анджелесі і неоголошеної війни між Ізраїлем та Іраном.

Оранжеволиций встиг помітно-загрозливо захитати демократичними принципами своєї країни. В очах партнерів вона вже не бастион демократії. Водночас він продовжує підкреслювати свою унікальність. З гіркотою припускаю, що політологи невзабарі читатимуть принаймні спецкурси зразка «Трамполія у світі». Назв і напрямів буде добрий десяток. Так викручувати руки Україні зі скрізь згадуваними рідкоземельними елементами може в кращому разі нахабний бізнесмен. Золотоволоско вперто демонструє економічно-фінансовий дарвінізм передусім своїй країні. Вона вже стогне, і американцям соромно за свого нового-старого президента. Déjà vu, Ladies and Gentlemen.

Сер Дон, допускаю, все ж може побачиться з царем. Це ж яка *движука* в світі буде! А поки дозволяю собі на сторінках цього часопису порадити помічникам донести до його вух сотні разів підтверджувану думку, яка, кволо-можливо, на кілька градусів змінить його неприховувану симпатію до цих заґумінків світу. Росія не звикла домовлятися; вона звикла під час зустрічей тиснути, вимагати та шантажувати свого візаві. Це невиліковна хвороба. Щоби уникнути посилення санкцій, цар буде звиватися як вугор на сковорідці. Такого огрому палючої ненависті й брудної лайки в коментарях, як збирають на свої голови ці два нарциси, письменник не читав і не чув про нікого.

І ще одна ремінісценція радникам і помічникам Дона Фредовича, шановний читачу; донести б її до вух Трампа! Мало хто пам'ятає, що спроба відокремлення Каталонії від Іспанії не вдалася. За свідченням тамтешньої Нацгвардії 27 жовтня 2017 року, за кілька годин до оголошення відокремлення, так званий президент каталонських сепаратистів Карлес Пучдемон зустрівся у Барселоні із представником Росії Мотиним. Як пізніше з'ясувало слідство, Москва була готова відправити у Каталонію десять тисяч військовиків (читай бойовиків).

До чого веду? На таку затратну, винятково скандальну міжнародну операцію Москва пішла б, аби знищити на пні ймовірний приклад-прецедент народам Кавказу, передусім Дагестану, Ічкерії та Інгущетії, та Півночі, як-от Чукотки та Якутії. А ближче до *златоглавой* – щонайменше Калмикії та Татарстану. І тут сер Дон має почухати потилицю, позаяк у Каліфорнії вже були – і, можливо, тривають – серйозні спроби організувати цілком легальний спротив курсові Трампа на розвал країни. Ймовірно, вони зріють і тліє ще в якомусь штаті. Цього не знати він не може, бо письменкові це відомо з теленовин, а не з пліток. Тема винятково гостра обидвом, позаяк вони мають, на жаль, багато подібного.

Кілька дзвінків, прицільних ляпасів цьому антигероеві сотень інтерв'ю, репортажів, статей читач може посмакувати у статті Тетяни Мокріди (espresso.tv 22. V. 2025). Делікатніші зауваги дуже доречно додав своїм оглядом співвідношення сил Дмитро Тузов (espresso.tv 12. VI. 2025).

Згаданий БРІКС, на якому торік восени у Москві засвітився Генеральний секретар ООН, був ляпасом усьому демократичному світові. Чи то так гостинно запрошували, чи то так вміло спонукали, що було не відмовити? Підсліпуватий письменник,

мабуть, пропустив, що дорогою туди Генсек зупинився у понищеному Києві та відвідав кілька сплюндрованих дотла дуже ошатних містечок біля столиці, n'est-ce pas messieurs dames?

Смію припустити, що цим самітом Путін дуже хотів подовжити так звану вісь зла. Не впевнений, що йому вдалося когось спокусити, але збільшення фінансування своєї війни Китаєм та потужного помпуння іранською та північнокорейською зброєю він добився безсумнівно. А крім того добре тренованою живою силою (точної кількості писака не наведе) à la буряти. Та попри все, навіть дуже безсторонні аналітики стверджують, що господарка Путіна дихає на ладан.

Вісь зла дала суттєву тріщину у результаті понищених військових об'єктів Ірану внаслідок масованого удару Ізраїлю. Сумнівно, чи іранські дрони на бомбування України й надалі надходитимуть так безперерійно. Відвертий воєнний конфлікт на Сході, говорячи мовою боксерів, порівнюю з їх зважуванням і обміном поглядами; продовження неминуче. Перед цим чудом вдалося загасити вже конфлікт між Індією та Китаєм, теж бріксівців. Трамп за це поклавився прицвяхувати медаль собі улюбленому. Без коментарів.

Хижаки-вісяки Китай і Росія, наскільки знаю, у ізраїльсько-іранському конфлікті відверто не взяли нічиєї сторони. А от Дональд Фредович у доопрацюванні якихось ядерних угод з Іраном, попри чи не щоденні образливо-в'їдливі згадки своїх попередників, не добився нічого. Він, звісно, на боці Ізраїлю, і перші його застереження Іранові були полетіли відразу після обміну першими ракетами. Це лише зайве підтвердження нікчемності його облудно-сакраментальної фрази «Якщо б президентом був я...»

Як на мене, цей гранично точний й дотепно-сумний, у польському стилі dialog-rodsumowanie двох згадуваних безжалісних, таких різних і водночас подібних найефектніших політичних касаток варте перекладу принаймні робочими мовами ООН. Хоча цей радше клуб вже віддавна лише дратує.

– Przeżywamy smutne czasy, panowie, bo prawdziwi machos bawi się w wojnę.

– A jaka jest cena bawienia się?

– A prawdziwi macho nie pytaj o cenę (wp.pl, 25. III. 2025)

Орбан і Вучіч з Фіцо, гадаю, найближчим часом заявами не розкидатимуться. Після виборів президента у Польщі, які майже розкололи країну навіпіл, крен президента-електа у бік цих маргіналів-популістів прогнозували чи не відразу, особливо інтелігенція. Коментарів не бракувало і дипломатична обережність пріоритетом не була. Кожен з названої трійці в глибині все ж, гадаю, усвідомлює, що вже дуже напартачив принаймні з Україною, але продовжує, бо визнати це бракує духу. Цікаво, чи Орбан у спальні має портрет Андропова?

Щодо конфлікту Ізраїль – Іран, то цим, як і годиться, серйозно занепокоєні перші особи багатьох держав, а тому лунає рішучий осуд бомбувань, заклики проявити максимальну стриманість та под. Міжнародні організації, виглядає, казати не мають що, позаяк Тель-Авів свою повну зневагу ООН вже демонстрував. Навіть МАГАТЕ поки що зберігає загадкове мовчання. Невідомо, чи Антоніу Гутерреш планує з цієї причини самміт [2]; не БРИКС же. Росія та подібні остаточно перетворюють ООН на social club. Чи вона й досі має там представника і право вето в Радбезі? На жаль, світ не складає іспиту на людяність.

І ще раз саміт, і ще раз пріоритети в політиці. 15-17 червня ц. р. у мальовничому містечку Канади тривав престижний G7 Leaders' Summit. На його порядку денному обговорення ізраїльсько-іранського конфлікту стояв. Оборона повномасштабна, на винищення нації знекровлювальна війна в Україні теж. Президент України не зміг порозмовляти з президентом США; той несподівано відбув додому. Кинута журна-

лістам фраза про необхідність бути у столиці у зв'язку із ескалацією на лінії Ізраїль – Іран, як на мене, – його вигадка. Це цілком очевидно, що обидві країни приймають власні рішення і вони далекі від миролюбних. Щодо якогось залучення Трампа, то всі усвідомлюють, що той може лише напартачити.

На хлопський розум старого письменника, тріадою тут були: а) не надто приховування зневаги до нього його counterparts протягом двох днів і не заглядання йому в рот – не Білий дім же. Його суперчутливе его нарциса цього ні відчутти, ні проковтнути не могло; б) заплановане прибуття В. Зеленського та принаймні дуже очікувана і цілком логічна розмова з ним, головню про озброєння. Навіть якщо щось дати і було плановане, то воно вже або в Ізраїлі, або знову на складах, але не на летовищах в Україні; в) задавлена і вічна – що б там не було – образа за правдиво-знищувальні оцінки Путіна, які там, безсумнівно, звучали. Чомусь він оминув свій улюблений, на публіку приспів *Vladimir is a good guy*. Натомість мов Пилип з конопель вискочив, що G8 з участю Росії був би доречніший. І кинув гостру шпильку на адресу Джастіна Трюдо у цьому контексті. А на Емманюеля Макрона напустився, вочевидь, тому, що цей із усіх там присутніх був найсміливіший. Замість наступного пунктика... Інколи читаю про агента Краснова... Схильний вважати, що прислів'я «Нема диму без вогню» тут дуже доречне. Фотографії сера Дона на Красній площі у світовій павутині кружляють. Спокусити його там могли багато чим і записати у дуже пікантних сценах теж. Таке і подібне – давні козирні карти підлих нащадків КГБ.

Вже з дверей гвинтокрила він кинув фрази, що Канаді все ж було б краще перебувати у складі США і що не шкодує про розпочату податкову війну. Там на підході, виявляється, ще багато чого, але Трамп промовив лише *pharmaceutical business*. «I am a tariff person», – завершив він.

Заокруглити цю підтему хотів би двома моментами. Серед численних т. зв. черномырдинок найвідомішою, гадаю, є «Хотели как лучше, а получилось как всегда». Цікаво, чи під час своїх вояжів у Росію Дональд Фредович зустрічався із Віктором Степановичем? Під мовним кутом зору знаходжу між ними багато спільного. І ще... У принаймні англомовній кіноіндустрії Alec Baldwin постать визнано талановита, різнопланова та широко упізнавана. Він геніальний комік. Меланія Трамп якось в інтерв'ю призналася, що вона обожнює, як цей актор пародіює її чоловіка. Уривки показують навіть у каналах новин; але ж дуже розслаблювальні вкраплення серед суцільних воєн, лісових пожеж і шедеврів т. зв. штучного інтелекту.

Обмін ударами та обіцяно-безсумнівне продовження ескалації між Ізраїлем та Іраном суттєво скоротив відомості у міжнародних новинах про російське щонічне пљондрування України. Путін задоволено потирає руки. Так буде доти, поки конфлікт триватиме, бо у Ізраїль надто багато вкладено, щоб йому не допомагати дієво. Про потужність лобіювання цієї країни без перебільшення скрізь згадувати зайве. Американські й канадські канали новин підкреслюють, що пріоритетом є безпека їхніх громадян та майна скрізь у світі і дуже рекомендують їм утримуватися від поїздок на Близький та Середній Схід.

Добігаємо кінця, шановний читачу. Президенти, прем'єр-міністри, вожді найменших острівних країн світу мусять пам'ятати, що не лише сусідство, але й контакти з Росією – це вже загроза. Військово слабшого вона може зжерти щохвилини. Приблизно рівного тестуватиме, провокуватиме й підточуватиме всіма можливими способами. З сильнішим головні зусилля будуть кинуті на приховане ослаблення та затягання в хитрі тенета якоїсь комерції, досліджень чи под. Пліус загравання, пропонування вигаданого спільного проекту, зокрема в освоєнні (читай ошпигуєнні) космосу, дослідженні Арктики з Антарктикою, занурення в океанські западини, вивчання плям на Сонці і под. Нехай чекають біди ті, кому Росія щось пропонує,

як-от побудувати атомну електростанцію, греблю, міст чи навіть кинути кладку через потік у селі. Timeo Danaos et dona ferentes! Скидай черевик, читачу, щоби поцілити старому в піку, бо цей абзацик дозволю собі закінчити разухабистою русскою частушкою про них же:

И с одной стороны, и с другой стороны

Опасаться этих типов нужно хуже сатаны.

Повертаючись на мить до Стамбула... Усіх узагальнених ледь вище посадовців, і нинішніх, і прийдешніх, смів би запевнити: жорсткими і ретельно контрольованими санкціями, як і грою цін на нафту, царя змусити до переговорів, можливо, вдасться – як не тепер, то в четвер. А от змінити його стратегію – ні. You can lead a horse to water, but you can't make it drink. Дуже хочу помилятися. І маю відчуття, що колишній Стамбул не найкраще нам місце для переговорів. Настя Лісовська вже задалеко відійшла, щоби допомагати країнам. А от тремливим зразком тонкої, майстерно охудожненої дипломатичності залишається.

Зовсім не впевнений, що Путін когось поважає, але цінувати минулі чи теперішні зусилля у побудові своєї імперії показувати мусить. Нещодавно прочитав, що після гучних тусувань у своїй казармі рівня Патрушев – Шойгу один кремлівський важняк анонімно сказав, що тепер цар приймає важливі рішення одноосібно, радячись хіба що з кимось із демонічної трійці: Іваном Грозним, Петром Першим та Катериною Другою. Не було уточнено, чи він сам викликає їхніх духів, чи це робить якутський шаман. Маю відчуття, що його і не зупинить, і навіть не опам'ятає вже ніщо. Процес пошёл, і давно. Триває понад чверть століття.

На початку червня Путін дзвонив Папі Римському Левові XIV. Нічого іншого як кагебістський тест. Звичайно, ні слова журналістам. Цей давно мільйони разів злочинець вже скинув маску миротворця і його застрашування перестають діяти. Він – як загнаний щур. До теми... Не траплялося читати, що католицький провідник встиг засвідчити свої політичні міркування про понад трилітнє масове винищення українців на їхній же землі, але висловити своє глибоке занепокоєння воєнним конфліктом між Ізраїлем та Іраном – так. До його честі, не зробив й такого безглузлого припущення про причину вторгнення Росії, як його попередник. Дуже хочу бути політично врівноваженим і неупередженим, нагадуючи шановним читачам, що кожен Папа Римський є не лише релігійною особою, але й очільником Держави-Міста Ватикану. А тому на мирські справи, а особливо так довго криваві, часу мало б не бракувати. На картах світу з України вже незабаром буде мироточити.

Все ж маю відчуття, що сильні світу сього рішучішими не стають. Щодня продовжують гинути тисячі людей. Путін криваво перефарбовує глобус. Світ все ще продовжує робити вигляд, що нічого загрозливого не відбувається. Європа продовжує розцінювати Україну таким собі протитанковим їжаком, що зупинить російські танки.

Нерішучість у діях проти очевидного світового зла, якась дозованість використання надаваного озброєння, ще донедавна місячні та довші роздумування, яку і коли зброю давати та куди нею цілити, бо на територію Росії в жодному разі ні, все ж було і є достоту суттєвим гальмом перемоги Добра над Злом. Бо на шальки терезів, чи інакше мушку прицілу Росії, вже покладено безпеку щонайменше кількох країн. І педалі цих гальм у дуже високих кабінетах важковаговиків світової політики. Найпотужніші у США. Ваші серйозні занепокоєння не замінять ваших цілком можливих і дуже очікуваних рішучих дій. Ten wilk przyjdzie i pod twoje drzwi!

Світ матеріалізується, комерціалізується, віртуалізується та входить, видається старому, у густі шари неповернення. З тотожною швидкістю меншають і вплив, і значення, і вартість класичної філософії, етики і навіть християнства.

Високоморальні мудрі цитати продовжують заповнювати світову павутину та

залишатися бажаними інкрустаціями різних, нерідко цілковито фальшивих промов і презентацій. Неозброєним оком відчуваєш збої у дихання Світу. Сильні світу сього ніби й прагнуть добра та справедливості, але водночас зовсім не хочуть втратити ні йоти вже звичного комфорту. Єдина крізь сльози втіха, що період пізнього Путіна й Трампа, як це парадоксально й зловісно не зазвучить, з часом можуть називати проverbsіальним «старі добрі часи». Бо зовсім не виключаю гірших. Спадщина стоїків, апологетів християнства і стовпів Відродження програють вульгарному матеріалізму, угодництву животів та поклонінню вигодам. Звідси безсоромне, ганебне заробляння ошуканством, поставлене на конвеєр вдосконалення видів зброї та загрозливий розвиток штучного розуму.

Щодо такого вже модного двочленного словосполучення у попередньому реченні... Дуже не хочу розчаровувати його симпатиків, але й не прошу пробачення, якщо вони навіть усі разом слатимуть громи та блискавиці на мою сиву голову за цей міні-діалог:

- Дозволю собі пана запитати... Чи ви вірите у штучний розум?
- Зважаючи на те, що діється у світі, я не вірю навіть у звичайний.

У світі політики теж дуже помітно сильнішають нахабство, шахрайство, жорстокість популізм, Гадаю, щоби це принаймні не розросталося, необхідна правова, етична та моральна сув'язь перепон. Спостерігаючи за двома найекраннішими президентами, допускаю, що психічне передвиборне тестування кандидатів було б незайвим. У великій політиці це рідкісні психотипи. Пробралися вони туди дуже різними способами, але трясуть світом винятково потужно й жорстко.

Коли б моя воля, то глаукома, катаракта, куряча сліпота і под. ввів би і в словники політичних термінів. Бо вони у політиці чи не шокрок. Російський виборець без вибору цього не відчуває, а от в США та інших країнах ЄС і НАТО таке масове помутніння зору, якщо м'яко, більш ніж дивне. І на мить повертаючись до G7 Leaders' Summit, додав би ще термін: triage. Обидвома офіційними мовами Канади його пишуть однаково. Коментарі, певен, зайві.

Весь публічний Трамп, як мовиться, у пакеті, і передвиборний, і післявиборний, вписується у фразу «To, co wyprawia Trump, można określić fraz «Popłakać się ze śmiechu». У стосунки з ним серйозні, відповідальні, як свідчать його риторика та чини, вступати ризиковано. Упевнений, що недавній solenizant дивувати світ продовжуватиме. Аж до здригання. Обурення його діями та словами у США зростає, у Конгресі теж. А ось і очікувана вишенька на торті: «Tymczasem dyplomaci i eksperci od polityki międzynarodowej komentują, że najwyraźniej nikt już nie liczy się ze zdaniem Trumpa». (wp.pl, 17. VI. 2025). Щодо другого антигероя нашого часу, який, як доносять розвідвідомства, збирається розв'язати ще одну бойню, то він поки що для міжнародного трибуналу недосягальний.

Попри все країна моїх предків без допомоги поки що нерозвалених Сполучених Штатів не обійдеться. Мушу визнати, що як би нам не хотіли допомагати деякі європейські партнери, їхні навіть спільні можливості менші, а необхідність дбати про свої країни більша ніж американців. І тут їм дорікати не маємо морального права, позаяк своя сорочка ближче до тіла.

Слово «мораль» і подібні із рядом похідних, незважаючи на безладдя у світі, все ж не зникло з ужитку. Особливо ваговитими його значення та суть повинні бути у спілкуванні сильних світу сього. Для англомовного, чи не найбільшого сегменту, пропоную ледь змінити найуживаніше дообіднє вітання good morning на good moral.

Україна у остаточному розв'язанні своїх бід і трагедій завжди і головню мусить покладатися сама на себе. Втім, як і кожна країна. Нейтральний статус від путіністів

не врятує. Фінляндія висновки зробила. Ще б дієвіше очищувалася від п'ятої коло-
ни, як і вся Скандинавія. Рішучих, вольових кроків політикам явно бракує. Що можу
бути огидніше, як чи то недбало, чи то навмисно залишені діри у санкціях. І т. зв.
double standards – чи не шокрок.

У політиці, вважаю, усім запевненням та обіцянкам гріш ціна. Коли трапиться
розмовляти із одним колишнім колегою-квебекцем, то на його звичне бодьоро-жар-
тівливе привітання *Qu'est-ce qui se passe dans l'espace?* автор цього тексту після
коротенької паузи невесело кине: *Ben, mon vieux, le monde ne va pas dans la bonne
direction.*

*Р. С. Письмак цілковито усвідомлює, що у калейдоскопі світових подій багато
згаданого тут за день-два буде витіснене епізодами свіжішими; даруй, шановний
читачу. Лише б не набагато гіршими, бо кращих сподіватися годі.*

[1] І авторові, і редакції газети дякую за дві речі: а) відважне та точне називання ре-
чей своїми іменами та б) правильне написання прізвища автора. Письмак ще добре
пам'ятає темносині стоси Леніна на полицях бібліотек. Так нам його милостиво-під-
ступно подавали одомашненим, вже нашим. А правильно було б «Леніна». А краще
взагалі без нього.

[2] Як пишуть і навіть вимовляють українські, до прикладу, топоніми тут, твоєму
письмакові, шановний читачу, дуже важливо. Бо якщо це Київ, то слід вважати, що
там вже шведняють п'яні путіноїди. Якщо б хтось зацікавився моєю версією написан-
ням коментованого слова українською, то старий продовжує вважати, що запозичу-
вані слова у інших мовах варто залишати без змін. «Піца» панюється у нашій мові
набагато довше ніж у неї потрапив самміт. Якщо є вагомі причини написання його
з однією м, то старий просить пробачення; він уже за мовознавчим бортом понад
чверть століття.

Російська екзистенційна війна

(Скорочено)

Нинішню 28-у повномасштабну війну Російської Федерації проти
України справедливо називають геноцидною, терористичною, екоцид-
ною, руйнівною, геополітичною...В останні два роки досить часто в ін-
формаційному просторі, характеризуючи одвічну московську антиукра-
їнську агресивну політику та ідеологію, використовують латинський тер-
мін «екзистенція», що українською мовою означає «існую». Це основна
категорія екзистенціалізму, яка виокремлює внутрішнє буття людини, те
непізнаване, ірраціональне в національному «Я», завдяки чому людина є
конкретною, оригінальною, неповторною національною особистістю.

Отже, російська війна проти України – це екзистенційна війна, спря-
мована на докорінне знищення буття українців, їхньої ментальності,
ідентичності, цивілізаційності. Яскраво виражена особливість сучасної
війни кремлівських неонацистів полягає в тому, щоби на Богом даній
українській землі не залишилося людей, які відчували б себе свідомими
українцями і намагалися просвітницькою діяльністю відродити в інших

внутрішнє буття українськості. Керівник «Російського імперського руху» Жучковський раз-у-раз наголошує (переклад наш – В. А. , О. Б.): «Росіянам потрібно зрозуміти, що Україна і українці як народ – це винятково вороже явище, а все вороже необхідно знищувати. Для того, щоби з'єднати російський народ, зібрати заново і зміцнити Росію – Україну і українців потрібно знищити!»

На цьому аморальному, антилюдському, антиукраїнському ідеологічному постулаті побудована імперська політика рашиста Путіна, шовіністичної Державної Думи, маніпулятивна діяльність російських медіа та їхніх прислужників в Україні. Під брехливими гаслами «спеціальної військової операції» проти нацистів, фашистів, мазепинців, петлюрівців і бандерівців, які, мовляв, захопили владу в Києві та нібито переслідують «російськомовних громадян» і створюють загрозу Російській Федерації, московські загарбники будь-що прагнуть знищити відроджену самостійну державу Україна, а українців – як етнос, народ, націю. Цій зловорожій меті передувала цілеспрямована маніпулятивна пропаганда про «російську місію вселюдського порятунку», яка нині набула найвитонченіших форм, щоби психологічно встроїти в серця і розум кожної людини, тим паче очільників держав на всіх континентах отруйне вістрія російських дезінформаційних наративів, наповнених наклепами на героїчних борців усіх поколінь за вільну, самостійну українську Україну.

Особлива небезпечність російської зловісної інформаційно-психологічної спрямованості полягає в тому, що вона спирається на постмодернізм, посттоталітаризм, постколоніалізм, постгуманізм, які породили постправду і постестетику. Богослов, доктор Мирослав Татарин з університету святого Єроніма (Канада) наголосив, що явище постправди відкрило інформаційне поле, на якому емоційно маніпулюють міфами. На такому інформаційно психологічному полі населення вірить різним фейкам, себто вірить у неправду, представлену такими «авторитетами» як «Правда».

Політика національної пам'яті на засадах історичної правди – це політика поваги до свого національного «Я» і до представників інших націй. Адже безпам'ятні після себе не залишають нічого. «Безпам'ятні є генетичною сировиною для інших культур, а значить і для інших держав», – зазначив Віктор Ситник. Етнос, народ, нація утверджує свою моральну, духовну гідність, національну свідомість, ідентичність через правдиву історію, історичну пам'ять, які є основною складовою Національної Ідеї Державотворення. Адже нація не може жити і успішно розвиватися, коли відсутня безпекова духовна платформа, яка формується на засадах правдивих фактів історичного мовно-культурного середовища.

«Спираючись на історію, людям можна прищепити радість, гордості, самоповагу, і не меншою мірою – ненависть та жадання помсти. Прищеплені індивідом чуття трансцендентності та безсмертя спонукають їх усвідомити свою роль як ланок ланцюга, що, незважаючи на деякі трансформації, лишається постійним та унікальним, – наголосила Монсеррат Гібернау. – Чуття нерозривності з минулим і проекція у майбутнє поєднують належних до однієї нації людей, охочих дослідити своє коріння й чутливих до колективного виміру своїх життів».

Спираючись на ці методологічні засади Монсеррат Гібернау, у цій статті привертаємо увагу до імперської московської=російської та москов-

сько-комуністичної облудної політики стосовно України, яку нині продовжує та вдосконалює путінська кліка, розгорнувши повномасштабну екзистенційну і геополітичну війну.

Наголошуємо, що самостійна історія українців розпочалася синхронно із зародженням і формуванням інших європейських етносів. Після падіння 476 р. Західної Римської імперії, коли суспільно-політична ситуація в Європі стабілізувалася, «простежується безперервний розвиток не тільки українців, а й інших народів, розташованих у зоні безпосереднього впливу Римської імперії – французів, іспанців, англійців, німців, румунів, чехів, поляків», – український народ утворився на основі слов'янських племен – полян, деревлян, сіверян, дулібів, тиверців та ін. Давньоукраїнська держава Русь уже була відома, розвинена на рівні європейських країн у 838 р. Про це ґрунтовно написано у монографії львівської вченої Ольги Щодри «Слов'яни і Русь в ранньому середньовіччі». Історик Андрій Лизлов (сучасник Петра I) у праці «Скіфська історія» доводив, що племена Московії не мають нічого спільного з русичами (руськими). Видатний російський історик Василь Ключевський так характеризував етнічну своєрідність Залісся: «Це була країна, яка лежала поза старою корінною Руссю і в XI столітті була скоріше чужорідною, ніж руською країною». У IX–XII століттях не існувало російського народу. Генетичну основу моксальців=московитів=москалів=росіян=кацапів склали племена угро-фінського, татаро-монгольського та іранського походження: весь, ем, карели, ікорці, ладожани, вежани, чудь, меря, мордва, мурома, мокси, чуваші, черемиси, комі, перм, печера, ям, зимигола, корсь, нарова, ліб, кипчаки, кінгіт, сіджиут, чичими, огузи, тухчи, ачма, чаруки, булгари та інші племена. «Майже вся європейська частина теперішньої Росії, за винятком новгородських і псковських земель, була заселена більшістю цих племен, що не знали ні плуга, ні хреста» (М. Сидоржевський).

Володимир Білінський у трьох томах роману-дослідження «Країна Моксель, або Московія» (2008) аргументовано розвіяв десятки російських міфів. Він доказав, наприклад, що Москва не була заснована у 1147 р. Юрієм Долгоруким. Вперше поселення Москви було зафіксоване лише у 1272 році під час третього перепису населення у володіннях Золотої Орди.

Московія, як князівство, появилася у 1277 році і була звичайним Улусом Золотої Орди. Засновником Москви і Московського Улусу був хан Золотої Орди Менгу-Тимур, а не Юрій Долгорукий. Великокняжий стіл Московія отримала тільки 1328 р. при Івані Калиті та до XVI століття була у складі Орди на правах звичайного Улусу. Тоді етнос Московського Улусу був переважно фінсько-татарським. Московити возили данину в Крим до 1700 року. Татаро-монголи володіли Московщиною майже 400 років (1237 – 1613). Від Золотої Орди Московію визволив Кримський хан Менглі-Гірей.

Оксана БІЛОУС,

доцентка кафедри радіомовлення і телебачення
Львівського національного університету ім. І. Франка;

Василь ЛИЗАНЧУК,

доктор філологічних наук, заслужений професор
Львівського національного університету ім. І. Франка.

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ, ОЗОВИСЯ!

Ірина ГРОМ'ЯК

Ірина Йосипівна Гром'як народилася і проживає в Україні, а саме в Рівненській області, Рівненському районі, с. Глинськ.

Пише вірші та прозу, лауреатка та дипломантка багатьох літературних конкурсів. Друкувалася у літературних альманахах, періодичних виданнях, антологіях української поезії. Членкиня Національної спілки журналістів України (Харківська обласна організація).

Авторка книжки «Твої мости не спалені», ЛА «Піраміда» м. Львів, 2023 рік. Учасниця Міжнародного фестивалю РІДхрам ПОЕЗІЇ з встановлення Національного рекорду України по безперервному читанню власних віршів протягом доби, надання Києву поетичної столиці світу.

ПРИСВЯТА УСІМ ВОЛОДАРЯМ ПЕРА

І хай Свіча горить, запалені не тліють.
У полум'ях століть заточується меч.
Твердіє слова міць – бо правда має силу,
Не страшні їй в бою ні шабля, ні картеч.

Нескорені не тліють, в них честі не відняти,
І кожен крок новий відміряний стократ.
Перо і меч в строю – поезії солдати,
Лунає наче дзвін у єдності набат.

Твоя Свіча горить, незламности поете,
Гартує кредо дух, чеканить риму час.
Неси свою зорю, душа хай прагне злету,
Твори на сотні літ сьогодні й повсякчас.

Вже вишні Ваші, тату, досягають,
Хоч ті дерева хиляться убік.
Старіє світ, і Вас давно немає,
І навіть мій іде до краю вік.
А знаєте, уже жовтіє колос,
Жнива, дасть Бог, почнуться по Петрі.

І жайвір з висоти подасть свій голос,
Коли запахнуть трунком сінажі.
А чули, батьку, як квітує липа?
Любили Ви той пити чай не раз.
Любили, пісню заспівати стиха,
Та й жарти завжди мали про запас.
Вінками з квітів стелить тепле літо,
Тут рай земний у зелені шумить.
Та вірю, що в небеснім теж розквітло,
Там сам Господь дарує ласки мить.

Так волю не виборював ніхто,
Таких тортур не знав блаженський світ.
Вже скільки люду нашого злягло,
Щоб весни одягалися у цвіт.
Щоб в полі маки – тільки для краси,
А не краплини крові після бою.
І щоб дітей веселі голоси...
І щоб Вкраїні – Перемогу й Долю!

За що плюндруєш землю ти мою?
За що світанкам не даєш дозріти?
Тут моляться у росах, мов в раю,
Лелеки, наче Божі діти...
Так волю не виборював ніхто,
Таких тортур не знав блаженський світ.
Ще зійде правди зрощене зерно,
Щоб породити переможний зліт.

У лютий ранок обірвалось серце,
Тривога у повітрі і в душі.
Здавалось, що у груди – гостре скельце,
Здавалось, що всі встромлені ножі.
Боліло сильно, враз за всіх і всюди.
Боліло навіть те, що не болять.
Під гул ракет хтось гучно крикнув: «Люди!»
До вибуху лишалась тільки мить.
І плач дітей, і стогін душ старечих,
Сирени наче різали навпіл.
І запитань, тоді вже недоречних,
І перших нерухомих людських тіл
Ніхто не чув. Сміявся ірод в очі,
Повік йому не змити цей ярлик.

Схилялось небо до людей пророче,
Втирав сльозу Христа мовчазний лик.

Розіп'яті думки-химери...
Протиріччя бажань і сенсів.
У минуле – закриті двері,
А майбутнє – без жодних версій.
А далеке – давно забуте.
Без вагань і без всяких суджень
Повертаються в час спокути
Сподіваннями стомлені люди.
Долі тиснуть старі пуанти,
Не для втіхи улюблене скерцо.
У тривогах від болю і втрати
Чи загоїться зранене серце?

Єднає річка береги,
Кохання – лебідь.
Не бути плесу без води,
Без тебе – невідь.
Я прибіжу на той місток,
Де води тихі.
Черпну собі я від зірок
Кохання втіхи.

До лебединого крила
Хитнись душею.
Здмухну пір'їнку із чола,
Щоб стать твоєю.
Укрию леготом тебе,
Будь ніжним, вітре.
Нас тихий вечір обійме,
Любов розквітне.

Ще блиск холодної зорі
Не шепотів слова прощання.
Вони не знали, що востаннє
Зустрілися на цій землі.
Той вечір жалібно торкав
Його гітари тонкі струни.
Ще не старі та вже не юні
Слова шукали між октав.

Кохання залишки в очах,
Холодний чай, гірчить цитрина.
Блукають тіні безневинно
На білих стінах при свічах.
Дві краплі поту на чолі.
Та як приборкати хвилювання?
Якби ж він знав, що це востаннє...
Якби ж він знав, що вже чужі...

На перехресті всіх доріг життя,
Де потяг без зупинки йде транзитом.
Співала пісню доленька моя
Про те, що буде й, що було прожито.
Немало весен в літо перейшло,
А літо швидко в осінь відкотилось.
Лиш незрадливе рук твоїх тепло
У прихистку себе знайти не вміло.
На скроні снігом сипле нам зима,
А скільки в ньому смутку і пробачень?
Візьму я в тебе трішечки тепла,
Надам йому своїх сакральних значень.

На перехресті всіх доріг життя
Зупинок «На вимогу» не шукаю.
Старіє світ без смутку й каяття,
І кожен йде до свого неба краю.

Немає дня, немає ні хвилини,
Щоб я про тебе, мила, не згадав.
Заб'ється серце в грудях без причини,
Гудком озветься той сумний вокзал.
Наплічник тисне першим необхідним,
Та він ніщо супроти всіх прощань.
Сказати все з тобою ми не встигли,
І не почули всіх палких зізнань.
Старий ліхтар поскрипує від вітру,
Немов струна натягується нерв.
Цілую руку я твою тендітну,
І найріднішу в світі відтепер.
Кулак стискаю, вже під'їхав потяг,
Сьогодні ще про нас усі думки...
А завтра – берці і військовий одяг.
Далекий спогад, у якому – ти...

Я ще нап'юся щастя і вина,
Собі обійми намалюю сміло.
Стрічаю день, ніч випита до дна,
У ній усе вчорашнє відболіло.
А день прийде з гріхами й каяттям,
Він без потуг народжений світанком.
Таврують серце біль і почуття
Вчорашнього кохання недопалком.
Зіп'ю печаль дешевого вина,
Мускат відвертим стукає у скроні.
І щось ховає потойбіччя скла,
І щось солоне капає в долоні.

Укотре я пишу тобі листа,
Укотре невідправленим залишу.
Відлунюють неказані слова,
Мов списи ранять витриману тишу.

Папір засвідчить всі мої думки
І забинтує душу сподіванням.
Сканують пам'ять втрачені листи,
Дбайливо перев'язані коханням.

Вже все давно розставлено над «і»,
Хоч почерк збій давав у кожному слові.
Три крапки ставлю, ми ж бо не чужі...
З надією, що далі будуть коми.

Вдихни у мене крапельку надії,
Візьми у мене крапельку тепла.
Ще пам'ятаю руки і обійми,
І вірю, що любов іще жива.
Я крізь життя нести її посміла,
І хоч душа тремтіла та й не раз.
З осіннім падолистом я зустріла
Тебе, щоб відпустити в той же час.
Вже павутинка засріблила коси,
І знову осінь, знову жовтий лист.
Дощем холодним за вікном голосить,
Змиваючи образ пекучих зміст.
Ще пам'ятаю руки і обійми,
І вірю, що любов іще жива.

Цей вечір, вже по-справжньому осінній,
На музику кладе мої слова.

Пахне грушами, ябками, листям,
Попід вікнами ходить вона:
Десь спокійна, а десь норовиста –
Пані Осінь. Чи панна? Хто зна...
Капелюшок із теплого фетру,
Теракотова стрічка на нім.
Все продумано до сантиметра,
По погоді і одяг, і стиль.
Колір сукні сама підбирала –
А бордо їй пасує завжди.
На руці радикюль золотавий –
Хоч на подіум зразу іди.
Черевички – під колір каштанів,
Тих, що Осінь розсипала скрізь.
Стелить листям замріяна пані,
Ген від парків і аж до узлісь.
І завершує образ намисто:
Тут не просто калина рясна.
Бо багата талантом і хистом,
Щоб із жолудів вийшла краса.
У дощах не шукає розради,
Павутинку на успіх пряде.
І найбільшого щастя заради
Обнімає мене і тебе.

Не сто доріг стоптати, а одну,
Лише свою і босими ногами.
Нектару краплю, чисту як сльозу,
Гіркими не запити полинами.
Не міряти своїм мірилом час,
У кожного своя свіча надії.
Хтось полудень ще має про запас,
У когось вечір змотує сувії.
І наче рік бувають п'ять хвилин,
Не поспішай, у Бога все за планом.
І бути сміху, навіть без причин,
Сльозам – без сум'яття й обману.
Знайди у мокрому кресало для вогню,
У холоді – жарину для пожежі.
Спинившись, крикни в небо: «Я живу!»
У відповідь: «Долай ще вищі вежі!»

РЕЦЕНЗІЇ

Сучасні діалоги про культурну спадщину Закарпаття і Пряшівщини

(Тетяна Ліхтей видала книгу розмов з науково-творчою інтелігенцією України й Словаччини)

Погляди і рефлексії інтелектуальної еліти – дослідників-україністів, карпатознавців, перекладачів, письменників – презентує в новій книзі «Літературні взаємодії в поліетнічному просторі Закарпаття і Пряшівщини» **Тетяна Ліхтей**, науковиця і письменниця з Ужгорода. В 10 інтерв'ю змогла закарбувати не тільки

величезний пласт культури двох історико-культурних регіонів з уст очевидців, а й міжетнічні взаємодії словацького та українського народів.

Обрані постаті – **Любиця Бабота, Надія Вархол, Василь Густі, Олександра Козоріз, Маруся Няхай, Наталія Петріца, Михайло Роман, Йосиф Шелепець, Валерія Юричкова та Іван Яцканин**, – власною працею і наполегливістю вписують Україну в європейському культурному просторі.

Книга вийшла друком у видавництві «Рік-У» і в жовтні презентована на книжковому ярмарку в Пряшеві. Авторка, що постійно працює з художнім словом, здійснює наукові дослідження, навчає студентів у найбільшому виші Закарпаття, у «свіжому» виданні проявила себе і як медійниця. У передмові **Тетяна Ліхтей** розкриває мотиви створення:

«пам'ятати про життєвий чин інтелектуалів, досліджувати та популяризувати їхню науково-творчу спадщину». Шкодує про втрачені можливості зафіксувати розмови з плеядою діячів, що відійшли у засвіти. Тож вирішила поспілкуватися з тими, «хто нині невтомно працює на розвиток культурно-історичних взаємин із європейськими народами». Серед них теж чимало інтелектуалів у поважному віці, що вчергове актуалізує видання.

Літературні взаємини звучать крізь усю книгу, бо постаті між собою пов'язані на перекладацькій, видавничій, літературно-мистецькій, науковій ниві. Від цього й цікавіше читати одне інтерв'ю за іншим: коли в розмові герой згадує своїх колег, розмова з якими – за кілька сторінок.

У серії інтерв'ю виявляється літературний хист, журналістська точність, дослідницька наполегливість **Тетяни Ліхтей**. Авторка добре знайома з усіма спів-

розмовниками – завдяки власній культурно-просвітницькій діяльності та серії «Між Карпатами і Татрами», яку створює десятиліттями. Тож не дивно, що до кожного співрозмовника і кожної співрозмовниці вона знаходить особливий підхід, в основі якого – знання життєвого і творчого шляху, розуміння епохи, вміння відчувати особистість і бажання розкрити її для читачів.

«Літературні взаємодії в поліетнічному просторі Закарпаття і Пряшівщини» – значно більше, ніж розмови про культуру. Тут і репрезентації міжкультурної комунікації, й історичні паралелі, а ще – безцінний особистий досвід і рефлексії про пережиті буремні роки.

Книга варта кожної сторінки, але хочеться звернути увагу на те, що особливо запам'ятовується з інтерв'ю. **Тетяна Ліхтей** починає книгу зі спілкування з **Любицею Баботою** – відомою у світі дослідницею-карпатознавицею, донькою сподвижників Карпатської України, яка ділиться цінними спогадами про свого вуйка – будівничого Карпатської України Вікентія Шандора та хрещеного – поета і священника Зореслава.

Наступна розмова з **Надією Вархол** – працівницею Музею української культури у Свиднику – привертає увагу скрупульозними підходом дослідниці до вивчення фольклору, її обізнаністю з українським літературним процесом, патріотичною позицією.

Знаний закарпатський поет, есеїст, перекладач **Василь Густі** в інтерв'ю розповідає про важливі літературні ініціативи, що сприяли міжкультурній співпраці, а також ділиться рефлексіями про перекладацьку діяльність.

Редакторка й перекладачка **Олександра Козоріз** робить справжній екскурс в історію польсько-українських взаємодій, що були невинуватими в її житті, та розповідає про те, які надбання польської літератури варто донести до сучасного читача.

В розмові з **Марусею Няхай** – поетесою, перекладачкою, дослідницею літератури та історії Пряшівщини – зафіксовано особливі спогади про серпневі події 1968 р. в Чехословаччині, непрості студентські роки. **Тетяна Ліхтей** розпитує також про сприйняття словаками сучасних подій в Україні.

Поруч зі словацьким і польським суспільно-літературним контекстом описано й українсько-чеські взаємодії. Про них розповідає науковиця, викладачка, перекладачка, завідувачка кафедри словацької філології УжНУ **Наталія Петріца**. Висвітлює розвиток богемістики у найбільшому виші Закарпаття, ділиться науковими спостереженнями про взаємодію між країнами, що базуються на дослідженні мовного й літературного багатства.

Понад сімдесят років досліджує українську літературу в загальноєвропейському контексті та міжслов'янському дискурсі вчений **Михайло Роман**. Усвідомлюючи вагу його наукового доробку, **Тетяна Ліхтей** приділяє увагу й непростому дитинству, юності, в якому сформувався характер дослідника, запитує про роки навчання в Україні, та звісно, цікавиться думками і спостереженнями за літературним процесом у двох країнах.

Ще один знаний науковець, педагог, поліглот, презентований у виданні, – **Йосиф Шелепець**. Авторка книги говорить із ним про літературознавчі розвідки, карпатознавство, релігійні дослідження, а також дізнається ставлення до сучасних подій.

Жінка, яку згадують чи не найчастіше в книзі, – науковиця, перекладачка, есеїстка, головна редакторка журналу «Слово», **Валерія Юричкова**. Вона переклала словацькою твори кількох десятків українських авторів, серед яких і доробок

закарпатських та пряшівських письменників. А почала таку діяльність у збірці «Між Карпатами і Татрами». Висловлює під час розмови і громадянську позицію, та акцентує на тому, які підтримують Україну словацькі митці.

Завершує книгу розмова з **Іваном Яцканином** – багаторічним редактором літературно-мистецького та публіцистичного журналу «Дукля», прозаїком, перекладачем. Він ділиться спогадами про початок творчого шляху, перетлумачення українських авторів – словацькою, а словаків – українською. Привертають увагу його слова про розуміння перекладу як «прояву життєдайності і спромоги збагатити себе надбаннями інших літератур, а водночас – і свідчення того, що ця література живе». Буде цікаво почитати й про переосмислене сприйняття української літератури словацькими читачами «Дуклі».

Хитросплетіння доль у контексті культурно-історичних подій у книзі **Тетяна Ліхтей** залишають по собі чимало вражень, спонукають до глибшого знайомства з літературним процесом сусідніх країн. Міжетнічні взаємодії – наче місток, а якісний художній переклад – запорука порозуміння й підтримки, такої важливої для України.

Наталія ТОЛОЧКО,
доцентка кафедри журналістики
Ужгородського національного університету.

На фонд журналу «Дукля»

Шановні читачі! Якщо Вам не байдужа дальша доля журналу «Дукля», просимо Вас підтримати її своїми пожертвами, які слід надсилати на рахунок:

VÚB Prešov, číslo účtu: SK46 0200 0000 0000 2843 4572

На фонд журналу «Дукля» пожертвували:

Богдан Шандор (США) – 100 ам. доларів.

На обкладинці журналу твори українського художника

Петра Печорного (1891-1955)

На першій сторінці обкладинки: **«Вечірня пісня»**. Папір, акварель, темпера, 2002; на другій сторінці обкладинки: **«На сонячному коні»**. Туш. перо, 2006; на четвертій сторінці обкладинки: **«Гармонія»**. Папір, акварель, темпера, 1999.

MRIJA s.r.o.

– projektovanie dopravných stavieb

MRIJA s.r.o.

080 01 PREŠOV

Masarykova 16

TEL : 051 / 77 549 15

MOBIL : 0915 920 437

TEL : 051/7560 349

FAX : 051/7560 379

e-mail : mrijajackanin@yahoo.com 051/7733 552

Vážení zákazníci

Spoločnosť MRIJA s.r.o. Vám ponúka spoluprácu v oblasti projektovej prípravy a realizácie dopravných stavieb. Poskytuje služby v oblasti projektovej činnosti, konzultácii a výkonu stavebného dozoru.

Aktivity firmy :

1. Statické posúdenie a výpočet zaťažiteľnosti mostov.
2. Projektovanie železobetónových a predpätých mostov a lávok.
3. Projektovanie ocelových mostov a lávok.
4. Projektovanie drevených mostov a lávok.
5. Projektovanie opráv a rekonštrukcii mostov.
6. Projektovanie ciest, chodníkov, parkovísk a spevnených plôch .
7. Konzultácie v oblasti zakladania, výstavby a rekonštrukcii mostov.
8. Výkon stavebného dozoru.

Шановні замовники!

ТОВ МРІЯ пропонує Вам співпрацю у сфері проектної підготовки та реалізації транспортних будівель. Вона надає послуги у сфері проектування, консультацій та будівельного нагляду.

Фірма займається:

1. Аналізом статичної тривкості та підрахунком завантаженості мостів.
2. Проектуванням залізобетонних та попередньо напружених мостів і кладок.
3. Проектуванням сталевих мостів і кладок.
4. Проектуванням дерев'яних мостів і кладок.
5. Проектування ремонту та реконструкції мостів.
6. Проектування доріг, хідників, паркінгів та зміцнених площадок.
7. Консультаціями у зв'язку із закладанням, побудовою та реконструкцією мостів.
8. Виконанням будівельного нагляду.

Ціна 0,66 €

Індекс EV 5881/20

ISSN 0419-8131

